

ELS CAPDAVANTERS DEL SALVAMENT,
CURA I ESTUDI DEL PATRIMONI
CULTURAL DE CATALUNYA:
ELS “DOBLEMENT ACADÈMICS”
DE BONES LLETRES I BELLES ARTS

DISCURS LLEGIT EL DIA 12 DE MARÇ DEL 2009 EN L'ACTE DE
RECEPCIÓ PÚBLICA DE L'ACADÈMICA ELECTA

SRA. DRA. PILAR VÉLEZ VICENTE

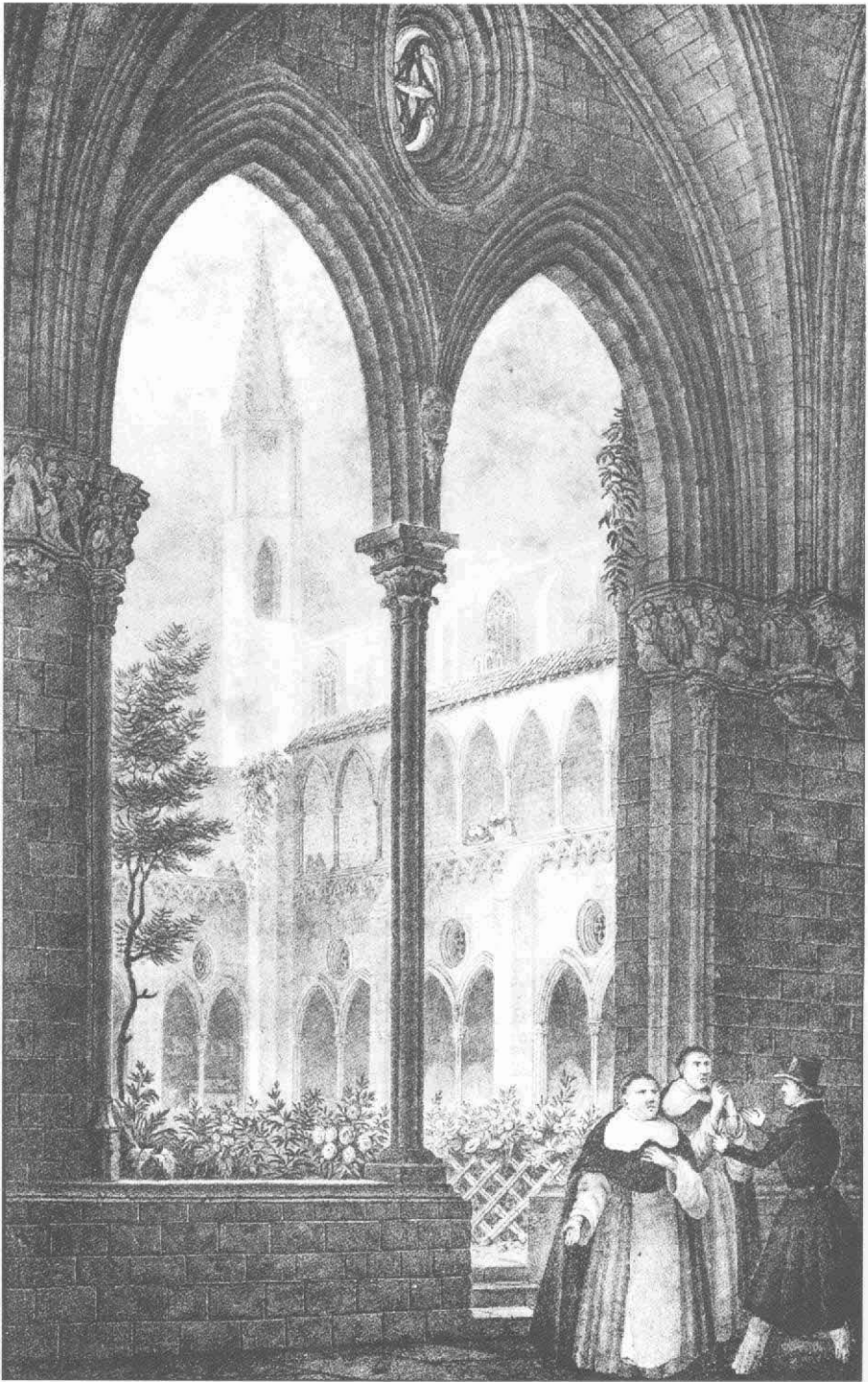
a la

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES
DE BARCELONA

DISCURS DE CONTESTA DE L'ACADÈMIC NUMERARI
SR. DR. JOSEP MASSOT I MUNTANER

Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
2009

F. X. Parcerisa, Claustre del convent de Santa Caterina. *Recuerdos y Bellezas de España. Principado de Cataluña*, Barcelona, 1839-41.

ELS CAPDAVANTERS DEL SALVAMENT,
CURA I ESTUDI DEL PATRIMONI
CULTURAL DE CATALUNYA:
ELS “DOBLEMENT ACADÈMICS”
DE BONES LLETRES I BELLES ARTS

DISCURS LLEGIT EL DIA 12 DE MARÇ DEL 2009 EN L'ACTE DE
RECEPCIÓ PÚBLICA DE L'ACADÈMICA ELECTA

SRA. DRA. PILAR VÉLEZ VICENTE

a la

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES
DE BARCELONA

DISCURS DE CONTESTA DE L'ACADÈMIC NUMERARI
SR. DR. JOSEP MASSOT I MUNTANER

Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
2009

© Pilar Vélez Vicente
© Josep Massot i Muntaner

Edició: març del 2009

Maquetació: Arnau Cucurull / Víctor Oliva Disseny gràfic, S.L.
Impressió: Arts gràfiques Alpres, S.L.

D. L. B-3.698-2009

Excel·lentíssim Senyor President,
Il·lustríssimes Senyores Acadèmiques,
Il·lustríssims Senyors Acadèmics,
Senyores i Senyors,

Vull expressar-vos abans que res el meu agraïment per haver-me concedit l'honor de poder formar part d'aquesta institució tricentenària i clau pel que fa a la seva aportació i influència en la vida cultural del nostre país. Al llarg del temps nombrosos acadèmics han format part alhora de l'Acadèmia de Bones Lletres i de l'Acadèmia de Belles Arts tot treballant intensament en ambdues institucions, com ha estat el cas del Dr. Eduard Ripoll, al qual vull dedicar uns mots, no només com és preceptiu en actes com aquest, sinó també com un record cordial d'un acadèmic que havia conegut a l'Acadèmia de Belles Arts. Sense haver estat deixeble seva, sí que en canvi vaig tenir l'oportunitat de tractar-lo a ell i la seva esposa, la Dra. Lluïsa López Genera, en múltiples ocasions i sempre em concediren un tracte amical, de veritables condeixebles malgrat la diferència d'edat.

El Dr. Eduard Ripoll Perelló va néixer a Tarragona el 1923. El 1953 es llicencià en Història i l'any 1956 es doctorà en Prehistòria a Barcelona, amb una tesi sobre *El Arte Paleolítico Español* dirigida pel Dr. Martín Almagro. Un any després inicià la seva carrera com a museòleg, com a conservador del Museu d'Arqueologia de Barcelona, del qual n'esdevingué director el

1966, mantenint sempre un estret i positiu lligam amb el món universitari, primer a la Universitat de Barcelona, després a l'Autònoma (1968-1981), en què féu una gran tasca docent, i finalment com a catedràtic de la Universidad Nacional de Educación a Distancia, durant la seva estada a Madrid des del 1981, on va ser director del Museo Arqueológico Nacional fins al 1986.

L'any 1974 fou elegit alhora membre d'aquesta Acadèmia i també de la de Belles Arts. De Bones Lletres en fou president des del 1996 fins al seu traspàs, i de Belles Arts en fou secretari general (1994-1996) i bibliotecari (1996-1998), i el responsable del relançament del *Butlletí*, tasca en què vaig succeir-lo des del volum corresponent a l'any 2003.

Però un dels fets més decisius en la seva trajectòria fou la coneixença que féu a París, tot interrompent els estudis universitaris de Barcelona, de l'abbé Henri Breuil, el primer gran estudiós de les pintures d'Altamira i aleshores capdavanter en els estudis dedicats a la prehistòria. Aquest encontre va ser cabdal per al jove Eduard Ripoll, car decidí dedicar la seva especialització a aquesta etapa, un interès de tota una vida, que li valgué el reconeixement més enllà de les nostres fronteres per les diverses aportacions amb què hi contribuí. Així mateix, també s'ocupà del Neolític i alhora s'abocà plenament a les excavacions d'Empúries i Olèrdola, i Tarragona fou igualment un centre del seu interès. Entusiasta, bon dinamitzador de les institucions en què participà, el Dr. Ripoll va saber compaginar i afegir la recerca, la docència i la gestió cultural en pro sempre del patrimoni.

Després d'aquesta breu recordança, no puc tampoc deixar d'esmentar els noms d'altres membres de número de Bones Lletres que també n'han estat o en són de Belles Arts i que, com en el cas del Dr. Ripoll, han estat persones veritablement lliurades al patrimoni i estretament relacionades amb els nostres grans museus i arxius: els doctors Agustí Duran i Sanpere, Frederic Udina, Joan Ainaud de Lasarte i Antoni Pladevall en són representants notabilíssims per les seves grans aportacions a la història de l'art i l'arqueologia de Catalunya, i des de l'òptica institucional, perquè han sabut establir un sòlid pont entre l'Acadèmia de Bones Lletres i la de Belles Arts. Així mateix, vull recordar el Dr. Josep M. Pons Guri, corresponent

d'ambdues corporacions, amb qui vaig tenir la sort de conversar moltes vegades a l'Arxiu Fidel Fita –un altre arenyenc membre notable d'aquesta casa–, en el qual pràcticament vivia, o senzillament a peu dret a la riera d'Arenys de Mar.

Per aquest motiu, atès que d'ara endavant hauré de ser capaç com tots ells de participar en la vida de totes dues acadèmies, com a historiadora de l'art he volgut dedicar el meu discurs a resseguir la trajectòria de tots aquells acadèmics que en foren alhora de Bones Lletres i Belles Arts a partir del 1835 i fins a l'inici del segle XX per ser precisament ells els que s'endinsaren per primera vegada en els viaranys del patrimoni cultural, un tema que m'interessa i al qual des de fa anys dedico la meva vida professional.¹

¹ Per això em plau dedicar aquest discurs al meu pare, ara que hem celebrat el seu vuitantè aniversari. La hipòtesi farmacèutica resta ben lluny. Tanmateix, el patrimoni cultural és un món apassionant i prou confortable. Gràcies i per molts anys bons!

Abans, però, d'endinsar-m'hi vull donar les gràcies a totes aquelles persones que, d'una manera o altra, m'han ajudat a fer-lo realitat. En primer lloc, a Albert Corbeto, secretari tècnic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, i a Carme Miquel i M. José Orobitg, responsables de la seva biblioteca. En segon lloc, a Victòria Durà, Begoña Forteza i Núria Nus, conservadora del museu, bibliotecària i secretària tècnica de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, respectivament i, finalment, a Àngels Solà i Patrícia Jacas de l'Arxiu Històric de la Ciutat. També a Jordi Casanovas les consultes sobre el Museu de Bones Lletres que ell ha estudiat tan a fons. A més, a Mireia Freixa i Ramon Grau, bons amics i col·legues experts que han volgut llegir i comentar el manuscrit, com també ho ha fet l'amic Gerard Horta. I d'una manera especial a l'Arnau Cucurull, que s'ha fet càrrec del disseny i la maquetació del discurs. A l'amic Victor Oliva i els seus col·laboradors, la cura de l'edició. I a Jordi Cucurull, és clar.

De tots vostès és sabut que l'actual Acadèmia de Bones Lletres es remunta al 1700, quan un grup de nobles i erudits fundà la que anomenaren Acadèmia dels Desconfiats, de la mateixa manera que la de Belles Arts es remunta, de fet, al 1775, quan es crea l'Escola Gratuïta de Disseny, que funcionà en una bona part com a tal acadèmia fins que aquesta fou creada per un reial decret del 31 d'octubre del 1849.

Però Bones Lletres, el qual nom data del 1752, era ja en aquell moment una institució clau en la vida cultural del nostre país, sobretot des del final del segle XVIII i fins al segle XX. No es pot escriure la història de la cultura a Catalunya sense dedicar-li una atenció especial, car molts dels seus membres n'han estat protagonistes distingits per la seva influència decisiva en una o altra vessant –històrica, filosòfica, literària i fins artística–, en un moment o un altre.²

Situem-nos en el segle XVIII després de la invasió borbònica i el Decret de Nova Planta del 1716. Els temps eren difícils, però tanmateix, tant l'economia com la cultura van aixecar cap i el dinamisme industrial fou notable. Avui és possible afirmar que Barcelona, com ha demostrat James Thomson, era un centre de primer ordre de fabricació d'indianes, amb tantes fàbriques com tot Anglaterra o tot França, o bé, com l'han definit alguns historiadors, la ciutat més “indianaire” d'Europa. Aquest fet justificava plenament l'exigència de crear una acadèmia o escola de dibuix al servei d'aquesta manufactura, un fet que després de molts estira i arronses, moltes sol·licituds al govern borbònic –mentre, d'una altra banda, feia anys que també es reclamava la creació d'una acadèmia de Belles Arts– i

nombroses discussions entorn de com havia de ser i com havia de funcionar, l'any 1775 fou realitat gràcies a la Junta de Comerç. Denominada en origen Escuela Gratuita de Diseño es proposava de formar dibuixants que poguessin dotar de qualitat i originalitat els dissenys de les indians per tal que fossin al màxim de competitives possible dins el mercat internacional (tot casant d'aquesta manera art i indústria).

Paral·lelament, es pot afirmar que malgrat la mort violenta de les universitats catalanes, la creació de la universitat única de Cervera i el control i l'ofec del nou règim, nombroses figures reberen una sòlida formació, ja fos en la nova institució o bé fora de Catalunya. En mans de l'església, en gran manera dels jesuïtes, i arran de l'expansió de l'esperit il·lustrat que fou molt més puixant del que es podia haver previst, tot plegat comportà que en una universitat certerina ja a les acaballes, encara s'hi formessin, entre altres, Francesc X. Llorens i Barba, Pròsper de Bofarull, Manuel Cabanyes, Jaume Balmes i Manuel Milà i Fontanals, tots ells noms capdavanters de la cultura vuitcentista.

Mentrestant, les institucions acadèmiques barcelonines tenien vida pròpia. En aquest marc, l'Acadèmia de Bones Lletres, l'Escola de Nobles Arts –nom que rebé des del 1787 l'Escola Gratuïta de Disseny que cada cop més esdevingué una Acadèmia de Belles Arts seguint el model acadèmic francès– i també l'Acadèmia de Ciències i Arts, procedent de la Conferència Física fundada el 1764, van esdevenir el motor cultural del nostre país, conjuntament amb totes les altres escoles fundades per la Junta de Comerç,³ molts membres de les quals estaven estretament lligats a Ciències i Arts, i foren els veritables impulsors de la ciència i la tècnica, mentre els homes de lletres conformaren la cultura humanística il·lustrada neoclàssica.

2 Vegeu el recent i ben documentat treball sobre l'Acadèmia al segle XVIII de Mireia Campabadal i Bertran, *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona al segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2006.

3 Una obra fonamental producte de recents investigacions de diversos autors sobre les diverses escoles de la Junta, que aporta moltes dades inèdites i una profunda reflexió sobre el seu rol és: *Fàbrica, taller, laboratori. La Junta de Comerç de Catalunya: ciència i tècnica per a la indústria i el comerç (1769-1851)*, Universitat Politècnica de Catalunya-Cambra de Comerç de Barcelona, Barcelona (propera aparició).

Al segle XIX, arran de la convulsa vida sociopolítica que, naturalment, també afectà de prop el món cultural, aquestes institucions, sobretot les tres acadèmies, contribuïren no sols a salvar una bona part del nostre patrimoni, sinó a fer prendre consciència del valor del patrimoni cultural, un concepte nou entès en el sentit més ampli del terme, és a dir, monumental, artístic, documental i bibliogràfic, que si bé avui està assumit per la majoria de la societat, aleshores tot just naixia.

Bones Lletres havia manifestat des dels seus orígens una preocupació fonamental per la història de Catalunya, per recuperar la versemblança dels fets i les vicissituds seculars, que permetessin escriure-la, esporgant-la de falsedats i errors, en una bona part aliens, que inconscientment o malèvolament s'havien arrossegat fins aleshores. Per això, al llarg de decennis els seus membres es proposaren d'escriure un Diccionari històric de Catalunya o una Història de Catalunya, un projecte que afluïa periòdicament, per bé que no acabà mai de prosperar del tot. En qualsevol cas, si es ressegueixen les actes de la institució s'hi fa ben palès que aquesta preocupació és prioritària i constant. Tanmateix, potser el més important no és que institucionalment l'Acadèmia pogués arribar a editar aquesta història, sinó que els seus individus, col·lectivament o individualment, participessin en projectes en defensa del patrimoni del país o investiguessin críticament i en reformulessin la història. És d'esment obligat, per exemple, *Los condes de Barcelona vindicados* (1836), de Pròsper de Bofarull, acadèmic i president durant molts anys, i la seva gran influència. Noteu l'adjectiu "*vindicados*", és a dir, la reivindicació escrita i la defensa argumentada d'uns drets, clar exponent de la voluntat de recuperació historicobibliogràfica que ell encetà i que fou seguida per una sèrie d'investigadors arxivers vuitcentistes que tan gran labor feren des de Bones Lletres, com a iniciadors d'aquest tipus de recerca basada en l'acostament a les fonts documentals, malgrat algunes interpretacions desajustades, avui naturalment del tot superades. Afegir-hi a més que el mateix any 1836 Fèlix Torres Amat, també membre de Bones Lletres, publicava el seu diccionari crític d'escriptors catalans, el primer diccionari d'aquest tipus, amb una intenció equivalent de recuperació de la nostra història, tal com indicava específicament el seu títol ben programàtic.⁴

A Bones Lletres, hi coincidiren els grans protagonistes del Romanticisme i la Renaixença: Aribau, per exemple, i una mica més endavant alguns dels responsables principals de la valoració del patrimoni: Andreu A. Pi i Arimon, Josep A. Llobet i Vall-llosera, i Joan Cortada, els quals hi ingressaren tots tres el 1835, un any, sens dubte, decidiu per acabar de perfilar el sentiment i sentit patrimonialista que tots ells havien fet palès en diversos treballs d'aplec, inventari i estudi de diferents materials històrics (làpides, restes arquitectòniques i escultòriques...). Per esmentar-ne un de referència, publicat ja pòstumament, citem la *Barcelona antiga y moderna (1854)*, de Pi i Arimon, una obra que encara avui ens és bàsica per estudiar la història de la nostra ciutat, des de les perspectives més diversès. Sense oblidar tampoc dins de l'àmbit acadèmic les múltiples memòries sobre diversos aspectes del patrimoni monumental i les donacions que feren personalment o que impulsaren, per tal d'engrandir el museu, més llur preocupació per les intervencions urbanístiques en la Barcelona antiga, l'enderrocament consegüent d'alguns edificis històrics civils i religiosos i la seva recuperació per al museu de l'Acadèmia.

Revolució (política) liberal, revolució (tècnica) industrial i revolució (cultural) romàntica se sobreposaren o coincidiren, és a dir, forjaren una nova cultura que dominà una bona part del segle XIX i que fou el fonament del segle XX.⁵ L'any 1835 va ser una data clau. El foc que incendià el vapor Bonaplata cremà també nombrosos convents barcelonins. Tanmateix, tal com alguns historiadors experts afirmen, no fou tant un acte de saqueig i pillatge, sinó de voluntat política i popular d'enderrocar el poder dels ordes religiosos i llurs privilegis, car la guerra carlista no sols enfrontava el govern amb els carlins, sinó també el poble amb les comunitats regulars que els ajudaven amb diners i fins i tot amb les armes a la mà. Aquests fets havien de contribuir, massa tard però, a la creació de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics, per una reial ordre d'Isabel II, del 13 de juny del 1844, amb l'objectiu de protegir i salvar el patrimoni monumen-

⁴ *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Imp. de J. Verdguer, Barcelona, 1836.

⁵ Vegeu el volum dirigit i presentat per Ramon GRAU, "La ciutat i les revolucions. 1808-1868. III, La cultura a l'època romàntica. VIII Congrés d'Història de Barcelona 2003", *Barcelona Quaderns d'Història*, 12, Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona, març del 2007.

tal, que entre altres, el seu antecessor regent, el general Espartero, havia contribuït a enderrocar.

Evidentment, davant dels fets de la nit del 25 de juliol del 1835,⁶ com ja havia passat durant el *Trienni Liberal*, i sense necessitat de reials ordres, l'Ajuntament de Barcelona, que n'estava alerta, organitzà una comissió de regidors per ocupar-se del salvament. Constituïda per Ramon Roig i Rey –jurisconsult, catedràtic de Filosofia a la Universitat de Cervera i vicerector de la Universitat de Barcelona el 1856–, Joaquim Espalter i Pere Oms, tenia la comesa de “*recoger las alajas de los Conventos*”. Cal recordar que Ramon Roig havia de ser membre de Bones Lletres des del 1838 i fins el seu president l'any 1860. En les actes dels Llibres d'acords de l'Ajuntament, hi resta ben manifesta la seva efectivitat des d'un primer moment i l'organització del salvament de molts edificis, també de la catedral, i dels seus interiors, tot i que també s'hi endevina, naturalment, el reflex al carrer dels greus conflictes socials en què està immersa la societat catalana.

L'Ajuntament també va recórrer a la Junta de Comerç per crear una comissió de salvament formada per quatre professors de l'Escola de Nobles Arts: Josep Arrau i Barba, pintor, membre també de Ciències i Arts, l'escultor Damià Campeny, i els també pintors Vicenç Rodes i Francesc Rodríguez Pumat, homes sensibles, que van ocupar-se de salvar tot allò que encara estava en peu, i de traslladar-ho al convent de Sant Joan i a la Casa Llotja, a la mateixa seu de l'Escola, on ja existia un museu d'art que va créixer alhora que l'entitat i que Josep Flaugier, pintor rossellonès que en fou el director imposat arran de la invasió napoleònica, féu enriquir notablement, en una bona part a conseqüència de la confiscació de béns dels convents, per bé que algunes obres posteriorment hi van ser retornades i altres desaparegueren.

El 24 d'agost l'autoritat militar de Catalunya nomenà una altra comissió en aquest cas formada per Josep Agell, Josep Arrau, J.A. Llobet i Vall-llosera, Antoni Montmany i A.A. Pi i Arimon, alguns membres de Bones

⁶ L'anàlisi d'aquests fets i llurs conseqüències, a partir de la recerca documental dels arxius de l'Ajuntament de Barcelona i de les acadèmies, vaig començar a treballar-lo a Pilar VELEZ, *El desvetllament de la consciència de patrimoni històric a Catalunya*, Lliçó inaugural del curs 2003-2004 a càrrec de [...], membre de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, pronunciada el dia 21 d'octubre del 2003, Amics de l'Art Romànic, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

Lletres, perquè s'ocupés del salvament de patrimoni documental, bibliogràfic i artístic, que afegiren al ja preservat fins aleshores.

La desamortització del govern de Mendizábal i l'enderrocament i la venda dels béns religiosos comportà un nou trasbals que afectà el patrimoni. Al gener del 1837 la Junta de enagenación de edificios y efectos de conventos suprimidos procedí a llur ocupació i sol·licità a la Junta de Comerç que l'assistís. En aquest cas en foren els responsables Campeny, Arrau, Rodes i el majordom Mas. Un nou inventari recull 215 quadres –de qualitat molt menor, pel que sembla–, a més de les urnes sepulcral del claustre i l'església de Santa Caterina i les restes d'alguns altres convents.⁷

El mateix any 1837 Pròsper de Bofarull, aleshores president de Bones Lletres, va obtenir del cap militar de Catalunya la cessió del convent de Sant Joan per instal·lar-hi el museu de l'Acadèmia amb els vestigis salvats de la crema de convents. L'Ajuntament havia cedit a Bones Lletres una important col·lecció de làpides aplegades en un inventari dut a terme per Pi i Arimon, que abans del 25 de juliol del 1835 ja havien estat a punt de convertir-se en el primer museu d'antiguitats de la ciutat, a proposta del regidor Josep M. de Llinàs.⁸ Tot plegat palesava que l'interès per la història ja era ben present entre els erudits acadèmics. És clar que els fets de juliol acabaren de desvetllar un sentiment que s'havia anat forjant progressivament; el foc, però, en fou el detonant decisiu.

Paral·lelament, l'apuntada revolució romàntica també començava a prendre cos i els corrents ideològics de la Renaixença, com va dir-ne Rovira i Virgili, començaven a despuntar. Una sèrie de joves erudits, poetes, literats i estudiosos, que formarien part de Bones Lletres, li havien de donar forma. En el terreny artístic el procés, com sol ser habitual en el camp plàstic, fou una mica més lent per la seva pròpia idiosincràsia, però també cap al 1840 hi començà a aflorar un esperit romàntic reformador cada cop més allunyat formalment, potser més que conceptualment, de l'ideal de bellesa neoclàssic visible especialment en l'escultura, la gran art del període, i ja amb una bona dosi d'historicisme palès en la recreació dels fets notables del nostre

7 Vegeu Àngel RUIZ Y PABLO, *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758 a 1847)*, Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona, Barcelona, 1919, pàg. 406-408.

8 P. VÉLEZ, *op. cit.*, pàg. 9 i 10.

passat medieval. L'obra més representativa en aquest sentit fou *La creació de l'escut del casal de Barcelona* (1843), de Claudi Lorenzale, una tela pintada a l'oli que representa l'escena llegendària en què l'emperador Carles el Calb passa pel damunt d'un escut llis d'or els quatre dits untats en la sang de Guifré el Pilós, ferit, avui conservada a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.⁹

El salvament del patrimoni, fonamentalment medieval, portà finalment l'atenció, sense oblidar el romànic (o bizantí, com solia denominar-se), envers l'art gòtic i la conversió al neogòtic en el camp de l'arquitectura, fet ben manifest per primera vegada l'any 1846 en la reforma (o més ben dit, "maquillatge") de la façana de l'antic Palau del Virrei, esdevingut Palau Reial, quan s'hi afegiren alguns elements arquitectònics i una decoració pictòrica concebuda a manera d'una escenografia neogòtica.

Per això dèiem que la creació de la Comissió Provincial de Monuments fou tardana i a més poc eficaç, ja que nasqué dotada d'un pressupost misèrrim. Malgrat tot, la Comissió tingué una realitat legal, i el que més ens interessa és fer notar com els seus primers membres foren Pròsper de Bofarull, Joan Cortada, Ramon Muns, Manuel de Bofarull i Pau Piferrer, és a dir, cinc membres de l'Acadèmia de Bones Lletres que ja feia anys que paraven atenció al patrimoni. Quedava clar que eren els homes de lletres, preocupats per la història, els defensors principals del patrimoni cultural. Els membres, segons la reial ordre, havien de ser "cinc persones intel·ligents i interessades en conservar les nostres antiguitats" (tres nomenades pel cap polític i dues per la Diputació). La dedicació havia de ser anònima i gratuïta.

La comissió estava organitzada en tres seccions: 1. Biblioteques i Arxius; 2. Escultura i Pintura, i 3. Arqueologia i Arquitectura. En el cas de les dues primeres l'objectiu, respectivament, consistia a crear arxius i biblioteques i museus d'art.

En el tercer cas, a organitzar excavacions i aplecs de monedes, etc. Sense local propi i amb una penúria econòmica evident, tot allò que es duïa a

9 RACBASJ Inv. 277.

terme era gràcies a l'interès, l'entusiasme i la responsabilitat personal dels seus membres.¹⁰

Vull remarcar com els arxivers i homes de lletres s'hi responsabilitzaren del patrimoni estrictament artístic, és a dir, de la pintura i l'escultura. Se n'ocuparen concretament Pau Piferrer i Joan Cortada, dos acadèmics que haurien de ser mereixedors de molta més atenció per part dels historiadors de l'art per la seva gran tasca en la creació dels nostres primers museus i la primera historiografia artística, tot i no ser pròpiament historiadors de l'art –un concepte que aleshores amb prou feines havia estat concebut–. De fet, Piferrer l'any 1844 ja havia publicat el primer volum dels *Recuerdos y Bellezas de España* dedicat a Catalunya, el segon dedicat a Mallorca i també havia començat el segon volum dedicat a Catalunya, deixant de ser tot gradualment un escriptor d'una obra pintoresca, com estava prevista a l'inici, per convertir-se en un veritable historiador de l'art, com darrerament ens ha fet veure Ramon Grau,¹¹ que l'assenyala com un capdavanter de l'arqueologia medieval. Cortada, mentrestant, havia iniciat la seva col·lecció d'antiguitats, mentre alhora s'ocupava del museu de l'Acadèmia.

Aquest fenomen, és a dir, la intervenció primerenca d'aquests homes en el camp del patrimoni, té, però, una explicació senzilla. La inexistència d'una Acadèmia de Belles Arts "oficial" i institucionalitzada –tot i el rol d'acadèmia que havia exercit l'Escola Gratuïta de Disseny, després de Nobles Arts, atès que les acadèmies d'art europees del darrer terç del segle XVIII, recordem-ho, eren sinònimes d'Escoles d'art, de centres formadors d'artistes–, més el fet que la figura de l'historiador de l'art i del crític en el sentit modern que avui els atorguem, tot just comencessin a aflorar,¹² feia que encara no sobresortissin veus autoritzades sobre el tema com, ben a

10 Sobre la Comissió és bàsica la consulta de José GRAHIT GRAU, *Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Barcelona. Memoria de la labor...*, Barcelona, i Jordi TORNER, *Catàleg del fons documental de la Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la província de Barcelona (1844-1983)*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2002. Aquest fons es conserva actualment a l'Arxiu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

11 "Romànic, les peripècies d'un concepte" i "Els estudis sobre l'arquitectura romànica de Barcelona", dins *Barcelona i el romànic. Art i ciutat dels segles XI-XIII*, Seminari d'Història de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona, 2009 (en curs de publicació).

l'inrevés, passava entre els erudits, historiadors i "antiquaris" de Bones Lletres. Paral·lelament, l'Acadèmia de Ciències i Arts, on convivien tècnics, científics i alguns artistes,¹³ també participà en l'acció de recuperació i defensa del patrimoni: fou sobretot el cas del pintor Josep Arrau i Barba (1802-1872), format a l'Escola de Llotja, de la qual va ser professor, i des del 1834 membre de l'esmentada institució, en què llegí i publicà diversos textos sobre aspectes tecnicoartístics i d'història de l'art, com ara el record necrològic de Damià Campeny, durant molt temps, l'única biografia del gran escultor neoclàssic.¹⁴

Sia com sia, però, des del 1835 s'anà consolidant l'estima i l'estudi del patrimoni: tant a través de la lectura i anàlisi de documents dels fons dels arxius i biblioteques, com de l'aixecament de plànols, un altre sistema nou i utilíssim, car esdevenien la memòria (o una de les poques memòries) dels edificis que havien d'acabar sent enderrocats; la còpia d'obres pictòriques; la fabricació d'emmotllats d'algunes obres escultòriques; la publicació de les primeres monografies sobre artistes o monuments del passat; l'inventari i la catalogació d'obres que havien de formar part dels primers arxius i museus, el substrat de les nostres institucions actuals.

Avui, per exemple, poden veure's al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) moltes obres destacades que al llarg del segle XIX formaren part, o bé del museu de Bones Lletres –el denominat Museu Lapidari o d'An-

12 Va recollir-ne les primeres temptatives Francesc FONTBONA, "La crítica d'art catalana a l'adveniment de Josep Yxart", dins Josep M. DOMINGO i Francesc ROIG (eds.), *El segle romàntic. Actes de col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps*, Tarragona, novembre del 1995, pàg. 287-297, i posteriorment a "Els orígens de la historiografia de l'art catalana", *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. I, Col·lecció Homenajes, 19, Universitat de Barcelona, 2003, pàg. 447-461. També a "Historiografia de l'art català", dins Albert BALCELLS (ed.), *Història de la historiografia catalana*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2004, pàgs. 271-299.

13 Carles PUIG-PLA, "Els primers socis-artistes de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (1764-1824)", dins A. NIETO-GALÁN i A. ROCA ROSELL, *La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona als segles XVIII i XIX. Història, ciència i societat*, Barcelona, 2000, pàg. 287-309.

14 José ARRAU Y BARBA, *Necrología de Dn. Damián Campeny y Estrany, Escultor de Cámara de S.M., Profesor de la Academia de Bellas Artes de Barcelona, socio de la misma, de varias otras academias y de la de Ciencias Naturales y Artes de esta ciudad*, memòria llegida a la sessió pública de l'Acadèmia de Ciències i Arts el 15 de novembre del 1857. Publicada íntegra més tard amb el títol de "Memoria necrológica leída en sesión pública en la Real Academia de Ciencias Naturales y Artes el 15 de noviembre de 1857", *Real Academia de Ciencias y Artes. Año académico de 1910 á 1911 CXLVIII de la creación de este Cuerpo. CXLI de su erección en Real Academia. Nómina del personal académico*, Barcelona, 1911, pàg. 57-125.

tiguitats—,¹⁵ o bé del Museu de l'Acadèmia de Belles Arts, el primer museu públic d'art del nostre país, moltes de les quals encara avui les hi té cedides en dipòsit.

Entre l'un i l'altre van constituir els primers passos de la museografia catalana, la base dels museus d'art barcelonins (els actuals MNAC, Museu Arqueològic i Museu d'Història de la Ciutat). Un museu, el lapidari, amb voluntat de servei: les làpides, els elements arquitectònics i l'escultura, fonamentalment antics i medievals, eren valorats per la gran informació que contenien i la que se'n podia deduir, la qual en part havia estat ja estudiada per Pi i Arimon. Es considerava, doncs, un patrimoni al servei de l'estudi i construcció de la història de Catalunya. En canvi, al Museu d'Art s'hi aplegaven fonamentalment obres modernes (segles XVII-XVIII), algunes procedents dels convents suprimits salvades per la mateixa institució, altres, obres o donacions dels artistes professors de l'Escola, i fins i tot algunes vingudes d'Itàlia com els frescos d'Annibale Carracci de la capella Herrera de San Giacomo degli Spagnuoli a Roma, que l'escultor Antoni Solà va poder salvar i fer arribar a Barcelona.¹⁶ Pintura i escultura fonamentalment, en aquest cas per damunt de tot al servei dels alumnes que aspiraven a dominar les tècniques artístiques, al servei, per tant, de l'art i de les arts industrials, és a dir, un patrimoni amb una funció didàctica i educadora, en pro de la qualitat del patrimoni futur.¹⁷ Perquè mentre Bones Lletres des de l'origen era una corporació d'estudis històrics i literaris, Belles Arts, tant abans de la creació oficial l'any 1850 com després, al llarg del segle XIX fou abans que res una Acadèmia-Escola al servei de la creació artística.

Tanmateix, de fet, Bones Lletres i Belles Arts eren cosines germanes: quantes bones lletres sobre les belles arts no es conserven manuscrites o impreses i quantes belles arts no s'han inspirat en les bones lletres i les han dotades de forma plàstica? Quantes bones lletres no han estat al servei de la història

15 Un treball intítulat *El museu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Dades per a una història*, de Jordi Casanovas, en curs de publicació, ressegueix amb tot rigor documental els passos i les múltiples vicissituds d'aquest museu entre 1835 i 1880. Un treball anterior, d'abast més general és el d'Andrea A. GARCIA I SASTRE, *Els museus d'art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.

16 En dipòsit al MNAC/MAC 5674, 5675, 5676, 5677, 5678, 24282, 24283, 24284 i 24285.

monumental del país i quantes belles arts no han forjat aquesta història tangible, en pedra, en fusta, sobre tela, que ens parla de la gent, els seus usos i costums, els seus avenços, les seves gestes, de la seva llengua? Per això no és estrany que la sensibilitat envers el patrimoni hagués de néixer a mig camí –o ensems– entre ambdues institucions i que per aquest motiu alguns dels seus membres podien ser biacadèmics –quan no n’eren tri o quatriacadèmics, com en el cas més que notable del crític Francesc Miquel i Badia.

Per aquest motiu, en aquest discurs he mirat de resseguir des del 1835 fins al començament del segle XX la trajectòria de tots aquells acadèmics, setze en total, que des d’aquella data en foren de Bones Lletres i alhora de Belles Arts des del 1850, a fi de valorar-ne l’activitat en ambdues corporacions, en funció de les actes de les sessions i dels seus textos –discursos, memòries, expedients, cas d’haver-n’hi...– com també de llurs propostes, projectes i intervencions a favor del salvament, cura i estudi del patrimoni.

El material que es conserva a les dues acadèmies és divers, encara que malauradament no és complet, ja que no existeixen discursos i memòries impresos des dels orígens, i que en ambdós casos les actes, els expedients o altres documents manuscrits tampoc no s’han conservat íntegrament. La llarga i complexa història de totes dues institucions justifica aquesta realitat.

Malgrat els buits esmentats, de Bones Lletres se’n conserven les actes manuscrites de les sessions des de l’1 de maig del 1752. De fet, els discursos d’ingrés dels acadèmics no es publiquen regularment fins al 1888, malgrat alguna excepció com els dos casos de Gaietà Vidal i Valenciano, el 1872, que el dedicà a Joan Cortada, i de Francesc Miquel i Badia, el 1884, dedicat al seu mestre Josep de Manjarrés. A més, llevat d’un únic volum an-

17 Sobre els fons del museu de Belles Arts vegeu Francesc FONTBONA-Victoria DURÀ, *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. I-Pintura*, Barcelona, 1999 i Pilar VÉLEZ, *Catàleg del Museu de Llotja. Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. II-Escultura*, Barcelona, 2001. Pel que fa a la història d’aquesta col·lecció, podeu consultar FONTBONA, “El Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (1775), primer museu d’art de Catalunya”, dins Francesc FONTBONA-Victoria DURÀ, *op. cit.*, pàg. 13-25. Algunes aportacions més recents a Francesc Miquel QUÍLEZ i CORELLA, “La història del col·leccionisme públic a la Barcelona vuitcentista”, dins Bonaventura BASSEGODA (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus*, Universitat Autònoma de Barcelona- Universitat de Barcelona- Universitat de Girona- Universitat de Lleida- Museu Nacional d’Art de Catalunya, Bellaterra-Barcelona-Girona-Lleida, 2007, pàg. 39-47.

terior del 1756, les *Memòries* existeixen des del 1868, impreses amb moltes interrupcions, i, el *Butlletí*, des del 1901.

A Belles Arts no s'hi sistematitza la lectura del discurs d'ingrés fins molt endavant, al 1952, però en canvi, des del 1857 el president acostumava a convidar un acadèmic a pronunciar-ne un sobre algun tema de la seva especialitat¹⁸ a les sessions públiques anuals o de distribució de premis als alumnes de l'Escola, de les quals es conserven les actes impreses que els inclouen i que de vegades eren publicats, a més, separatament. Són aquests discursos els que avui forneixen el fonament teòric de la història de l'art des de l'Acadèmia, a més d'algun catàleg antic i modern i del *Butlletí* que es publica des del 1986. Així mateix, s'hi conserven les actes manuscrites de les sessions des del 27 d'abril del 1850 fins avui, tot i que també amb algun buit. En aquesta primera acta ja hi veiem el tan esmentat Joan Cortada i Benet de Llanza, duc de Solferino, com a acadèmics al costat del primer president, el marquès d'Alfarràs. El 24 d'octubre del mateix any, arran de les reclamacions més que lícites dels professors de l'Escola (ja veritables acadèmics aleshores), tingueren lloc les primeres eleccions d'acadèmics artistes, mitjançant les quals n'esdevingueren membres Claudi Lorenzale i Jaume Batlle, com a pintors; Josep Bover com a escultor; i Francesc Daniel Molina, com a arquitecte.

Una detinguda lectura d'aquests fons documentals m'ha permès esbossar el panorama sobre un vessant clau i definitori del segle XIX: la consideració del patrimoni cultural, com un aspecte fonamental en la construcció de la història d'una societat moderna i nexa de tota una sèrie d'homes que des de llurs respectives disciplines i interessos contribuïren a forjar-la, tot dedicant-li la reconeguda com primera atenció i valoració "professional", i promovent-ne la "col·lectiva", un fet que ha estat fins avui bàsic respecte a la construcció de la nostra història cultural.

¹⁸ Recentment Mireia Freixa dedicà el seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi a *En el decurs del discurs. Una aproximació a la història del pensament estètic a l'Acadèmia de Belles Arts (1856-1904)*, Barcelona, 20 de febrer del 2008.

Seguint l'ordre d'ingrés a Bones Lletres, el primer nom que trobem l'any 1835, un cop recuperada la institució el 1834 després que Ferran VII suspengués les seves activitats mitjançant una reial ordre del 13 de setembre del 1824, amb Prósper de Bofarull al capdavant com a president, i a l'inici d'una de les seves etapes més brillants, és el de Joan Cortada. Després segueixen Manuel Milà i Fontanals, Josep de Manjarrés, Francesc X. Llorens i Barba, Marià Aguiló, Benet de Llanza, Pau Milà i Fontanals, Ramon de Siscar, Josep Coll i Vehí, Víctor Gebhardt, Francesc Miquel i Badia, Felip Bertran d'Amat, Antoni Rubió i Lluch, Josep Torras i Bages, Francesc Carreras Candi i José Jordán de Urríes, tots ells membres d'ambdues acadèmies.

Sens dubte, aquesta llarga llista, avui en diríem pluridisciplinar —estudiosos de la llengua i la literatura, novel·listes i poetes, historiadors, arxivers, aristòcrates, professors universitaris, religiosos, filòsofs, crítics d'art, museòlegs—, ens ha proporcionat tant certes sorpreses —l'existència d'un sol artista, per exemple— com algunes constatacions reconegudíssimes. Així mateix, hem descobert la vessant més oculta d'alguns d'aquests acadèmics, justament la relacionada amb el patrimoni, sovint oblidada en llurs biografies pels seus coetanis, com alguns draps bruts dels lligams o, més ben dit, antagonismes entre alguns acadèmics responsables de fites comunes, o bé perquè en són primer d'una i després de l'altra. A més, curiosament, hi hem trobat a faltar algun nom que esperàvem, obliterats estranys o no tan fortuïts. Tot plegat, un llarg camí, potser massa llarg, que ens ha permès fer-nos càrrec de la relació d'aquests “doblement acadèmics” o “biacadèmics” amb el nostre patrimoni cultural.

Per resseguir aquest nexa, tornem, doncs, a Joan Cortada, el primer biacadèmic, i endinsem-nos en la seva trajectòria.

Joan Cortada i Sala (1805-1868) és el primer membre de l'Acadèmia de Bones Lletres –en fou des del 20 de setembre del 1836–, de la qual va ser-ne secretari, bibliotecari, zelador i director del museu, que també el 18 de març del 1850 fou elegit com a membre de la recentment creada Acadèmia de Belles Arts. Ni Pi i Arimon, ni Llobet i Vall-llosera, de Bones Lletres també des del 1835, tant o més consagrats al salvament i estudi del patrimoni, no foren mai membres de Belles Arts. Ara bé, de Cortada als arxius de les dues acadèmies no se'n conserva cap document ni cap text imprès, i sí que en canvi s'hi troba algun treball literari manuscrit, com *Las Cortes de Amor* (1840),¹⁹ que versa entorn dels costums trovadorescos.

Poeta –en català i castellà–, novel·lista, catedràtic de Geografia i Història i director de l'Institut de Segona Ensenyança, redactor del *Diari de Barcelona* –amb el pseudònim d'*Aben-Abulema*– entre el 1838 i el 1841, col·laborador d'*El Telégrafo* –amb el pseudònim Benjamín– entre el 1859 i el 1868, i autor, entre altres, de l'obra *Cataluña y los catalanes* (1859), un aplec de vint articles publicats al diari *El Telégrafo*, presentats, però, com un sol text, hi feia una anàlisi del país, els seus homes i les vicissituds històriques que ens havien portat fins a la dominació borbònica i les seves conseqüències perniciosos. Hi reivindicava com a originaris del nostre país molts fets relacionats amb les ciències i les arts que sovint es feien passar com a producte d'altres llocs, basant-se en la sana màxima castellana de “*la alabanza de lo propio no se funda en la depresión de lo ajeno*”, i alhora, manllevant-ne una altra d'italiana, “*e preclara virtù vantar la patria*”.

Home romàntic per excel·lència, com tota la seva generació literària, era un enamorat de Walter Scott, una influència ben palesa en les seves novel·les gòtiques²⁰ –*Tancredo en el Asia* (1833) i *La heredera de Sangumí* (1835), entre altres–. A més, va ser un dels promotors i impulsors dels Jocs Florals –com és prou sabut, un dels fets més destacats de la Renai-

19 Arxiu RABL, Lligall 18è, núm. 14, fol. 868. Estretament relacionat amb la seva novel·la *Lorenzo*, basada en aquests costums.

20 Gènere literari que ell mateix criticà en el pròleg del *Tancredo*, malgrat haver caigut en els mateixos errors que comentava irònicament.

xença–, i l'any 1859 participà, com a membre del consistori, en la primera festa conjuntament amb Manuel Milà i Fontanals, el seu president, Antoni de Bofarull, Víctor Balaguer, Joaquim Rubió i Ors, Josep Lluís Pons i Gallarza i Miquel Victorià Amer, tots ells ja membres de Bones Lletres, llevat d'Amer que n'havia de ser el 1861.

També col·leccionista, com bé recollí Pi i Arimon a la seva *Barcelona Antigua y Moderna*,²¹ en què descrivia, rere el Museu d'Antiguitats de l'Acadèmia de Bones Lletres i el Museu de l'Acadèmia de Belles Arts, en tercer lloc i extensament, la seva col·lecció d'antiguitats –situada primer al carrer de la Mercè, 28, 2n pis, i, després, a la Riera de Sant Joan, 3, davant l'Acadèmia de Bones Lletres– i el seu museu.

Ara bé, el nexa més estret i clau de l'acadèmic amb el patrimoni fou el paper que desenvolupà al llarg del procés de creació del museu de Bones Lletres, que pot seguir-se a través de les actes de les sessions i del fons documental de la Comissió Provincial de Monuments.²² Cal insistir, per bé que breument, que l'Acadèmia de Bones Lletres va ser la primera corporació a tot l'estat espanyol que decidí crear un museu d'antiguitats, fet del qual els seus membres n'estaven molt cofois.²³ Després del salvament del patrimoni, tant monumental i artístic, com documental, tenia ple sentit crear una institució d'aquest tipus, un projecte que no fou fàcil, sinó ben ple d'esculls, però al qual molts acadèmics contribuïren amb el seu esforç intel·lectual i personal. El primer pas ja estava fet, la ciutat començava a ser sensible al seu patrimoni i l'Ajuntament acollia positivament la proposta, i li lliurava la col·lecció de làpides i antiguitats aplegades anys enrere a la seva seu.

Cortada, abocat sempre al salvament del patrimoni des de la crema dels convents, car el 1836 ja s'havia encarregat, juntament amb Llobet, Pi i Renart de recuperar certes restes del Convent de Sant Francesc i Santa Caterina, fou el primer director del Museu d'antiguitats, i responsable, tant

21 Vol. II, Barcelona, 1854, pàg. 233.

22 Conservat a l'Arxiu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

23 Arxiu RABL, Actes 30 de març del 1844, en la qual sessió es digué “*cabiendo a la Academia lo gloria de haber fundado en España el primero de su clase*” (referint-se als museus d'antiguitats).

de la conservació de les col·leccions que progressivament s'hi aplegaren, com de la seva exposició. Així mateix, hi va fer donació d'alguns llibres i objectes per contribuir personalment a la crida que la corporació havia fet als membres per tal d'enriquir el seu patrimoni.²⁴

De fet, les primeres notícies de la voluntat d'organitzar el museu es remunten al 10 de desembre del 1839,²⁵ quan el president, Pròsper de Bofarull, demana nomenar una comissió –Cortada, Puig i Luca i Renart– amb tal finalitat. En realitat, des de les acaballes dels anys trenta Cortada n'és el principal responsable, i des de l'inici dels anys quaranta les actes el mostren molt ocupat i preocupat amb el nou objectiu, conseqüència de la gran labor de salvament duta a cap per l'Acadèmia fins aleshores. A tall d'exemple, al febrer del 1844, considerant la vàlua del seu fons, plantejava a l'Acadèmia la necessitat de fer un catàleg (un “*cuaderno*” en deia) com els que es feien a Europa, a ser possible amb gravats il·lustratius, per poder vendre'l a tots els visitants del museu, una idea avançada tant pel que fa a la investigació de les peces com a la seva difusió.²⁶ Es creà una comissió, integrada per Bofarull, Pi i Arimon i Roig, encarregada de valorar-ne la proposta. Aquesta publicació no veié la llum immediatament, però només el seu projecte ja és un bon exponent del gran interès de Cortada i de l'Acadèmia en la defensa del patrimoni, malgrat les mancances pressupostàries perennes.

A la sessió del 29 de març Cortada féu balanç de la seva tasca des de l'inici de la seva activitat al front del museu, tant de neteja, restauració i condicionament de peces com de la seva instal·lació²⁷ (col·locació de 22 làpides romanes, 24 de gòtiques, 30 fragments i 20 sepulcres gòtics i es preparava per ingressar-hi tres grans sarcòfags romans més.

Poc després s'adquirí l'important monetari de Jaume Ripoll, traspassat recentment, que enriquia el fons en gran manera, i el museu, finalment, en-

24 Arxiu RABL, Actes 20 d'abril del 1837.

25 Arxiu RABL, Actes 10 de desembre del 1839.

26 Arxiu RABL, Actes 24 de febrer del 1844.

27 Col·locació de 22 làpides romanes, 24 de gòtiques, 30 fragments i 20 sepulcres gòtics i es preparava per ingressar-hi tres grans sarcòfags romans més.

cara no ben instal·lat del tot, s'inaugurà l'octubre del 1844.²⁸ L'exconvent de Sant Joan de Jerusalem esdevingué per les gestions de Pròsper de Bofarull la seu del museu, sota la direcció de Joan Cortada i amb el nom de Museo Lapidario y de Antigüedades, com a resultat de la fusió dels fons de l'Acadèmia i els de la Comissió de Monuments, al capdavant fonamentalment integrada per acadèmics de Bones Lletres. De fet, quan es creà la tardana Comissió de Monuments, el museu de l'Acadèmia ja estava organitzat, per això, amb bon criteri la Comissió decidí no crear-ne un de nou, sinó contribuir al de l'Acadèmia, tot identificant clarament la propietat de cadascun dels fons respectius.²⁹ Al gener del 1845 la Comissió, per exemple, donà 2.000 rals per al museu, que incrementava les col·leccions dia rere dia.³⁰

Tanmateix, la vida de l'entitat no fou plàcida, i les monges, propietàries de l'edifici, demanaren tornar a la seva seu, el convent de Sant Joan.³¹ Cortada sol·licitava constantment més recursos econòmics a l'Acadèmia, sense gaire èxit.³² Però el 28 de març del 1848 ingressà un nou soci, Josep de Manjarrés i de Bofarull, i finalment la proposta de Cortada del febrer del 1844 de realitzar un catàleg del fons del museu fou encarregada a aquest últim,³³ que pel que sembla ja l'havia iniciat. Poc després, al novembre, Cortada manifestà no poder atendre del tot el museu, ateses les seves múltiples ocupacions paral·leles, i sol·licità la possibilitat de nomenar un segon conservador del museu, càrrec per al qual va ser escollit Manjarrés, el qual, segons les actes, havia passat tot l'estiu copiant les inscripcions de les peces del seu fons.³⁴

Aprovat i elogiat el seu treball epigràfic pels acadèmics al juny del 1849, hom li demanà que acabés de catalogar tots els altres objectes del museu

28 Arxiu RABL, Actes 26 de juny del 1844.

29 Arxiu RABL, Actes 6 i 26 de novembre i 10 de desembre del 1844.

30 Arxiu RABL, Actes 28 de gener del 1845.

31 Arxiu RABL, Actes 6 de maig del 1845.

32 Arxiu RABL, Actes 11 de gener del 1848 i 8 de gener del 1850.

33 Arxiu RABL, Actes 20 de juny del 1848.

34 Arxiu RABL, Actes 7 de novembre del 1848.

per disposar del catàleg sencer, que podria servir de guia als visitants de la col·lecció d'antiguitats.³⁵ Al llarg dels anys següents, les actes donen notícia de l'estat d'aquest treball i, a la fi, sembla que el 1855 el catàleg està a punt de ser imprès, i que l'Acadèmia agraeix la labor de Cortada i Manjarrés. Amb tot, en realitat aquesta publicació no veu la llum aleshores.³⁶

El cert és que entre Cortada i ell, tot i que sembla que no sempre hi va haver una bona entesa –com probablement tampoc entre Cortada i Pi i Arimon i Llobet i Vall-llosera–, aconseguiren tirar endavant el museu, amb idees avançades i d'acord amb les línies museogràfiques en vigència a Europa. A més, l'any 1848 publicaren conjuntament *El libro verde de Barcelona*,³⁷ un “añalejo” o gallofa que recorria tots els dies de l'any, recordant-hi costums i històries amb un refinat to humorístic.

Gaietà Vidal i Valenciano, que ingressà a Bones Lletres l'any 1872, dedicà el seu discurs a Joan Cortada,³⁸ car ocupà el seu lloc, fent-hi una detallada i crítica anàlisi de la seva obra literària, com a novel·lista, periodista i historiador. Per contra, no féu cap esment de la seva labor en pro del patrimoni,³⁹ la qual cosa sorprèn atesa la importància del seu rol i el coneixement que en devia tenir Vidal.

Sia com sia, Cortada –malgrat diversos intents de renúncia a la direcció del museu ateses les moltes dificultats d'ordre divers–, sobretot fins a l'inici dels seixanta, exercí un paper de primeríssim ordre quant a la recuperació i la difusió del patrimoni des de Bones Lletres, i entre la seva col·lecció

35 Arxiu RABL, Actes 26 de juny del 1849.

36 Arxiu RABL Actes 28 de gener i 11 de febrer del 1854 i 3 de febrer del 1855.

37 En efecte, “*dedicarlo a los barceloneses un Juan y un José*”, deia el subtítol del llibre, referint-se a Joan Cortada i a Josep de Manjarrés.

38 *Discurso escrito por Don Cayetano Vidal y Valenciano para ser leído en el acto de su recepción pública en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, Barcelona, 1872. Com a bibliografia recent que fa justícia a aquest prohom de la Renaixença vegeu Albert GHANIME, *Joan Cortada (1805-1868). Catalunya i els catalans al segle XIX*, Barcelona, 1995.

39 Més estranyament encara, en les sis pàgines que li dedica Antoni ELIAS DE MOLINS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX, I*, Barcelona, 1889, pàg. 497-502, malgrat que havia d'acabar sent el director del museu a partir del 1879 i per tant en coneixia bé tot el procés, no hi feia tampoc cap referència.

40 Antonio DE BOFARULL, *Guía-Cicerone de Barcelona, aumentado, corregido y vindicado*, Barcelona, 1855, pàg. 138-144.

particular, ben descrita per Pi i Arimon i Antoni de Bofarull,⁴⁰ plena d'objectes arqueològics antics i un monetari notable, s'hi trobaven algunes peces medievals del monestir de Poblet.⁴¹

Rere Joan Cortada, el segon acadèmic de Bones Lletres que també va ser-ne de Belles Arts fou Manuel Milà i Fontanals (1818-1884), elegit el 8 d'abril del 1845 de la primera i el 7 de febrer del 1858 de la segona. Sens dubte, haver de justificar davant d'aquest públic la rellevància del personatge és absolutament innecessari i fins diria pretensions (“*el supremo jerarca literario de Cataluña*”, el denominava Faraudo de Saint-Germain el 1955⁴²) en vista de l'atenció que molts investigadors li han dedicat.⁴³ No obstant això, voldria remarcar el seu lligam amb el patrimoni.

Milà i Fontanals, que féu estudis de Dret a la Universitat de Cervera, va encapçalar el camp de les lletres durant decennis en el món cultural barceloní. No existeixen discursos d'ingrés a cap d'ambdues institucions, si bé a Bones Lletres ja hi llegí una memòria el 9 de juny del 1846⁴⁴ i, uns quants anys després, una completíssima biografia de Pròsper de Bofarull,⁴⁵ com també nombroses memòries al llarg dels anys.

Catedràtic de Literatura general i espanyola a la Universitat de Barcelona, tingué una intervenció decisiva en la restauració dels Jocs Florals –que pre-

41 Les quals, segons m'ha confirmat Jordi Casanovas, avui són il·localitzables.

42 “La historia literaria en la Real Academia de Buenas Letras”, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV-1953, pàg. 391.

43 Especialment Manuel JORBA, *Manuel Milà i Fontanals en la seva època*, Barcelona, Curial, 1984, i del mateix autor, *L'obra crítica i erudita de Manuel Milà i Fontanals i Manuel Milà i Fontanals, crític literari*, Textos i Estudis de Cultura Catalana, 17 i 23, Curial Edicions Catalanes- Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988 i 1991. Vegeu, a més, Manuel Jorba, “Del primer romanticisme al conservadorisme ideològic: Manuel Milà i Pau Piferrer”, dins Josep M. FRADERA (coord), *Societat, política i cultura a Catalunya, 1830-1880, Barcelona Quaderns d'Història*, 6, Barcelona, 2002, pàg. 89-103. Pot llegir-se també el discurs necrològic de Joaquim Rubió i Ors, *Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milà y Fontanals*, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1887 (llegit el 10 d'abril del 1887), un extens treball ple de dades sobre Milà i la seva època.

44 *Memoria dirigida a establecer el carácter general de la literatura moderna considerándola en sus elementos antiguo, cristiano y germánico*, Arxiu RABL, Acre 9 de juny del 1846.

45 *Noticia de la vida y escritos de D. Próspero de Bofarull y Mascará, Imp. J. Oliveras y Monmany*, Barcelona, 1860.

sidí en la seva reobertura el 1859—, fou president de Bones Lletres durant 17 anys i posteriorment, el primer president honorari. Així mateix, també va ser membre de la Comissió Provincial de Monuments, corresponent de la Reial Acadèmia de la Història i de la Real Academia Española, entre altres distincions.

Milà, tanmateix, tot i ser plenament un home de lletres abocat a l'estudi i l'ensenyament de la literatura, esdevingué una autoritat en el món artísticocultural. Membre de Belles Arts des del 1858, l'11 de novembre del 1860 en la sessió pública anual llegí un discurs que versà sobre dos períodes artístics: l'hel·lènic i el gòtic, seguint les seves denominacions, en què establí una comparança entre l'art antic i l'art modern, tot conclouent que eren dos arts que havien regenerat el gust. És a dir, Milà, més enllà de l'enfrontament neoclassicisme/academicisme-romanticisme/sentimentalisme, propi d'uns decennis anteriors —quan les més abrandades primeres onades romàntiques admiraven la sublimitat de l'esveltesa gòtica—, apostava per extreure tot allò de bell que hi havia en qualsevol manifestació artística. Alhora, remarcava també un fet molt debatut aleshores, la necessitat d'equilibri entre la tendència intel·lectual i abstracta creixent de l'art i el valor del sentiment. Ara bé, sobretot fou conegut pels seus estudis i reflexions sobre Estètica, camp al qual dedicà una reflexió profunda, especialment en l'obra *Principios de Estética* (1857), en què s'entreveuen els corrents del pensament europeu coetani, sobretot l'escola escocesa del sentit comú, l'idealisme alemany i el seu romanticisme conservador, religiós, que el mena a defensar un determinat sentiment enfront de la bellesa, i que el fa admirar l'art gòtic, fet que en una bona part té el seu antecedent en el gran il·lustrat Antoni de Capmany, que féu les primeres aportacions en aquest sentit i el pensament del qual sembla que Milà coneixia bé.⁴⁶

Com altres, romàntic apassionat en una primera etapa de joventut caracteritzada per la seva obra *Fasque nefasque* (1837), de la qual després se'n penedí, esdevingué un romàntic conservador, en un procés equiparable al que experimentà Pau Piferrer.

46 Ramon GRAU i Marina LOPEZ, "Origen de la revaloració del gòtic a Barcelona: Capmany, 1792", dins Albert CUBELES i Ramon GRAU, *El procés urbà i la identitat gòtica de Barcelona, Barcelona Quaderns d'Història*, 8, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Barcelona, 2003, pàg. 143-177.

Amb tot, cal remarcar que Milà, com a crític literari modern, no sols tingué cura de la recuperació de la llengua i la literatura i esdevingué el primer “restaurador”—recopilador de la poesia popular catalana, malgrat la seva preocupació catalanista molt tardana, ben remarcada pel seu gran amic Rubió i Ors—,⁴⁷ sinó també d’una manera especial del patrimoni monumental i arqueològic, valorant-ne els treballs que es publicaven i recurrent ell mateix nombrosos indrets del país per poder apreciar-los directament i extreure’n conclusions, tal com Manuel Jorba ha demostrat amb les seves investigacions. Tot sent president de l’Acadèmia, als darrers anys es preocupà del trasllat del museu del convent de Sant Joan a la capella de Santa Àgata, en què finalment s’establí el 1879.

Conjuntament amb el seu germà Pau, vuit anys més gran que ell, jugaren un paper clau en la creació d’una obra cabdal del Romanticisme català, els esmentats *Recuerdos y Bellezas de España*, la principal recopilació i veritable vindicació (un cop més) romàntica del nostre patrimoni monumental, dels quals, per indicació seva en refusar la proposta del seu impulsor Francesc Xavier Parcerisa d’agafar-la al seu càrrec personalment, Pau Piferrer en fou l’autor del text dels primers volums.

El 1891, un altre biacadèmic, Felip Bertran d’Amat (1835-1912), llegia a l’Acadèmia de Belles Arts un dels discursos més importants de la història de l’art vuitcentista a Catalunya: *Del origen y doctrinas de la escuela romántica y de la participación que tuvieron en el adelantamiento de las bellas artes en esta capital los señores D. Manuel Milà y D. Pablo Milà y Fontanals y D. Claudio Lorenzale*.⁴⁸

Encara avui constitueix un text de referència sobre la contribució al moviment romàntic català dels germans Milà i el pintor Lorenzale, i les diverses influències europees que hi aportaren, especialment l’alemanya i l’escolesa.

⁴⁷ *Op. cit.*, pàg. 139.

⁴⁸ *Discurso leído por el Sr. D. Felipe Bertran de Amat en la sesión solemne de la Academia de Bellas Artes de la misma ciudad celebrada para honrar la memoria de los expresados señores en 12 de Abril de 1891*, Barcelona, 1891.

Després de Cortada i Milà, en tercer lloc, el 28 d'abril del 1848 era elegit acadèmic de Bones Lletres Josep de Manjarrés i de Bofarull (1816-1880), nebot i fillol de Pròsper de Bofarull –aleshores president–, que després d'exercir com advocat a la Diputació de Barcelona arribà a ser catedràtic de Teoria i Història de les Belles Arts, càrrec en què succeí Pau Milà i Fontanals i que ostentà al llarg de tota la vida. Secretari de l'Escola de Belles Arts, on havia estudiat de jove després d'haver fet els estudis de Dret, no n'arribà a exercir el càrrec de director perquè morí just després del seu nomenament. Acadèmic de Belles Arts des del 1852, hi tingué un paper rellevant, atès el seu caràcter actiu ben palès en la participació en un gran nombre de comissions.

Convençut i defensor de la idea que l'Art supera la Natura i que l'important en l'art és la idea, sempre per sobre de l'anècdota, l'any 1859, a Belles Arts, llegí un discurs⁴⁹ en què feia una reflexió profunda i ben argumentada sobre el rol de les escoles d'art –una inquietud aleshores present a totes les acadèmies europees–, sobre com calia ensenyar els joves, orientant-los, oferint-los un camí, i no pas convertint-los en mers imitadors dels seus mestres a base de receptes estereotipades. “La filosofia ha de ser la directora de l'art”, afirmava. Calia conjuminar-hi destresa tècnica i sensibilitat contemplativa, idea i forma, mai només forma.

I conclouïa d'acord amb els nous temps, “l'Escola ha mort en braços de la filosofia”. A més, manifestava un altre pensament propi d'aquells anys, sobretot en boca de tots aquells que es preocuparen del naixement i desenvolupament de les noves i modernes arts industrials: A Barcelona, calia regenerar les belles arts: “¿Querrá Barcelona ser menos celebrada en el mundo artístico, que lo es por su actividad industrial y mercantil?”, una pregunta producte del debat art-indústria del qual en fou un gran protagonista.⁵⁰

49 Vegeu *Acta de la Sesión pública celebrada por la Academia de Bellas Artes de la provincia de Barcelona el 9 de enero de 1859*, Barcelona, 1859.

50 Sobre aquest aspecte vegeu el treball del seu biògraf, Vicente MAESTRE, “Arte e Industria. José de Manjarrés i Bofarull: un capítulo de estética industrial en el pensamiento barcelonés del siglo XIX”, *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, 2, Barcelona, 1994, pàg. 73-92, i Pilar VÉLEZ, “Arts industrials o indústries artístiques: teòrics, publicacions, exposicions, entitats i artífexs (1850-1888)”, dins Pilar VÉLEZ (ed.), *Dos segles de disseny a Catalunya (1775-1975)*, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2003, pàg. 41-74.

Molt preocupat per aquest debat –un tema aleshores en voga–, reflexionà amb gran capacitat crítica sobre la relació entre tots dos camps i les correspondències respectives. Una qüestió, a més, que palesa la crisi artística que justament començarà a remuntar-se a partir d'aleshores.

El mateix 1859 inicià la publicació de la revista il·lustrada *El Arte*, en què col·laboraren entre altres Rubió i Ors, Pons i Gallarza, Bofarull i Ramon Muns i que seguia el model de la madrilenya titulada *El artista* (1835), de vida curta, i que un decenni després, ja dins del segon Romanticisme, va reparèixer amb el nom d'*El Renacimiento*. El cert és que fou sempre un home abocat al patrimoni, tant des de Bones Lletres, on llegí sis memòries entre el 1848 i el 1880,⁵¹ com des de Belles Arts, on llegí també la memòria necrològica de l'escultor Manuel Vilar.⁵²

La primera intervenció a Bones Lletres, poc després del seu ingrés, data del 20 de juny del 1848,⁵³ i correspon a la lectura d'una memòria sobre la formació, antiguitat, vicissituds i bellesa de la llengua catalana, amb la qual s'afegia al vessant de recuperació de la llengua i literatura catalana pròpia d'un bon sector d'acadèmics. El mateix dia rebia l'encàrrec, ja esmentat en parlar de Cortada, d'agafar al seu càrrec la descripció i la catalogació dels fons del museu de l'entitat, una tasca que acollí gratament.

Per això ens interessa Manjarrés; pel paper molt destacat que dugué a terme en l'esmentat museu de l'Acadèmia, el primer director del qual havia estat Joan Cortada. El museu, però, anava creixent dia rere dia i la mateixa Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics –de la qual també formà part–, que paral·lelament aplegava objectes arqueològics,⁵⁴ signà un acord amb Bones Lletres per cedir-li aquests materials en dipòsit a la seu

51 Que, com recull A. ELÍAS DE MOLINS, *op. cit.*, II, pàg. 75, corresponen a les següents dates: 20 de juny del 1848, 23 d'abril del 1858, 14 de març del 1869, 24 de maig del 1872, 30 de maig del 1873 i 14 de febrer del 1880, i estan dedicades a temes diversos –art, llengua, cant...–, cosa que demostra un cop més el ric perfil intel·lectual de Manjarrés.

52 Dins de l'*Acta de la Sesión Pública celebrada por la Academia de Bellas Artes de la provincia de Barcelona el día 17 de noviembre de 1861*, Barcelona, 1861.

53 Arxiu RABL, Actes 20 de juny del 1848.

54 Una de les obligacions d'aquestes comissions era la creació d'un museu, museu que a Barcelona ja existia quan es creà la comissió.

del museu, creant el ja mencionat Museo Lapidario y de Antigüedades. L'espai, però, no reunia les condicions necessàries per conservar-hi els objectes.

Manjarrés, ja hem apuntat com n'esdevingué director segon o sotsdirector el 1848,⁵⁵ mentre Cortada n'era el director primer. Així mateix, el 1849 ja fou l'autor dels dos quaderns o catàlegs del fons de l'Acadèmia que contenien tots els fons. A més fou zelador de l'edifici, com també n'havia estat Cortada, però el 1855 presentà al ple la renúncia a la vigilància i la direcció segona del museu.⁵⁶ La marxa del museu mai no van ser flors i violes, ni per a Cortada, ni per a ell, ni per a l'Acadèmia. Sembla que hi havia algun problema –les actes parlen d'uns “abusos”–, però el cert és que finalment s'admeté la seva renúncia i es nomenà Marià Aguiló com a zelador i Pau Milà com a director segon, una dada fins ara inèdita. Cortada volia renunciar també a la direcció,⁵⁷ tot i que finalment continuà al capdavant del museu, de tal manera que el 1856 aconseguí que s'incorporessin a l'Acadèmia els béns artístics de la Casa de l'Ardiaca, que durant tant de temps havien perseguit.⁵⁸

Una reial ordre del 20 de març del 1867 disposava la creació dels Museus Arqueològics Provincials, que en el cas barceloní s'havia d'acabar instal·lant a la Capella de Santa Àgata, amb els fons de la Comissió de Monuments més els de Bones Lletres.

Manjarrés no va deixar mai de preocupar-se per tot aquest patrimoni i va contribuir-hi de diverses maneres mentre altres acadèmics foren nomenats responsables del museu: Llobet, Pau Milà i Marià Aguiló, fins que al 1876 el museu fou confiat a Josep Puiggarí i Andreu Balaguer Merino, el qual, l'1 de desembre d'aquell any, n'era nomenat alhora arxiver, bibliotecari i encarregat del museu, per bé que la seva intervenció, correcta, no fou mai tan brillant com la de Cortada o Manjarrés.

55 Arxiu RABL, Actes 7 de novembre del 1848.

56 Arxiu RABL, Actes 28 d'abril del 1855.

57 Arxiu RABL, Actes 7 de desembre del 1855.

58 Arxiu RABL, Actes 3 de febrer del 1855 i 26 d'abril del 1856.

Ara bé, el 1875 la Comissió demanà a Manjarrés que s'ocupés d'estimular les incorporacions i els particulars per cedir obres al futur museu, un fet que obtingué bona resposta. Mentrestant, Bones Lletres havia d'abandonar definitivament la seu del convent de Sant Joan, un acte que s'acabà de dur a terme en els següents anys setanta, sota el control d'una comissió d'acadèmics. Però Manjarrés no actuava en representació de l'Acadèmia, sinó en nom de la Comissió. Tanmateix, per delegació de la Comissió de Monuments, des del 1877 va ocupar-se del trasllat del fons del museu de l'Acadèmia i l'esmentada Comissió, que encara es conservaven aplegats en els claustres del convent de Sant Joan, a la capella de Santa Àgata, per bé que cada institució conservava la propietat del patrimoni mostrat junt a l'abast del públic.

Aquest mateix any realitzà i després publicà, d'una manera anònima, el *Catálogo de los objetos que la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Barcelona tiene reunidos*,⁵⁹ amb un total de 1.006 peces de diverses procedències, fonamentat en una bona part en els esmentats quaderns del 1849.

De fet, aquest catàleg imprès era pel que sembla la suma de dos quaderns manuscrits, el primer dels quals Manjarrés havia lliurat a l'Acadèmia abans d'acabar l'any 1877, que reunia 903 objectes, i d'un segon, que probablement devia arribar fins a les 1.006 peces esmentades.⁶⁰

Resolt aquest tràmit, i un cop el 1878 s'establiren unes bases entre la Comissió i l'Acadèmia per al funcionament del museu,⁶¹ tot d'una el Govern borbònic creà per una reial ordre de 28 de novembre del 1879 un Museo Provincial de Antigüedades, sota la Direcció General d'Instrucció Pública, i nomenà un cap del Cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs, que fou Antoni Elias de

59 Subtítol "Interinamente y hasta que se proporcione local más espacioso y apropiado [sic] estan expuestos los objetos en la que fué capilla Real de Santa Agueda". I a la contratapa afegeix: "Continuará el catálogo á medida que aumente el número de objetos que se depositen en el Museo". Cal remarcar, però, que en la sessió del 9 de gener del 1877, s'encarregà la redacció del catàleg raonat del fons de Bones Lletres a Fidel Fita, per bé que d'aquest tema sembla que no se'n tornà a parlar més i fou Manjarrés qui realment acabà fent el catàleg, car de fet, trenta anys abans ja n'havia estat el responsable.

60 De fet, en aquest catàleg imprès del 1877, les peces que pertanyien originalment a l'Acadèmia eren el centenar que faltava a la relació del primer quadern, dedicat específicament a la Comissió, sense comptar-hi l'Acadèmia.

61 Arxiu RABL, Actes 21 de desembre del 1878.

Molins –que era acadèmic honorari de Bones Lletres des del 9 de gener del 1877, encara que no féu el seu ingrés fins al 8 de febrer del 1903.

Les actes de l'Acadèmia no en donen notícia fins al 3 de gener del 1880. En realitat, aquest fet podia interpretar-se com una imposició oficial al marge del camí seguit fins aleshores. Per això, l'Acadèmia informava a la Comissió de Monuments que atès que l'autor del *Catálogo de los objetos depositados por diferentes Corporaciones en el Museo de Santa Águeda* i de l'inventari detallat dels objectes de la seva propietat era Manjarrés,⁶² el consideraven lògicament el seu director, i per tant, que ell n'enviaria una còpia al nou cap nomenat pel Govern. Manjarrés en féu còpia i la trameté tot seguit. Aquest llistat manuscrit de 320 objectes,⁶³ datat del 15 de març del 1880, en aquest cas fou signat per ell com a comissionat de l'Acadèmia i per Elias de Molins, “*El Jefe del Museo*”, i mostrava un notable increment de la col·lecció respecte al catàleg del 1877.

El 22 de maig següent, en el plenari s'acorda enviar a l'arxiver i encarregat del museu acadèmic, Andreu Balaguer Merino, “*el catálogo formado por el Sr. D. José de Manjarrés y firmado por el mismo y D. J. [sic] Elias de Molins en su calidad de Jefe del Museo perteneciente a las Comisiones de Monumentos*”.⁶⁴ Pocs mesos després, l'acta del 4 de novembre assabentava de la mort de Manjarrés. De fet, mentre Balaguer era l'encarregat del patrimoni que l'Acadèmia hi tenia en dipòsit,⁶⁵ Elias era el veritable director del Museu Provincial d'Antiguitats, un lloc que li hauria hagut de correspondre a Manjarrés.

Sia com sia, és ben manifest l'interès, el coneixement i la dedicació de Manjarrés al museu, sent-ne oficialment o no el conservador acadèmic, o bé en nom de la Comissió, sense mai no oblidar, però, el seu deure acadèmic. El mateix Elias, en l'article que li dedicà al seu Diccionari biogràfic,⁶⁶ comentava com, amb el nou nomenament, Manjarrés primer es va mostrar

62 Arxiu RABL, Actes 3 de gener del 1880.

63 *Catálogo de los objetos arqueológicos depositados por la Academia de Buenas Letras de Barcelona en el Museo de la Comisión de Monumentos de la Provincia* (manuscrit), Barcelona, 15 de març del 1880.

64 Arxiu RABL, Actes 22 de maig del 1880.

65 L'any 1883, arran de la seva mort, el succeí en el càrrec el bibliotecari i arxiver Francesc de Bofarull.

66 *Op. cit.*, II, pàg. 74.

recelós, però immediatament després satisfet, tot remarcant que mantenia unes relacions excel·lents amb l'individu nomenat pel Ministeri, és a dir, amb ell mateix. Era Elias massa ingenu? Tanmateix, el canvi potser no fou tan cruent com podria suposar-se, atesa la seva coneixença i la pertinença compartida a l'Acadèmia de Bones Lletres.

Seguint amb temes de patrimoni, a l'Acadèmia de Belles Arts Manjarrés fou l'autor del gran àlbum-catàleg de l'Exposició Retrospectiva del 1867, de gran format, que aplegà més de 2.000 obres de nombroses col·leccions d'art catalanes tant públiques com privades, amb unes il·lustracions litogràfiques de gran qualitat, un volum que avui és considerat una de les primeres i cabdals aportacions a la historiografia artística catalana, tant pel que fa al col·leccionisme de les belles arts com de les arts decoratives.⁶⁷

A més, anava precedit d'un text en què defensava un cop més la necessitat d'un museu d'antiguitats, útil no sols per la contribució a la història i a l'art, sinó també útil a la indústria que en podria prendre model reproduint les formes belles dels objectes artístics i d'aquesta manera contribuir a millorar la qualitat de les arts industrials –sinònimes de modernitat–, una preocupació latent aleshores.

Patrimoni –estudiat i valorat des de les òptiques més diverses– i Manjarrés són, doncs, indissolubles, tot i que la posteritat sembla que li ha reconegut més la seva vessant de teòric de les arts –en què fou molt prolífic car publicà moltes obres– i en particular de les arts industrials.

Cal destacar un cop més com la bibliografia de l'època sempre sol fer més referència a la labor de producció teòrica i literària que no a la gestió cultural i/o museogràfica, tan important com va ser en el cas de Manjarrés. Francesc Miquel i Badia, per exemple, consagrà el seu discurs d'ingrés a Bones Lletres al seu estimat mestre,⁶⁸ i n'evocà les vessants de poeta, advocat, alt funcionari de la Diputació, director artístic del Teatre del

67 Informe sobre el resultado de la Exposición Retrospectiva celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en 1867 dado á la misma Academia por la comisión encargada de dicha exposición, Barcelona, 1868. Inclou 35 làmines litografiades per Jaume Serra Gibert.

68 Apuntes biográficos sobre D. José de Manjarrés y de Bofarull académico numerario que fue de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Barcelona, 1884.

Liceu..., però sobretot els seus coneixements com a historiador de l'art, tot i ser crític amb l'estil de les seves obres impreses, car les considerava excessivament fredes i racionals, per bé que d'un alt nivell d'erudició i coneixements. De tota manera, només feia un breu esment de la seva labor en el museu, quan fou alhora, dit amb paraules d'avui, un gran museòleg i un gestor cultural de primer ordre, un dels primers museòlegs del nostre país que assentà les bases dels futurs museus d'art.

Tot llegint entre línies, volem creure que al llarg de vora trenta anys Manjarrés devia viure amb intensitat i fins i tot amb profund neguit la seva relació amb el museu, sia amb el vist-i-plau de Bones Lletres o amb el de la Comissió de Monuments, o tot alhora, sia per encàrrec, sia de *motu proprio*, tot i que ens falten dades per confirmar-ho. En definitiva, com Joan Cortada, amb qui compartiren ideals, objectius i picabaralles, Manjarrés fou un dels grans homes del nostre patrimoni cultural.

L'any 1852 fou ric en ingressos a Bones Lletres d'homes de perfils ben distintos, però que havien de compartir les dues acadèmies. El 4 de març del 1852 era elegit nou acadèmic de Bones Lletres el filòsof Francesc Xavier Llorens i Barba (1820-1872), un dels intel·lectuals que més van contribuir a la forja del pensament filosòfic romàntic, especialment des de la càtedra de Filosofia de la Universitat de Barcelona al llarg de 25 anys.⁶⁹ Deixeble de Ramon Martí d'Eixalà –seguidor de William Hamilton, introductor de la denominada escola escocesa–, en una segona etapa Llorens, com el seu mestre, defensà la importància del sentir popular, un tema que enllaçava amb l'interès pels orígens identitaris, el patrimoni, la literatura popular i la història. Un fet notable que en contribuï a la difusió fou el discurs que pronuncià en l'obertura de l'any acadèmic 1854-55,⁷⁰ el qual colpí la comunitat intel·lectual barcelonina que directament o indirectament fou

69 Entre les darreres contribucions al seu estudi vegeu Misericòrdia ANGLES I CERVELLÓ, *El pensament de F. Xavier Llorens i Barba i la filosofia escocesa*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1998, i Joan CUSCÓ I CLARASÓ, *Francesc Xavier Llorens i Barba i el pensament filosòfic a Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.

70 *Oración inaugural que en la solemne apertura de estudios del año 1854 a 1855 dijo en la Universidad de Barcelona don Javier Llorens y Barba*, Barcelona, 1854.

la receptora de les noves idees sobre la defensa de l'existència d'un "esperit nacional" i del "sentit comú", és a dir, de la idea que el pensament filosòfic és un producte de l'esperit nacional, o, tot manllevant paraules seves, que el pensament filosòfic adquireix un aspecte indígena i forma part del patrimoni intel·lectual de cada poble. Tot i que sembla que a Bones Lletres no se'n conserva cap treball manuscrit ni imprès, per bé que hi ha constància del seu interès pel patrimoni monumental, sobretot pel monestir de Sant Cugat i la Casa de l'Ardiaca,⁷¹ se sap que el 20 de maig del 1859 Manuel Milà, en nom seu, hi havia llegit un treball sobre el pensament filosòfic de Ramon Martí d'Eixalà (1808-1857), introductor del mètode positiu en filosofia, catedràtic d'Ideologia,⁷² considerat per molts un dels principals artífexs de la renovació cultural del país i també membre de l'Acadèmia de Bones Lletres des del 9 d'agost del 1836.⁷³

Tampoc a Belles Arts, de la qual fou elegit membre el 3 de juny del 1860, no s'hi conserva cap text de Llorens. La seva tasca intel·lectual, que serví de rerefons filosòfic de tot el moviment romàntic, el féu valedor de la seva pertinença a totes dues corporacions. No obstant això, cap de les dues corporacions li va retre cap homenatge pòstum, tot i que se sap que Bones Lletres n'havia començat a organitzar-ne un en què Manuel Milà i Fontanals hi havia de llegir un discurs en memòria seva.⁷⁴ Precisament Manuel Milà, des de jovenet, havia estat un bon amic de Llorens i Barba, vilafranquí com ell, que l'orientà en els aspectes filosòfics de la seva Estètica. La filosofia escocesa del sentit comú que es difongué a Catalunya a mitjan segle XIX significava una alternativa a l'aleshores desprestigiada filosofia escolàstica tradicional: equilibri entre la tradició i la innovació, entre dinamisme i fonamentalisme, un cert eclecticisme, però, en definitiva, una solució eficaç. Un altre biacadèmic, el bisbe Torras i Bages, bon amic seu,

71 Arxiu RABL, Actes 19 de maig del 1855.

72 Vegeu Joaquín CARRERAS ARTAU, *La filosofía universal en Cataluña durante el segundo tercio del S. XIX*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1964.

73 Segons J. MIRET Y SANS, "Dos siglos de vida académica (continuación)", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IX, Barcelona, 1917-1920, pàg. 249, 252 i 257.

74 Vegeu Manuel JORBA, *Manuel Milà...*, pàg. 70-73. Les seves Lliçons trigaren a publicar-se i no foren impreses fins al 1920. Les "rruïtes" filosòfiques canviaren i Llorens i Barba, com remarca Jorba, fou víctima d'una "escolastització" que potser hi influí. De fet, en vida, només publicà l'esmentada Oració inaugural del curs 1854-55.

des de la seva coneguda ortodòxia mirà d'“escolastitzar” la seva filosofia, tot emmascarant la veritable atenció de Llorens i Barba per l'escola de Hamilton i el seu criticisme kantià, com recordava un dels seus darrers deixebles, Menéndez y Pelayo,⁷⁵ que n'era un gran defensor.

El mateix any 1852, el 30 de novembre era elegit com a membre numerari de Bones Lletres el poeta i historiador de la literatura Marià Aguiló i Fuster (1825-1897). Mallorquí, arriba a Barcelona per estudiar la carrera de Dret i és protegit per Pau Piferrer, que l'ajudà a convertir-se en un bibliotecari de gran renom, com també posteriorment ho fou a València. Mestre en Gai Saber en els Jocs Florals, dels quals arribà a ser mantenidor i president, portà a terme una intensa labor d'aplec lexicogràfic, després convertida en el *Diccionari Aguiló*. Fou també un gran editor de la literatura clàssica catalana en sòbries edicions de bibliòfil –la col·lecció Biblioteca Catalana i el *Cançoner de les obretes en nostra llengua materna més divulgades durant los segles XIV, XV e XVI*–, en un intent plenament romàntic de recuperar i ressuscitar el patrimoni literari del nostre país, guiat sempre per la màxima “Poble que sa llengua cobra, se recobra a sí mateix”, un aspecte estudiat amb profunditat per Josep Massot en nombroses publicacions. El 10 de maig del 1863 l'Acadèmia de Belles Arts l'elegí membre, per bé que no se n'hi conserva, com tampoc a Bones Lletres, cap text publicat o manuscrit. Per contra, són molts els textos que fan referència a la seva obra i persona⁷⁶ i cal destacar el seu notable esforç dins de l'Acadèmia tant en pro de la llengua, la història i la literatura catalanes, com en pro de la modernització i la millora del seu funcionament, tot proposant una reforma del seus estatuts.⁷⁷ A més, cal dir també que fou zelador de l'edifici, tot substituint Manjarrés des del 1855,⁷⁸ i el 1861 conservador segon del museu,⁷⁹ quan Pau Milà

75 Eduard VALENTÍ Fiol, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona, 1973, pàg. 94-102.

76 Només a tall d'exemple podeu consultar el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV-1953, on hi ha articles de Farauo de Saint-Germain, Griera, López Picó, o Montoliu, que hi fan referència.

77 Arxiu RABL, Actes 5 de maig del 1855.

78 Arxiu RABL, Actes 9 de juny del 1855.

79 Arxiu RABL, Actes 17 d'octubre del 1861.

n'era el primer –un fet que fins ara desconeixem, que ens parla d'una vesant dedicada al patrimoni artísticoarqueològic, a més del món literari–. Fou també membre corresponent de la Reial Acadèmia de la Història.

En resum, Aguiló⁸⁰ fou un dels primers i grans reivindicadors del patrimoni literari popular, juntament amb Manuel Milà, i el “primer mallorquí” que copsarà d'una manera clara el significat de la Renaixença catalana, de la mà, en una bona part, de Pau Piferrer.⁸¹

Per primer cop, també l'any 1852, tingué lloc un fet invers del procés habitual: un ja acadèmic de Belles Arts des del 1850, Benet de Llanza i d'Esquivel, comte del Castell de Centelles i duc de Solferino (1822-1863), esdevingué membre de Bones Lletres. Aquest aristòcrata formà part del grup de nobles que integraren la recentment estrenada Acadèmia el 27 d'abril del 1850, un fet que provocà un veritable escàndol, car com ja he apuntat, immediatament els professors de Belles Arts exigiren ser-ne membres de dret propi, per la seva condició d'artistes i pel fet que l'Escola passava a ser tutelada per l'Acadèmia.

Llicenciat en Dret civil i canònic, exercí diversos càrrecs a l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona; bon amic de Francesc Pi i Margall –se'n conserva una correspondència entre ells del 1846 al 1865–, com també un epistolari entre ell i el periodista Joan Mañé i Flaquer.⁸² Va escriure algunes obretes dramàtiques no publicades i fins i tot una conjuntament amb Manuel Tamayo, intitolada *Centellas y Moncada* (1850), que s'escenificà al Teatre Principal. El seu paper, doncs, a ambdues acadèmies fou, pel que sembla, fonamentalment representatiu.

80 Als darrers anys Margalida Tomàs ha catalogat i començat a estudiar l'immens arxiu seu que tenia Josep M. de Casacuberta, conservat actualment a la Biblioteca de Catalunya, el qual complementa el fons que el seu fill, Àngel Aguiló, cedí a Rafael Patxot i que es troba a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, a Montserrat. Agracixo aquesta informació a Josep Massot.

81 Josep SUREDA I BLANES, *Pau Piferrer a Mallorca*, Barcelona [1966], pàg. 56.

82 Vegeu Jordi BOU I ROS, *Correspondència entre Benet de Llanza i Joan Mañé i Flaquer. Epistolari social, polític i cultural (1847-1862)*, Curial Edicions Catalanes–Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.

El 1855, en la plenitud de l'anomenat Bienni Progressista, un ja acadèmic de Belles Arts i artista havia de ser elegit membre de Bones Lletres. Ens referim a Pau Milà i Fontanals (1810-1883), germà gran de Manuel Milà, que fou elegit acadèmic de Belles Arts l'1 de juny del 1851 i quatre anys després, el 19 de maig del 1855, en fou elegit membre de la secció d'Antiguitats de Bones Lletres. Molt poc després, el 9 de juny, era nomenat director segon del museu, en lloc de Manjarrés que hi havia renunciat.

Aquest fet era totalment nou: Per primera vegada un artista, teòric i professor de Belles Arts era escollit com a membre de Bones Lletres, quan ja era molt apreciat per la seva labor docent com a catedràtic de l'Escola de Nobles Arts de Llotja i acadèmic de Belles Arts. Ell fou qui pronuncià el discurs de la primera Sessió pública d'aquesta Acadèmia el 1851, un fet que portà molta cua, car acabà provocant la seva dimissió, com a acadèmic⁸³ i professor, el 29 de novembre del 1856, per una qüestió d'interferència del govern central en qüestions d'educació artística. Milà reclamava, o més ben dit, reivindicava la descentralització necessària de les institucions culturals catalanes. Una baula més de l'objectiu de recuperació de la identitat nacional, que en aquest cas fou contraatacada pel poder institucional central.

Conjuntament amb el seu germà van establir les bases de l'Estètica catalana del Romanticisme conservador, basant-se, en una bona part en les doctrines alemanyes –sobretot de Schlegel, Wackenroder...–, i plàsticament d'acord amb els pintors que dirigits pel místic Overbeck i el purista i influent Minardi s'havien instal·lat al Pincio de Roma –els denominats natzarens, del quals, conjuntament amb el pintor Claudi Lorenzale, fou tan amic durant els anys que visqué a la Ciutat Eterna, entre el 1832 i el 1840–, i que defensaven la identitat entre art i religió, o més ben dit, que “l'art era exclusivament un mitjà que Déu atorgà a l'home per ensenyar-li la veritat”, o a la manera wackenrodiana, que “l'art fa amorosa l'estança humana a la terra”.⁸⁴ Aquesta doctrina fou admirada i defensada també per Pau Milà.

83 Fou reelegit novament l'any 1868.

84 Recentment s'ha traduït al castellà un dels textos claus de l'origen del Romanticisme alemany. Vegeu Wilhelm Heinrich WACKENRODER i Ludwig TIECK, *Efluvios cordiales de un monje amante del arte. Con un reseña de August Wilhelm Schlegel*, Oviedo, 2008.

Enfront de les mostres del Neoclassicisme acadèmic –sovint més acadèmic que pròpiament neoclàssic– i enmig d’una situació sociopolítica convulsa i inestable, quan el 1841 retornà a Barcelona després d’un viatge per la Toscana, el Vèneto i la Llombardia, a l’Escola de Llotja es convertí en el mestre d’una generació d’artistes que iniciaren una necessària transformació artística del país, de la mateixa manera que el seu germà Manuel fou el mestre d’una generació de literats i estudiosos de la literatura i l’estètica i ambdòs germans assentaren les bases d’uns estudis dels quals avui en som encara deutors.⁸⁵

Conscients, naturalment, que res no brota espontàniament, però sense poder-nos referir en un text com aquest a la seva formació amb més detall, sí que és possible afirmar l’important paper dels Milà en el seu temps. Coneixien i eren amics de Pau Piferrer, acadèmic des del 1844, el poeta romàntic per excel·lència i sobretot, des de l’òptica que ara ens interessa, esdevingut estudiós de l’art medieval, una disciplina que tot just aleshores arrencava, en una bona part sembla, com ja hem apuntat, gràcies a les seves orientacions.⁸⁶

Sens dubte, els *Recuerdos* de Piferrer⁸⁷ són la millor mostra de l’interès pel patrimoni monumental que es desvetllà arran del 1835, fins i tot en la persona d’un discret, però sensible dibuixant com Parcerisa, el qual podríem definir com un “col·leccionista” de patrimoni, car les seves imatges són en més d’un cas l’únic testimoni que ens resta d’un indret, de la seva/nostra història. Alguns membres de l’Acadèmia de Bones Lletres i de Belles Arts en foren subscriptors, com és el cas de Pròsper de Bofarull, Roig i Rey, Lorenzale, el duc de Solferino, Josep Puiggarí..., però estra-

85 Ara bé, no es pot oblidar que l’any d’entrada de Milà a Bones Lletres, el 1855, havia de ser una data clau per a la reorientació del panorama artístic europeu i també català, amb la difusió del Realisme que ben aviat havia de fer oblidar la reforma nazarena, molt centrada en l’ambient estrictament acadèmic.

86 Si seguim el discurs de Felip BERTRAN D’AMAT, *op. cit.*, cal remarcar-ne una dada molt significativa, en què sembla clar el desconeixement inicial de Piferrer del denominat aleshores “art bizanti”.

87 Piferrer, com hem vist, se’n sortí esplèndidament, malgrat que una mort prematura féu que el tercer volum, dedicat a Catalunya –amb una magnífica introducció sobre l’arquitectura bizantina, és a dir romànica, i que per primera vegada era vista com a símbol d’identitat nacional catalana –un aspecte per primera vegada observat per Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, “La llum no venia d’Alemanya”, *L’Avenç*, 89, Barcelona, gener 1986, pàg. 70-73-, hagués de ser acabat per Francesc Pi i Margall. Pi també fou l’autor del volum dedicat a Granada i autor així mateix d’una obra equiparable, *España Obra Pintoresca* (1842), de la qual només sortí el primer volum dedicat a Catalunya.

nyament els Milà no consten en la llista que els aplega. De Pau Milà no se'n conserva cap testimoni escrit a les nostres acadèmies, potser perquè era més un pedagog que predicava des de la càtedra i un bon ajudant dels deixebles que no pas un escriptor o un historiador. L'única excepció, llevat d'un article dedicat a Giotto, és una petita publicació que escriví ja de gran, en català, i que edità l'Acadèmia de Belles Arts, titulada *Estètica infantil*, que dedicà als infants.⁸⁸ Vista avui lluny del seu context, pot fer-nos somriure, però repassats els seus versos escrits en forma de rodolins, ens adonem dels interessos que defensà al llarg de la seva vida i de la voluntat pedagògica d'educar els infants en l'art des de ben menuts: "Art es idea ó sentiment/formulat convenientment" i així mateix, "los sentiments Deu los dona/ l'educació els perfecciona".

El seu interès pel patrimoni es manifestà no sols en aquesta inclinació educativa mitjançant la qual el transmetia a les noves generacions, sinó en fets concrets i comptables com fou la intervenció –i contribució econòmica– en la conservació i restauració de la capella de Sant Joan de Vilafranca del Penedès, la seva preocupació per la restauració de Santa Àgata, tot formant part d'una comissió que vetllava pel seu bon curs,⁸⁹ i sobretot la seva participació en una comissió que proposà les bases per tal que el nou Eixample barceloní fos el millor de tots els traçats arreu fins aleshores. Defensà a fer-rissadament la necessitat de convocar un concurs "universal" per valorar-lo, però l'Ajuntament de Barcelona no acceptà aquestes condicions i es considerà amb prou coneixement per valorar-ne els nous projectes. La seva desil·lusió fou gran i la continuació és de tots coneguda. En canvi, no hem sabut trobar dades concretes sobre la seva desconeguda actuació com a director segon del museu des del 1855, un càrrec que ocupà fins al 1861, que en fou director primer substituïnt Llobet⁹⁰ i fins al 1876.

No obstant això, el seu interès pel patrimoni fou permanent fins a la seva mort. Andreu Balaguer Merino, acadèmic arxiver, explicava com ja en el llit de mort dictà al seu germà Manuel una llista dels monuments de Bar-

88 A les nenes, segons F. BERTRAN D'AMAI, *op. cit.*, pàg. 69. Malgrat la seva senzillesa se'n feren tres edicions, dues el 1878 i una el 1904, molts anys després de la mort de Milà, la qual cosa prova l'apreciació que meresqué.

89 Arxiu RABL, Actes 14 de maig del 1857.

90 Arxiu RABL, Actes 17 d'octubre del 1861.

celona, civils i religiosos, que havia vist desaparèixer o mutilar al llarg de la seva vida arran de les guerres, els aldarulls o les reformes urbanístiques municipals.⁹¹ Tota mena de comentari és sobrer i el fet respon un cop més als seus versos ingenus, però plens de sentit, “Qui no estima els monuments/ No té cap, ni sentiments”.

No és estrany que Bertran d'Amat, en la sessió pública del 17 febrer del 1884 a l'Acadèmia de Bones Lletres, en què actuava com a acadèmic de número i secretari de la corporació, el recordés com a “*tan competente en artes como en literatura*”⁹² i digués que tenia l'encàrrec de Belles Arts – “*que ha acordado elevarle un busto*”⁹³ como tributo debido a su memoria” i hi afegís que “*tengo contraido el compromiso de recordar sus merecimientos en otra Academia*” – Belles Arts–, referint-se al seu discurs que s'havia de publicar set anys més tard i que consagrà alhora, com hem vist, a ell, al seu germà Manuel i a Claudi Lorenzale.⁹⁴ Els germans Milà, com anirem veient, són unes figures literalment clau per entendre uns quants decennis del món artísticocultural, del segle XIX.

91 Segons Felipe BERTRAN DE AMAT, *op. cit.*, pàg. 79. Vegeu la llista de monuments destruïts a Barcelona al segle XIX publicada per A. BALAGUER MERINO a “Una apuntació pòstuma de Don Pau Milà y Fontanals”, *La Renaixensa*, núm. 1265, Barcelona, 2 de febrer del 1883, pàg. 717-720.

92 Arxiu RABL, Lligall 33è, núm. 7, f. 1614, pàg. 8.

93 Aquesta dada de Bertran d'Amat és errònia car l'Acadèmia de Belles Arts, quan Pau Milà morí, el també acadèmic i escultor Agapit Vallmitjana ja li havia fet un bust en marbre, signat el 1867. Ara bé, les mateixes actes de Belles Arts, de l'11 de febrer del 1883, corresponent a la primera sessió celebrada rere la mort de l'artista, també es refereixen a un bust en guix fet per Vallmitjana feia un any, dada que no correspon a la data real del bust, que avui forma part del Museu de l'Acadèmia (Inv. 0179E). Vegeu Pilar VÉLEZ, *Catàleg del Museu de Llotja. Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. II. Escultura i medalles*, Barcelona, 2001, pàg. 70. En canvi, a l'acta del 16 de juny del 1889, dos anys abans de la sessió necrològica tan endarrerida, hi consta que a l'Acadèmia hi ha un bust en marbre fet per Vallmitjana, com també que Antoni Caba havia ofert el retrat a l'oli de Lorenzale (Inv.248). En canvi, no n'hi havia cap de Manuel Milà (actualment se n'hi conserva un en guix obra de Manuel Fuxà datat el 1908. Inv. 32 E).

94 F. BERTRAN DE AMAT, *Del origen y doctrinas de la escuela romántica y de la participación que tuvieron en el adelantamiento de las bellas artes en esta capital los señores D. Manuel Milà y D. Pablo Milà y Fontanals y D. Claudio Lorenzale*, Barcelona, 1891.

Rere Pau Milà, Ramon de Siscar i de Montoliu (1830-1888) fou acadèmic de Bones Lletres des del 24 de març del 1860, i el 5 d'abril del 1868 en fou elegit de Belles Arts, en què fou tresorer del 1872 al 1880. Descendent d'una família noble catalana del segle XIII, fidel al rei Jaume I, i llicenciat en Jurisprudència, fou un gran viatger que va recórrer Grècia, Turquia, Egipte i Palestina.

A Bones Lletres hi llegí dues memòries, una el 3 de febrer del 1846 sobre l'estat d'Europa al segle XIV i XV i sobretot de la monarquia d'Aragó i l'altra, l'1 de març del 1861, sobre un viatge que va fer a Atenes el juny del 1857.⁹⁵ Així mateix hi publicà el treball dedicat a *La carta puebla de Agramunt y los privilegios concedidos...*,⁹⁶ tot i que per damunt de tot fou sobretot un gran bibliòfil, llatí i hel·lenista, i sobresortí per la seva rigorosa traducció al castellà de les *Geòrgiques* de Virgili, que publicà el 1881. Dins del marc de l'Acadèmia de Belles Arts, per contra, no hi ha constància de cap publicació. Expert en sigil·lografia,⁹⁷ ell fou també el responsable de l'ordenació del monetari –ell en reuní també una notable col·lecció particular– del museu de Bones Lletres des del gener del 1877 quan el fons del museu de l'Acadèmia s'havia de traslladar del convent de Sant Joan a la capella de Santa Àgata. La seva relació amb el patrimoni és, doncs, ben evident, sobretot quan la sigil·lografia i la numismàtica eren altament valorades com a ciències o fonts auxiliars de la història que contribuïen a l'autenticació de documents i a la lectura arqueològica.⁹⁸

95 Arxiu RABL, Actes 3 de febrer del 1846 i 1 de març del 1861.

96 "Memoria leída en la sesión del 14 de Enero de 1884", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. IV, 1887, pàg. 129-194.

97 Vegeu *Discursos leídos ante la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepción pública del Sr. D. Fernando de Sagarra y de Siscar el día 15 de junio de 1890*, Barcelona, 1890.

98 De fet, el considerat com a primer tractat de numismàtica catalana fou obra de Josep Salat Mora (1763-1828), membre també de Bones Lletres des del 1822, i guia durant molts decennis per als estudis històrics. És el *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña, I-II*. Hi ha un tercer volum manuscrit que es conserva a Bones Lletres. Vegeu J. BOTET Y SISO, "Noticia del volum tercer del "Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña por el Dr. Josef Salar", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, VI, Barcelona, 1912, pàg. 225-249 i 294-307, el qual col·leccionà un monetari notable que el 1881 es diposità al Museu provincial i que Elías de Molins inclogué al seu *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona publicado por la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos*, Barcelona, 1888, pàg. 301-320.

Josep Coll i Vehí (1823-1876) ingressà a Bones Lletres l'any 1861, d'on havia de ser-ne secretari des del 4 d'octubre d'aquell any, i set anys després, el 5 d'abril del 1868, fou elegit a Belles Arts. Després haver cursat la carrera de Dret –també va pertànyer a l'Acadèmia de Jurisprudència–, fou deixeble de Pau Piferrer i Manuel Milà, i posteriorment va ser catedràtic de Retòrica i Poètica de l'Institut de Segona Ensenyança de Barcelona –després de ser-ne a Madrid–, i es doctorà en Literatura el 1861. Col·laborador de revistes i diaris com *El Guardia Nacional*, *El Genio* i *El Àngel Exterminador* –des del 1854 al 1862 fou el responsable de les cròniques parlamentàries del *Diario de Barcelona*– i bon amic de Joan Mañé i Flaquer, amb qui compartí l'ideari conservador.

Autor d'uns *Diálogos literarios* publicats el 1868 a Barcelona, va saber apreciar la poesia popular, i alhora excel·lí com a pedagog. Tanmateix, en cap de les dues institucions acadèmiques se li coneixen textos impresos, per bé que a Bones Lletres llegí una memòria sobre les poesies de Fra Luis de León el 8 de gener del 1862. Malgrat tot, podria ser difícil avaluar-hi el seu paper si no fos per la seva vessant d'estudiós i amant de la poesia i la música populars valorant, en la línia del seus esmentats mestres, els elements nacionals de les literatures, car també fou molt important el seu interès per la llengua castellana, de la qual estava preparant un Diccionari quan morí, un material que fou cedit a la Real Academia de la Lengua Española.⁹⁹

Ja encetats el anys setanta, Víctor Gebhardt i Coll (1830-1894) fou membre de Bones Lletres l'any 1872 i quinze anys després, el 2 de gener del 1887, en fou elegit de Belles Arts. Advocat, també va ser membre de l'Acadèmia de Jurisprudència. Se'n coneixen poques notícies de la seva vida, alguna de bibliogràfica a través del discurs d'ingrés de Francesc Carreras Candi, que el succeí a Bones Lletres¹⁰⁰ i que era carlí, com ho proven els seus textos

99 A. ELÍAS DE MOLINS, *op. cit.*, I, pàg. 476.

100 *Discurso leído ante la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepción pública del Sr. D. Francisco Carreras y Candi el día 14 de marzo de 1898*, Barcelona, 1898, pàg. 5 i 6.

d'història, per bé que malgrat tot coincidí amb els historiadors progressistes, com ara Víctor Balaguer, en l'enfrontament amb historiadors com ara Modesto Lafuente que des del seu fonamentalisme particular havien confós (o simplement pretenien assimilar) la història de Castella amb la història de l'estat espanyol, un fenomen ben analitzat per Borja de Riquer.¹⁰¹

Filòleg i sobretot traductor al castellà d'obres literàries i també històriques, es dedicà així mateix a l'estudi de la història d'Espanya¹⁰² i fou membre corresponent de la Reial Acadèmia de la Història. Escriví en diversos diaris com ara el *Diario de Barcelona*, en què era el responsable de la secció estrangera, *El Correo Catalán* i *El Ancora*. En els Jocs Florals, dels quals havia estat el secretari el 1865 i mantenidor el 1866, el 1868 guanyà la medalla d'or amb la composició *Lo siti de Girona en lo any 1809*.

Membre de Belles Arts des del 1887, en què fou proposat i elegit per unanimitat com a acadèmic no professor,¹⁰³ fou l'autor de la semblança necrològica de Sebastià Anton Pascual (1807-1872), industrial vilanoví, diputat a Corts en tres ocasions (1850, 1864 i 1865) i un dels grans col·leccionistes i mecenes del Vuitcents a Catalunya, que també en va ser membre des del 1852.

En aquesta llarga llista de biacadèmics, hi ha un cas excepcional: Francesc Miquel i Badia (1840-1899), el millor representant de la confluència en la seva persona de nombrosos nomenaments acadèmics. Elegit acadèmic de Belles Arts l'any 1868, aleshores ja n'era de la de Jurisprudència i Legislació –en la qual ingressà el 1865–, car havia fet els estudis de Dret. Honorari de Bones Lletres des del 19 de febrer del 1868, el 1872 n'esdevingué numerari i el 1884 llegí el seu discurs d'ingrés sobre el seu mestre, el també acadèmic, aleshores ja traspassat, Josep de Manjarrés. Finalment, el 28 de març del 1892 ingressà a l'Acadèmia de Ciències i Arts. Sens dubte, tots aquests reconeixements obeïen a la qualitat de la seva labor

101 *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Vic, 2000.

102 Per exemple publicà en vuit volums la *Historia general de España y de sus Indias*, Imp. Tasso, Barcelona, 1860-1873 o *Estudios sobre la historia de España*, Barcelona, 1870, entre altres.

103 Arxiu RACBASJ, Actes Junta General 2 i 6 de febrer del 1887.

intel·lectual pluridisciplinària i als seus múltiples interessos manifestats en nombrosos treballs i gestions.

El discurs sobre Manjarrés no és un currículum qualsevol o un elogi exaltat, sinó una valoració precisa i crítica d'algunes reflexions de Manjarrés sobre l'art, l'estètica, el teatre i el patrimoni, que donen llum a alguns aspectes encara avui força desconeguts.

Miquel reconeix en Manjarrés un nom cabdal de la cultura catalana del seu temps, tot i que també s'oblida d'un aspecte de la seva obra com és tot el relacionat amb la reflexió sobre la relació art-indústria, tan decisiva, i que Miquel precisament coneixia molt bé perquè la compartí, en una bona part seguint els passos del mestre. No és estrany que primer de tot ingressés a Belles Arts, perquè Miquel ha de ser considerat el primer crític d'art per excel·lència de Catalunya, a banda del periodista Joan Mañé i Flaquer. Interessat pel patrimoni i ell mateix col·leccionista, dedicà la seva atenció tant a l'art antic com a l'art dels seus dies, com ho ben demostra la biografia que llegí el 1882 a Belles Arts sobre Marià Fortuny, base d'una important monografia sobre el pintor,¹⁰⁴ com també unes observacions adreçades als alumnes premiats amb la borsa de viatge l'any 1886.¹⁰⁵ Paral·lelament, fou professor i secretari de l'Escola de Belles Arts. En la memòria necrològica que el seu amic de joventut Josep Masriera i Manovens li dedicà en aquella acadèmia l'any 1900 resta ben palès com per recomanació de Manuel Milà i Fontanals entrà a treballar al *Diario de Barcelona*, en el qual publicà alguns dels seus treballs més brillants mentre progressivament s'endinsà i s'especialitzà en allò que ja començava a poder-se denominar història de l'art.

La magna *Historia del Arte* que dirigí i publicà Lluís Domènech i Montaner¹⁰⁶ comptà amb la seva col·laboració en el vuitè volum, del 1897, amb

104 Vegeu *Acta de la Sesión Pública dedicada a la memoria de Mariano Fortuny celebrada el día 29 de diciembre de 1882*, Academia de Bellas Artes de Barcelona, 1883, pàg. 19-39, i posteriorment, *Fortuny, su vida y obras. Estudio biográfico-crítico*, Barcelona, 1887.

105 Vegeu *Acta de la Sesión Pública celebrada el día 21 de febrero de 1886*, Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona, 1886, pàg. 21-25.

106 Vaig valorar-ho a Pilar VÉLEZ, "Taula rodona: Barcelona, capital de cultura. Les arts industrials a Catalunya entorn de 1898", dins *1898: entre la crisi d'identitat i la modernització. Actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, 20-24 d'abril de 1998*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 426-440. També amb il·lustracions complementàries a "Les arts decoratives en la *Historia del Arte* de l'editorial Montaner i Simon, dins *Arts decoratives, industrials i aplicades*, Art de Catalunya, vol. 11, L'Isard, Barcelona, 2000, pàg. 198-199.

un treball dedicat precisament a les arts industrials –moble, teixit i brodat–, en què es remunta a la primera Exposició Universal del 1851 per fer un discurs sobre la decadència d'aquestes arts en aquell moment, tot defensant la necessitat d'escoles i museus d'arts com a vies bàsiques per educar els seus artífexs i millorar-ne la qualitat. Un ideal vuitcentista que encara tenia vigència aquells anys.

Aquest mateix aspecte propicià el seu ingrés a l'Acadèmia de Ciències i Arts, on el 28 de març del 1892 llegí un discurs intítulat *De algunas industrias de España y de la conveniencia de estudiarlas para imprimir originalidad y carácter propio á los productos de la industria española contemporánea*. Sembla obligat que Bones Lletres premiés no sols la seva vàlua literària, sinó també la seva aportació a la història, sobretot a la història artísticocultural del país mitjançant les seves àmplies crítiques periodístiques i altres treballs dedicats a aspectes aleshores poc atesos com eren les arts decoratives i industrials.¹⁰⁷

Cada cop més apassionat per les arts, Miquel i Badia esdevingué també un reconegut col·leccionista, i sobresortí, entre altres, la seva col·lecció de teixits i vidres antics –que passà després a mans d'Emili Cabot–, especialitat que coneixia molt bé,¹⁰⁸ i també una de les obres més emblemàtiques de la pintura gòtica catalana: la taula de Sant Jordi i la princesa, obra de Jaume Huguet, avui conservada al Museu Nacional d'Art de Catalunya.¹⁰⁹ Malauradament, morí massa jove. Malgrat tot, durant trenta anys fou el capdavanter de la crítica d'art a Catalunya,¹¹⁰ tot esdevenint un fervent

107 Treballs que no esmentem, en ser nombrosos, per no fer més feixuc aquest text.

108 Vegeu *Album de la colección de D. Francisco Miquel y Badia principalmente en mobiliario, cerámica y vidriería. Año 1887*, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Barcelona, 1888, a cura de Josep Puiggarí, fundador de l'Associació i també acadèmic de Bones Lletres des del 1861. Vegeu també els articles de Carles de Bofarull i de Sans al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, dels números 8 i 9 de gener-març i abril-juny del 1893, ressenyats per Bonaventura BASSEGODA, "Tres episodis de la història del col·leccionisme a Catalunya. Josep Puiggarí i les exposicions de l'Associació artístic-arqueològica barcelonesa, la pinacoteca de Josep Estruch i Cumella i el Palau Maricel de Charles Deering", dins de Bonaventura BASSEGODA (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus*, Universitat Autònoma de Barcelona-Universitat de Barcelona-Universitat de Girona-Universitat de Lleida-Museu Nacional d'Art de Catalunya, Bellaterra-Barcelona-Girona-Lleida, 2007, pàg. 125 i 126.

109 MNAC/MAC15868.

110 Vegeu Enric CASSANY i Antònia TAYADELLA (eds.), *Francesc Miquel i Badia, crític literari al Diario de Barcelona*, Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2001.

admirador del Realisme i, posteriorment, un crític aferrissat dels artistes modernistes, una tendència potser excessivament realçada i que, consegüentment, ha fet oblidar les seves orientacions anteriors.

En qualsevol cas, però, la seva dedicació literària a la crítica d'art li va valer la seva pertinença tant a Bones Lletres com a Belles Arts, esdevenint un capdavanter en la matèria, mentre despuntava alhora com a col·leccionista d'objectes antics, mogut per l'interès envers el patrimoni.

Ja dins de la Restauració, en l'inici de l'etapa premodernista que concebé l'Exposició Universal de Barcelona, un cas ben singular en la història de les nostres acadèmies és el de Felip Bertran d'Amat (1835-1912), que no tan sols fou elegit acadèmic de Bones Lletres i de Belles Arts al mateix temps, l'any 1882, sinó que arribà a ser president d'ambdues corporacions, de la primera entre el 1907 i el 1911, i, de la segona, entre el 1893 i el 1911.

Doctor en Dret civil i canònic, fill d'un jurisconsult, Josep Bertran i Ros que havia estat alcalde de Barcelona,¹¹¹ rector de la Universitat, regent de l'Audiència, president de l'Acadèmia de Jurisprudència i vicepresident de Bones Lletres i també renebot de Felip Amat, bisbe de Palmira. Bertran d'Amat fou, efectivament, un personatge destacat de la vida ciutadana barcelonina: d'una família notable, fundador de la Caixa de Pensions, membre de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, president de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, diputat a Corts i, així mateix, membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i el seu president entre el 1870 i el 1871.

Ara bé, no considerem que arribés a pertànyer i presidir les tres acadèmies esmentades només per la seva vessant de "representació social", certa, ja que algun text que ens ha arribat d'ell, com ja ha estat comentat, és d'un interès cabdal i demostra el seu coneixement profund del món artístic-cultural català vuitcentista i especialment l'ambient romàntic. No cal tornar a insistir en el seu discurs del 1891 sobre l'Escola romàntica i l'atenció dedicada als Milà i Lorenzale, on quedava clara la diferència entre la cul-

111 Qui comandà la rendició de la ciutat al general Espartero el 1843.

tura germànica i la francesa –de què discrepa per la seva vessant realista– i com havien penetrat a Catalunya. Altres publicacions seves de Bones Lletres són la memòria necrològica dedicada el 1907 a Manuel Duran i Bas, que el precedí en el càrrec de president,¹¹² el discurs presidencial que pronuncià en la “Sessió pública en honor de Jaume I en lo VIIè centenari de son natalici”¹¹³ i la contesta al discurs d’ingrés del jurisconsult Guillem de Brocà i de Montagut.¹¹⁴

A la seva mort, totes dues acadèmies, de les quals n’era alhora president, li dedicaren sengles necrològiques: F. Rahola i Trèmols ho féu a Bones Lletres¹¹⁵ i J. Jordán de Urríes a Belles Arts.¹¹⁶ Ambdós textos al·ludeixen al comentat anteriorment i posen de manifest l’interès i el paper actiu de Bertran en la vida cultural barcelonina, i no únicament des de l’òptica acadèmica.

Avançat el decenni dels vuitanta, Antoni Rubió i Lluch (1856-1937) fou proposat com a acadèmic de número¹¹⁷ a Bones Lletres el 9 de gener del 1886¹¹⁸ i hi féu l’ingrés el 17 de juny del 1889. Fill de l’insigne acadèmic Joaquim Rubió i Ors, prohoms de la Renaixença i membre i president d’aquesta casa entre els anys 1878 i 1889, es dedicà com el seu pare a la literatura; esdevingué doctor en Filosofia i Lletres i un gran humanista, i fou catedràtic a la universitat com a successor del seu mestre Manuel Milà.¹¹⁹ La seva passió per la llengua i la literatura el menà a escorcollar amb precisió i encert nombrosos arxius, centrant-se especialment en l’etapa catalana a

112 “A la memoria del Excmo. Sr. Manuel Durán y Bas”, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV, 1907, pàg. 1-8.

113. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV, 1908, pàg. 250-252.

114 *Significación de Jaime I el Conquistador*, Barcelona, 1890.

115 “A la memoria de don Felip Bertrán d’Amat”, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VI, 1911, pàg. 161-164.

116 *Acta de la Sesión pública celebrada el día 2 de junio de 1912*, Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona, 1912, pàg. 39-49.

117 Aleshores ja n’era membre honorari.

118 Arxiu RABL Expedient Antoni Rubió i Lluch.

119 De qui llegí a Bones Lletres la memòria necrològica el 10 d’abril del 1887.

Grècia –país del qual fou cònsol a Barcelona–, tasca per la qual treballà intensament a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, tal com Eudald Solà, també membre d'aquesta casa, va glossar a bastament en el seu discurs d'ingrés.¹²⁰

El seu discurs d'ingrés a Bones Lletres, intitulat *El renacimiento clásico de la Literatura catalana*, fou contestat per G. Vidal i Valenciano. Ara bé, les seves publicacions més notables publicades en aquesta corporació són les dedicades a les relacions entre Catalunya i Grècia, algunes anteriors al discurs.¹²¹ Així mateix, el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Belles Arts, en què fou elegit el 18 de febrer del 1894, però que no llegí fins al 24 de maig del 1908, versà igualment sobre *La Acrópolis de Atenas en la época catalana*,¹²² i hi féu una notable descripció de l'arquitectura tal com la van veure aleshores els catalans contemporanis, que no parlaren mai del Partenó, sinó de la Seu de Santa Maria de Cetines, nom amb el qual es coneixia l'església en què havia estat transformat el gran monument clàssic de l'acròpoli atenenca. Sens dubte, Rubió fou un gran historiador –com en dóna fe la nombrosa bibliografia sobre ell–, dedicant la seva atenció a la documentació, tot donant pas a obres tan útils com ara els *Documents per la història de la cultura catalana mig-eval*, que publicà ja l'Institut d'Estudis Catalans el 1908 en dos volums. Com sempre, l'objectiu era aplegar, recuperar el patrimoni històric del país, per tal de col·laborar a edificar-ne la història més crítica i fidedigna possible, posant les coses al seu lloc, com fou el cas de l'aventura dels catalans a Grècia, l'atracció per la qual el convertí en un estudiós grecista i bizantinista de primer ordre internacional.¹²³

120 Un acurat i profundament documentat estudi sobre Rubió fou el discurs d'ingrés del 9 de juny del 1988 d'Alexis Eudald SOLA i FARRÉS, *Antoni Rubió i Lluch, bizantinista i grecista*, bon conxecedor del món grec antic i modern, benvolgut col·lega que, malauradament, va deixar-nos massa aviat.

121 "Sobre la expedición y dominación de los catalanes en Oriente juzgadas por los griegos", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV, 1887. De fet és una monografia llegida en tres sessions: 12 i 26 de febrer i 12 de març del 1887. En els *Boletín* IV del 1908 i XIV del 1929 s'hi inclouen dos articles més sobre el tema. Més endavant publicà "La població dels ducats catalans de Grècia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV, 1908, pàg. 489-503 i "Nuevos aspectos de Roger de Flor en la historia de Paquimeres", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XIV, 1929, pàg. 40-47.

122 Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona, 1908.

123 Val la pena recordar, de la mà d'Eudald SOLA, *op. cit.*, pàg. 18, un text de joventut de Rubió, publicar el 1881 a *La Veu de Montserrat*, en què manifestava apassionadament aquest interès: "No comprenc com un episodi que tant honra l'història patria com es l'expedició realitzada pels nostres avantpassats a les llunyanes contrades de l'Àsia i de la Grècia, a pesar d'algunes taques que desllustren les seves pàgines, hagi sigut mirat ab tanta gran indiferència pels catalans fins als nostres dies. Avui, que la tasca de rehabilitació del passat de la

Ja en la recta final del segle XIX, en una Barcelona que s'obria a la modernitat europea, en què els artistes miraven cap a París i els intel·lectuals maldaven per assumir i equiparar-se amb la cultura del Nord d'Europa, d'on consideraven que havia de venir-los la "regeneració" enfront de la decadència espanyola, l'any 1898 entraven a Bones Lletres dues reconegudes i alhora ben distintes figures de la cultura catalana: Josep Torras i Bages i Francesc Carreras Candi.

Aquests anys constitueixen l'inici d'una altra etapa notable per a Bones Lletres, presidida per Josep Balari i Jovany entre el 1893 i el 1901, ben visible finalment en l'edició del seu butlletí anual, a partir del 1901, i de la publicació de diversos volums de memòries, tot plegat bones aportacions als estudis històrics del país.

Josep Torras i Bages (1846-1916), bisbe de Vic, doctor en Dret i Filosofia, cursà també estudis de Teologia. Preocupat per l'Estètica i autor d'una obra de referència per als estudiosos de la cultura vuitcentista, *La tradició catalana* (1892), fou elegit a Belles Arts el 18 de febrer del 1894. Des del febrer del 1893 era consiliari del Cercle Artístic de Sant Lluc, una entitat des de la qual exercí una gran influència en el món artístic barceloní més conservador, però catalanista. L'esmentat llibre, subtitulat *Estudi del valor etich y racional del regionalisme català*, dedicat a la memòria de Llorens i Barba i dels germans Milà, tenia com a objectiu demostrar que l'existència d'un "regionalisme" català tenia sentit. Torras defensava una mena de psicologia nacional, dedicant una part al valor estètic del regionalisme i una altra al seu valor racional. En tot cas, era una reivindicació més de les arrels i la cultura autòctons, ja en ple Modernisme, des de l'òptica catòlica i conservadora, car, recordem-ho, Torras i Bages havia mirat "d'escolastitzar" les directrius escoceses de Llorens.

El 27 de desembre del 1896 llegí a Belles Arts un discurs sobre l'art i la bellesa,¹²⁴ com a destí universal de l'art, noble per naturalesa, en el qual, des de la seva perspectiva conservadora constatava la inexistència d'un art

terra, per tots arduosament empresa, ha fet sortir de l'oblit ont injustament sels tenia les glorioses figures dels nostres reis. El geni dels nostres escriptors, l'importancia de les nostres consuetuts i lleis maritimes... L'epopeia de Catalunya no ha trobat encara el seu Homer; i si bé te l-seu Xenofont, està molt lluny de comptar amb un historiador que aixequi-l vel que amaga-l seus més preats tesoros..."

124 *Discurso leído por el académico Rd. Dr. D. José Torras y Bages, Pbro., en la sesión pública celebrada el día 27 de Diciembre de 1896, Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona, 1896.*

propi del segle XIX, del seu temps, com a conseqüència dels nous valors sociopolítics i culturals que havia portat la modernitat. És a dir, feia una reflexió sobre l'estètica de les acaballes del segle XIX.

En canvi, a Bones Lletres, en què ingressà el 8 de maig,¹²⁵ escriví un discurs sobre *Fra Joan Tomàs de Rocabertí y en Bossuet*, precedit d'una reflexió sobre la llengua en què havia d'escriure'l, que fou el català –a diferència de l'anterior, en castellà.

Torras i Bages recuperava un personatge català de primer ordre, força oblidat o poc conegut, que en canvi gaudí d'un renom universal en el seu moment a l'enfrontar-se amb Bossuet en defensa del poder papal per sobre del poder temporal, un fet que el posà en contra, no sols del filòsof, sinó del govern francès, és dir, de Lluís XIV. Torras i Bages feia una argumentada defensa de Rocabertí i de “la llibertat que tenen tots los cristians de comunicarse directament ab Deu sens entrebanchs polítichs”,¹²⁶ però alhora també s'hi pot llegir una defensa dels valors autòctons, en aquest cas representats per Rocabertí, enfront dels aliens. No obstant això, poc després, el 1899 retornà la seva medalla perquè en ser elegit bisbe de Vic renuncià a les Acadèmies i així mateix al Cercle de Sant Lluç.

Un força jove Carreras Candi (1862-1937) va tenir un paper molt destacat en aquesta etapa de Bones Lletres. La prova en són els nombrosos treballs que publicà al *Butlletí* sobre els aspectes més diversos de la història, la geografia, l'arqueologia i la llengua,¹²⁷ que no deixen d'enllaçar amb l'ideal romàntic de recuperació de la història del país, tan ben assolit en l'etapa modernista d'entresegles. Tot això el féu mereixedor de ser-ne president del 1918 al 1931 i del 1934 al 1937, càrrec des del qual acollí nombrosos nous membres a l'acadèmia, de tan renom com ara Agustí Duran i Sanpere (1924). Advocat i historiador, va ser elegit el 27 de juny del 1894, el 14 de març del

125 Fou proposat el 2 d'abril del 1895 per Francesc de Bofarull, Ferran de Sagarra i Maspons i Labrós. Arxiu RABL. Expedient Torras i Bages.

126 *Discurs llegit en la Real Academia de Bones Lletres de Barcelona en la recepció pública del Ront. Dr. D. Joseph Torras y Bages, lo dia 8 de Maig de 1898*, Barcelona, 1898, pàg. 66 i 67.

127 Vegeu el nombrosíssim llistat de publicacions entre el 1901 i el 1936 aplegat a *Catàleg de publicacions de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (1701-2005)*, Barcelona, 2005, pàg. 208-210.

1898¹²⁸ llegí a Bones Lletres el seu discurs d'ingrés, en què defensava l'hegemonia de Barcelona a Catalunya al segle XV i la importància que hi tingueren els consellers de la ciutat que actuaven en pro dels ciutadans i llurs drets.

Però, sobretot, fou un home polític, de la polis, en el sentit més ple del mot, preocupat pel patrimoni documental i monumental de la seva ciutat, Barcelona, de la qual fou regidor de l'Ajuntament per la Lliga Regionalista entre el 1891 i el 1922, com també l'impulsor de la publicació del *Manual de novells ardots* i *Dietari de l'antic consell barceloní*. Així mateix, Carreras Candi –és prou conegut– va ser l'autor del volum sobre “La ciutat de Barcelona” (1916), considerada com la primera història de la formació urbana de la ciutat, publicada dins de la *Gran Geografia de Catalunya* (1908-1918), obra de la qual fou també el director, i bon testimoni del seu interès i dedicació al patrimoni del nostre país. Per tot plegat el 29 de març del 1920 fou elegit acadèmic de Belles Arts.

Tot i que ja ben entrat el segle XX, més enllà dels límits establerts en aquest discurs, hem volgut incloure en darrer lloc un nom força desconegut des de l'òptica de la història de l'art i el patrimoni. Es tracta de José Jordán de Urríes y Azara (1868-1935), elegit acadèmic de Belles Arts el 2 d'abril del 1911, i un any després de Bones Lletres, on fou proposat el 2 de març d'aquell any.¹²⁹ Nascut a Saragossa, on estudià Filosofia i Lletres, el 1894 es doctorà amb la tesi *Teorías sobre la belleza y el arte en las obras filosóficas de Cicerón y Séneca*. Fou professor a la universitats de Saragossa i Madrid, i el 1902 guanyà la càtedra de Teoria de la Literatura i de les Arts a la Universitat de Barcelona. El 25 de febrer del 1912, ocupant la vacant deixada per Joaquim Rubió i Ors, llegí el discurs d'ingrés a Bones Lletres que duia per títol *Rubió y Ors como poeta castellano*, una vessant menor i desconeguda de “Lo Gayter del Llobregat”, que treballà a fons i que oferí en un acurat apèndix. Li contestà Antoni Rubió i Lluch, fill de l'homenatjat, que resseguí la seva carrera universitària i elogió la seva dedicació des de ben jove a la crítica estètica i la història de l'art, seguint els passos de Milà

128 Fou proposat el 29 de maig del 1894 per Josep Balari, Francesc de Bofarull i De Luanco, i el 17 de juny del mateix any per Ferran de Sagarra, Marià Aguiló i Antoni Rubió i Lluch. Arxiu RABL. Expedient Carreras Candi.

129 A proposta de Bertran d'Amat, Codina Formosa i Rubió i Lluch. Arxiu RABL. Expedient Jordán de Urríes.

i Fontanals i, específicament, del seu gran deixeble Menéndez y Pelayo, afegint-hi un documentat i ben travat discurs sobre la renaixença catalana i el primer romanticisme, encara avui d'obligada lectura.

A Belles Arts i al cap de poc, el 2 de juny del 1912, Jordán llegí la memòria necrològica de Felip Bertran d'Amat, fins aleshores president d'aquesta acadèmia i també de Bones Lletres, amb qui havia mantingut una estretíssima amistat i que havia estat un dels membres que el proposà com a candidat a la corporació. Hi dedicà unes quantes pàgines al discurs ja comentat sobre els germans Milà i Lorenzale i féu una llarguíssima introducció teòrica pròpia d'un crític o d'un historiador de l'art. Qui sap si Jordán no havia revisat o llegit aquest text abans de la seva lectura i publicació. En la sessió pública de l'Acadèmia de Belles Arts del 2 de juny del 1919, l'última en què participà atès que llavors havia guanyat una càtedra d'Estètica –la seva passió com ell deia– a Madrid, hi pronuncià un discurs intítulat *Estètica de la Pintura* en què deixava ben clar què s'entenia per estètica i quins eren els camins per acostar-s'hi. Entre la filosofia i l'art, se centra en l'estètica específica de la pintura i fa referència, naturalment, a Manuel Milà i Fontanals. És interessant la seva confrontació entre l'escultura i la pintura: la primera ofereix realitat i la segona només aparença; la primera és visible des de tots els punts de vista, la segona només des d'un punt. I acaba citant l'altre germà Milà i la seva *Estètica infantil* d'on recull els rodolins: “La Pintura es un coloqui/ L'Escultura un soliloqui”, car la l'escultura, segons ell, era fonamentalment l'art de l'estàtua aïllada, mentre que la pintura possibilitava tota mena de representacions. Jordán considerava que l'estètica de la pintura havia de fixar-se en el seu valor formal, expressiu i imitatiu, uns aspectes que combinats en la seva justa mesura conformen l'obra d'art.

Ben integrat a Barcelona, Jordán fou membre del Centre Excursionista de Catalunya, l'Associació Wagneriana i l'Orfeó Català. Sens dubte, la seva vàlua com a teòric i crític el feien digne membre de Belles Arts i de Bones Lletres.

Si he dedicat atenció a aquest ingrés tardà respecte a la cronologia revisada, és per diverses raons. En primer lloc, perquè la figura de Jordán de Urríes és avui força desconeguda en l'àmbit cultural català, malgrat la seva pertinença a les dues acadèmies d'arts i lletres i la seva vàlua com a estudiós de l'art i les

idees estètiques.¹³⁰ En segon lloc, justament perquè el discurs de contesta que li féu Rubió és un resum crític de l'època romàntica i els seus protagonistes, que havien estat els mestres de la generació de Jordán i del fill Rubió. Si Bertran d'Amat el 1891 havia traçat un panorama general de la filosofia i l'estètica romàntica que havia arribat a Catalunya i després havia entrat en profunditat a valorar la vida i l'obra dels Milà i el pintor Lorenzale, Rubió el 1912, en reconèixer en Jordán un seguidor dels estudis estètics de Manuel Milà i Fontanals i Menéndez y Pelayo havia fet una valoració crítica del segle XIX català, des de la fi de la invasió napoleònica, reconeixent una certa recuperació de la cultura il·lustrada setcentista –fent esment de Capmany i Jovellanos, “*pane-giristas del arte gótico y de la historia medieval*”–, que donà pas a la cultura romàntica “*que despertó nuestra conciencia regional*”, segons ell, i que des de totes les línies, directrius i crítiques possibles “*fue el hosanna de resurrección de las almas de las naciones dormidas, y el eco de las voces de todos los pueblos nacidos á nueva vida*”. Rubió lloa el paper d'*El Europeo*, nascut en dates difícils, però recorda alhora els 10 “ominosos” anys d'intolerància i estultícia i alhora d'exili per a molts, fins que l'estat recuperà el 1834 la dignitat política i intel·lectual, mentre paral·lelament renaixia el Romanticisme a Catalunya amb *El Vapor*. Milà i Piferrer “*son los príncipes de nuestro romanticismo y de nuestra cultura*”, i com a rerefons domina en una gran mesura la filosofia de l'escola escocesa. Un Romanticisme conservador, religiós i culte que mirava cap a les arrels, però que encara no semblava prou convençut d'haver de recuperar la seva llengua per manifestar-se en tot i per tot. Un primer Romanticisme en castellà que havia de donar pas amb Rubió i Ors, segons el seu fill, al Romanticisme en català, veritable expressió del sentir dels seus protagonistes. En el seu pròleg *Lo Gayter* deixava ben clar que era possible la recuperació, també, del patrimoni de la llengua com a vehicle literari de primer ordre, sense complexos malsans encara en vigència, amb plena independència de la llengua castellana –fins llavors vehicle de les teories i la literatura feta a Catalunya–. El panorama era més complex, naturalment, però vist ja des del 1912, se'n proposava una revisió historicocultural útil i necessària.

130 Fou molt rellevant el seu llarg estudi sobre “El arte según las escuelas y los escritores contemporáneos”, que publicà a l'*Anuario de la Universidad de Barcelona*, dins el volum del 1907-1908, pàg. 109-154, en què feia ben palès el seu coneixement dels teòrics i filòsofs contemporanis i especialment de les idees de Conrado Lange i Benedetto Croce, com remarcava Rubió al seu discurs. També el treball “*Algunas opiniones sobre el arte según la estética de la primera década del siglo XX*”, a l'*Anuario de la Universidad de Barcelona*, 1909-1910.

Fins aquí hem resseguit, mitjançant les actes, els discursos i altres textos, el perfil acadèmic i intel·lectual de setze acadèmics que al llarg del segle XIX van compartir la seva dedicació a les Acadèmies de Bones Lletres i Belles Arts tot vetllant pel patrimoni cultural de tot ordre. Entre ells hi són presents algunes de les figures de més ressò i influència intel·lectual en la forja de la cultura romàntica i, posteriorment, del Modernisme, tot enllaçant i fent deutora una etapa de l'altra. L'objectiu d'aquestes línies se centra, però, en com aquests doblement acadèmics van acostar-se al patrimoni cultural, reconeixent-lo com a tal, preservant-lo, estudiant-lo i difonent-lo. Per això, com apuntàvem a l'inici, en anar seguint l'ordre dels ingressos de llurs membres també ens hem adonat d'alguns fets curiosos, si més no per fer-ne esment i reflexionar-hi, de casos d'acadèmics que així com sent-ne d'una de les dues acadèmies i tenint un perfil plenament adient per ser-ne de l'altra, no en van formar part, per contra hi hagué altres casos equivalents en què aquestes persones van pertànyer a totes dues. Perquè les absències, és ben sabut, poden ser també tant o més significatives que les presències.

N'hi ha algunes, però, molt fàcils de comprendre com ara la de Pau Piferrer. Poeta i home de lletres, esdevingué un dels primers, si no el primer, historiador de l'art del nostre país sobretot amb els seus volums dels *Recuerdos y Bellezas de España* dedicats a Catalunya i Mallorca, per bé que en morir molt jove l'any 1848 no va poder ser membre de Belles Arts, car aquesta acadèmia encara no existia oficialment, tot i que en fou elegit de Bones Lletres el 3 de gener del 1844.¹³¹ Sens dubte, si Piferrer no hagués mort

131 Arxiu RABL, Actes 3 de gener del 1844.

prematurament, igual que Cortada o Milà, hi hauria ocupat un lloc molt destacat atesa la seva intensa labor en relació amb el patrimoni artísticomonumental, com es demostra per la seva participació en la primera junta de la Comissió Provincial de Monuments i per alguns encàrrecs que li féu Bones Lletres, per exemple aplegar en un inventari els edificis i monuments antics del Principat de Catalunya.¹³²

Arran dels *Recuerdos...*, Piferrer s'havia erigit, i així li fou reconegut,¹³³ com el capdavanter de l'arqueologia medieval. De fet, seguint Ramon Grau, pot afirmar-se que ell és el primer historiador interessat per l'arqueologia medieval vista de prop, és a dir, el primer conreador del mètode arqueològic aplicat a l'estudi de l'arquitectura, un fet que obliga l'historiador a veure i tocar allò que vol analitzar, més enllà de fixar-se exclusivament en la lectura de documents d'arxiu. El mètode filològic, impulsat per Pròsper de Bofarull contribuí, sens dubte, al coneixement de la història de Catalunya, tot i que de vegades, massa allunyat de la comprovació empírica, podia menar a sengles i pintorescos errors d'interpretació. Piferrer, que va saber sumar les dues vies, realitzà diversos informes per encàrrec de Bones Lletres sobre alguns monuments.

Un cas semblant al de Piferrer és el de Pi i Arimon, al qual ens hem referit diverses vegades. La seva mort l'any 1851 pot explicar la no pertinença a Belles Arts. Un cas en certa manera semblant, tot i que el perfil no era exactament el mateix, fou el del també ja comentat Llobet i Vall-llosera que, sis anys més jove que Pi, no morí fins al 1861. Membre de l'Acadèmia de Ciències i Arts, la seva dedicació notable a la geologia i la mineralogia no impedí la seva dedicació a l'arqueologia i al salvament del patrimoni des de Bones Lletres, per bé que com ja remarcà Elias de Molins,¹³⁴ els seus treballs acostumaven a ser massa precipitats. La vessant mineralògica i aquesta darrera característica potser van fer que no se'l considerés un membre prou adient per a Belles Arts.

132 Arxiu RABL, Actes 26 de juny del 1844.

133 ELIAS ROGENT, *Sant Cugat del Vallés. Apuntes histórico-críticos [...] leídos en al Primera Excursión de Arquitectos, hecha a aquel monasterio el 27 de junio de 1880*, Barcelona, 1881.

134 A. ELÍAS DE MOLINS, *op. cit.* II, pàg. 57.

Altres dos noms remarcables que trobem a faltar són Antoni Elias de Molins i Salvador Sanpere Miquel. Elias de Molins (1850-1909) és un nom cabdal del darrer terç del segle XIX i un nom imprescindible de la història del patrimoni cultural, els museus i la història de l'art, com ja hem vist en fer referència a Manjarrés.

Ingressà efectivament a Bones Lletres el 8 de febrer del 1903, per bé que n'era honorari des del 9 de gener del 1877. El 8 de febrer d'aquell any hi llegí un crític discurs sobre *Los estudios históricos y arqueológicos en Cataluña en el siglo XVIII*, en què exposà un estat de la qüestió sobre el progrés i l'actualitat d'aquests estudis al nostre país, posant-hi en relleu com una sèrie d'autors —la majoria jesuïtes, i especialment Jaume Caresmar— van deixar-nos un munt de materials molt sòlids per escriure la història de Catalunya, encara que les guerres i aldarulls constants del segle XIX i les noves tendències literàries posteriors van condemnar-los a l'oblit. Arqueòleg, numismàtic i bibliòfil, fou un reconegut arxiver i, com hem vist, director del Museu Provincial d'Antiguitats per una reial ordre del 3 de gener del 1880, que ja hem comentat com fou rebuda per l'Acadèmia, car des del punt de vista polític significava un control governamental molt més estricte de l'entitat, fins aleshores en mans dels poders locals. Elias fou l'autor del notable *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona* (1888), que encapçala amb una notícia de la història dels fons en la qual fa plena justícia a tots els seus antecessors, des de Corrada, Pi i Arimon, Llobet i Vall-llosera i Manjarrés, que pot considerar-se com el primer catàleg modern d'un museu (també il·lustrat amb dibuixos de Josep Pascó) editat a Barcelona, equiparable als europeus contemporanis i, per tant, merescudament elogiat,¹³⁵ sense oblidar els rellevants treballs precursors de Manjarrés, que li serviren d'important punt de partida.¹³⁶

135 Tal com ho recollí l'acadèmic Jaume Barrera Escudero en el seu discurs d'ingrés el 30 d'abril del 1922, en què feia un record d'Elias. Segons ell, no sols va merèixer els elogis de la premsa local —Miquel i Badia, García Llansó i Roca i Ferreras—, sinó que l'eminent epigrafista alemany Emil Hübnér, autor del volum corresponent a Hispània del *Corpus Inscriptionum Latinarum* del 1869, i amb qui col·laborà estretament, també remarcà el seu valor positivament. També ho comentava Carreras Candi al seu discurs de contesta al mateix Elias: Antonio ELÍAS DE MOLINS, *Los estudios históricos y arqueológicos en Cataluña en el siglo XVIII*, 1903, pàg. 51.

136 Al catàleg anònim, però obra de Manjarrés, del 1877 hi constaven 1.006 objectes inventariats. En el seu, del 1888, n'hi consten ja 1.505, la qual cosa prova el creixement del museu i la labor de revisió i nova catalogació realitzada per Elias. Així mateix, en un inventari manuscrit posterior, obra del mateix Elias, s'hi apleguen més

Cal fer notar que una bona part del catàleg està dedicada a la numismàtica i medalles, car el monetari sempre havia estat un dels fons notables de la institució.¹³⁷ A més, fou també el responsable del *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, en dos volums (1892 i 1895), una obra personal ingent, avui de tanta utilitat encara per conèixer la xarxa cultural vuitcentista, un treball basat fonamentalment en el buidatge fidel i curós de l'Arxiu de Bones Lletres i del *Diari de Barcelona*, i que afegit al catàleg esmentat representa no sols una bona mostra del seu coneixement del patrimoni, sinó del panorama cultural vuitcentista. Així mateix, Elias havia estat arxiver a la Corona d'Aragó i a Mallorca; membre corresponent de la Reial Acadèmia de la Història i de l'Institut Arqueològic de Berlín i Roma; i secretari de la Comissió Provincial de Monuments, unes tasques que, a més de les que exercí per la seva condició de museòleg, acaben de provar el seu prestigi professional en el camp del patrimoni. Carreras Candi, quan contestà Elias en el seu ingrés,¹³⁸ confirmava que des del 1877 havia participat activament a Bones Lletres, llegint-hi una interessant memòria arqueològica sobre el museu que dirigia.

Per què, doncs, no fou membre de Belles Arts un estudiós com Elias de Molins? Si malgrat ser imposat per la Direcció General d'Instrucció Pública com a director del Museu Provincial quan només tenia 29 anys, fet que significà la marginació de Josep de Manjarrés, que morí molt poc després, fou un membre "tardà" de Bones Lletres,¹³⁹ per què, doncs, no fou membre de Belles Arts un estudiós del patrimoni historicoartístic i arqueològic com Elias de Molins?

El cas de Salvador Sanpere i Miquel (1840–1915), no és gaire distint. Personatge molt polifacètic, republicà de caràcter combatiu, igual s'interessà

objectes, amb número d'inventari del 1500 al 2911, i del 2912 al 3215, aquests darrers inventariats, traspasat Elias, per Eduardo González Hurbise i Josep Pallejà Martí, ja durant el primer quart del segle XX. Vegeu *Objetos adquiridos con posterioridad a la impresión del Catálogo*, Inventario del Museo (4.7.) (26), Comisión Provincial de Monumentos. Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. Barcelona.

137 Numismàtica i medalles estan catalogats a continuació dels objectes del museu, entre les pàg. 301 i 440.

138 Dins Antonio ELÍAS DE MOLINS, *Los estudios históricos y arqueológicos en Cataluña en el siglo XVIII*, 1903, pàg. 50 i ss.

139 Tot i que el 1880 el veiem present en una de les sessions. Vegeu Arxiu RABL, Actes 17 d'abril del 1880.

per les belles arts que per les arts industrials, i avui podem considerar-lo com un dels principals teòrics de les relacions entre l'art i la indústria.¹⁴⁰

Tanmateix, Sanpere conreà igualment la història i la història de l'art d'una manera apassionada, ja que no tan sols investigà sobre les obres i escorcollà en els arxius documentals, sinó que a més pretenia demostrar la vàlua del nostre art. No només fou capdavanter en l'estudi dels artistes medievals, que ja mostrà en el discurs d'ingrés –*La pintura mig-eval catalana. L'art barbre*–, llegit el 1908, sinó que avui, malgrat les imprecisions o desencerts possibles, el seu treball és considerat un dels fonaments de la investigació sobre l'escola catalana de pintura: *Los cuatrocentistas catalanes. Historia de la pintura en Cataluña en el siglo XV* és ja una obra “clàssica” de la història de l'art medieval, malgrat l'enfrontament violent amb Raimon Casellas, que mostrava certes desavinences erudites al respecte. Home avançat, bon coneixedor de l'actualitat europea, fou alhora un historiador crític preocupat pel futur de Barcelona-Catalunya,¹⁴¹ sempre a partir del coneixement del passat, i preocupat per l'estat de les arts industrials, un fet principal pel que concerneix el desenvolupament de la ciutat.

Fou membre de la Junta de Museus i de Bones Lletres des del 1908, però en canvi no en fou de Belles Arts malgrat ser autor d'una bibliografia extensa sobre l'art català. Per què? Inlluí el seu caràcter?

Així mateix, Josep Puiggarí (1821-1903), home de lletres, però també un dels considerats com a primers historiadors de l'art arran de les seves investigacions i estudis dedicats especialment a la indumentària, i impulsor de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa,¹⁴² dedicada a la divulgació del patrimoni artístic, fou membre de Bones Lletres des del 1861. L'any 1880 havia publicat a les *Memòries...* un article sobre alguns artistes catalans medievals i renaixentistes inèdits.¹⁴³

140 Vaig resseguir aquest aspecte a P. VÉLEZ, “Arts industrials o indústries artístiques...”, pàg. 41-74.

141 Ho ben demostrà, per exemple, en la conferència intitulada *Barcelona, son passat, present y porvenir*, 1878.

142 B. BASSEGODA, *op. cit.*, pàg. 119-129.

143 “Noticia de algunos artistas catalanes inéditos de la Edad Media y del Renacimiento”, *Memorias de la Academia de Buenas Letras*, III, 1880, pàg. 73-103 i 265-306.

A més, per un acord del 25 de novembre del 1876, fou responsable del museu de l'Acadèmia conjuntament amb Andreu Balaguer, que poc després en seria l'arxiver, bibliotecari i conservador. La qüestió és que sempre hi tingué un paper actiu, sobretot en relació amb el museu i el patrimoni.¹⁴⁴ Fou l'autor així mateix de *Garlanda de Joyells. Estudis é impressions de Barcelona monumental* (1879), una de les primeres obres documentades de primera mà escrites en català en pro del patrimoni, fonamentalment del medieval. Sobta, doncs, que només fos acadèmic de Bones Lletres.

Joaquim Fontanals del Castillo (1842-1895), autor de la considerada com la primera monografia dedicada a un artista català, Antoni Viladomat,¹⁴⁵ i preocupat pel patrimoni monumental,¹⁴⁶ en fou elegit membre el 8 de març del 1879. De tota manera, tampoc no en fou de Belles Arts, per bé que avui és ben reconegut entre els principals iniciadors de la història de l'art a Catalunya.

És diferent el cas d'un altre diguem-ne "perfil professional", el dels arquitectes, perquè no és corrent que comparteixin les dues acadèmies. Veritablement no hi ha cap arquitecte en totes dues acadèmies al llarg del segle XIX. Els únics que sent membres de Belles Arts —on naturalment n'hi havia molts— des del 1901 i el 1902, respectivament, en foren també de Bones Lletres, són Lluís Domènech i Montaner i Bonaventura Bassegoda Amigó, l'un al 1921 i l'altre al 1922, fora de la nostra cronologia. Es tracta d'una situació que es pot estendre fins a l'actualitat, ja que al llarg de la història de l'Acadèmia de Bones Lletres no n'hem sabut trobar cap altre. Sens dubte, l'arquitectura, segons les classificacions tradicionals, com a art constructiva és pròpia de les Belles Arts, però és cert també que la història i la teoria de l'arquitectura i de l'art era igualment competència dels arquitectes.

144 Per exemple, el 7 d'abril del 1877 hi llegí una memòria sobre el mosaic que aparegué en ser derruïda l'església de Sant Miquel.

145 ANTONIO VILADOMAT. *El artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos*, Barcelona, 1877. El seu retrat pintat per Antoni Caba el 1872 per formar part de la Galeria de Catalans Il·lustres, a càrrec de l'Ajuntament de Barcelona, es conserva actualment a l'Acadèmia de Bones Lletres. Les actes de l'Acadèmia recullen com Fontanals va anar-li enviant aquest llibre mitjançant una sèrie de quaderns per tal que l'Acadèmia, tal com estava establert emerés el seu judici sobre el seu treball per poder ser publicat.

146 Aspecte molt desconegut que féu notar F. FONTBONA, "Els orígens de la historiografia...", pàg. 459, fent referència al seu llibre *Algunos recuerdos de dos revoluciones democráticas francesas o de la conservación de monumentos franceses en 1789 y 1848*, Barcelona, 1869, en el qual feia esment del cas equivalent de les muralles de Girona que acabaven de ser sentenciades.

Tant Domènech com Bassegoda, poeta, novel·lista i crític d'art al mateix temps, van compaginar ambdós vessants de la seva carrera, i especialment el primer fins i tot dirigí i edità la primera Història de l'Art en llengua castellana que es publicà al nostre país¹⁴⁷ en què, per cert, participaren alguns acadèmics de Belles Arts –Josep Puig i Cadafalch– o de totes dues alhora, com Miquel i Badia i ell mateix.

La vessant literària els féu membres de Bones Lletres, com també, de ben segur, el seu interès pel patrimoni i llurs restauracions. En aquest sentit també Elies Rogent, acadèmic de Belles Arts des de l'1 de febrer del 1852, podia haver-ne estat de Bones Lletres, com a restaurador del patrimoni monumental: recordeu Sant Cugat, Ripoll i especialment Sant Àgata, començada a restaurar entre els anys 1854-1855, per aixoplugar-hi el museu compartit entre la Comissió de Monuments i l'Acadèmia de Bones Lletres.¹⁴⁸ Però no en va ser mai membre.

El cert és que la majoria dels biacadèmics, solien ser homes formats en el camp de les lletres, la literatura, l'arxivística, la història o la jurisprudència. Un lloc destacat l'ocuparen els arxivers, tant els pròpiament responsables d'una institució concreta com ara Marià Aguiló, com els primers investigadors que en feren ús com a base essencial de la seva recerca tant en el terreny pròpiament de la història, com de la història de la literatura o la història de l'art.

Per contra, els qui mai no comparteixen les dues acadèmies són els artistes. Pintors, escultors, gravadors són membres de l'Acadèmia de Belles Arts des dels inicis, però mai no de Bones Lletres. L'única excepció, en l'època estudiada, és el cas, ja remarcat, de Pau Milà, el qual, però, iniciant-se com a pintor, abandonà la seva carrera i en tornar de Roma el 1841 es dedicà ja sempre més al pensament i la docència, la seva tribuna principal per difondre'l, de tal manera que, conjuntament amb Claudi Lorenzale, lluitaren per assolir la regeneració de l'art català des de l'Escola i l'Acadèmia de Belles Arts.

La influència de Pau Milà fou inqüestionablement més que notable i caldria reivindicar més el seu treball. Sia com sia, en el període tractat, l'únic

147 Vegeu nota 103.

148 Vegeu Eduard RIU-BARRERA, "Història i arquitectura", dins Eduard Riu-Barrera, Albert Torra i Alfred Pastor, *La capella de Santa Àgata del Palau Reial Major de Barcelona, Història i restauracions*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1999, pàg. 48-55.

artista biacadèmic és Pau Milà. Altres artistes foren professors de l'Escola de Belles Arts i parlaren des de les seves càtedres, com ara el pintor Lluís Rigalt (1814-1894), que féu diverses donacions al museu de Bones Lletres, o el pintor i orfebre Josep Masriera (1841-1912), ambdós, a més, homes molt influents en la societat barcelonina del seu temps, malgrat que no en van ser mai de Bones Lletres. L'única segona excepció, tanmateix ja ben entrat el segle XX i per tant fora d'aquest discurs, fou Apel·les Mestres (1854-1936), el dibuixant, poeta i músic que el 1918 ingressà a Bones Lletres i el 1923 a Belles Arts,¹⁴⁹ ja força malalt, tot i que encara hi publicà la monografia dedicada a *La Vicaria de Fortuny. Notas històriques* (1927).

La inflexió del primer romanticisme liberal i laic de l'època d'*El Vapor* cap al romanticisme conservador i cristià, però sempre arqueologista, d'arrels escoceses, franceses i germàniques, enmig de la convulsió política i la lluita per la llibertat intel·lectual i social, tantes vegades reprimida, malgrat tot aconseguí de forjar una cultura catalana europea, primer en castellà i després ja en català.

Tot aquest moviment cultural, filosòfic, literari i artístic fou el substrat de l'etapa modernista, el pòrtic de la qual s'ha convingut a atribuir a l'operació socioeconòmica i cultural de l'Exposició Universal del 1888, una data de referència com a introducció de Barcelona en la "modernitat" tant en el terreny industrial com cultural, que finalment confluïren en el tombant del segle. És a dir, algunes de les fites romàntiques s'assoliren en el Modernisme en sumar-se tradició i modernitat, recuperar una part del passat autòcton i afegir-hi alhora allò de nou que s'adoptava d'Europa per projectar el futur, des d'un present actiu i amb voluntat de ser modern.

Des de Cortada, el primer biacadèmic del nostre relat, coetani de la crema de convents, un dels introductors del primer Romanticisme, personatge polifacètic, abocat conjuntament amb Pi i Arimon, i Llobet i Vall-llosera a la conservació del patrimoni per tots cantons, fins al grup cabdal de mitjan segle format pels germans Milà, Llorens i Barba, Josep de Manjarrés i fins

149 Vaig resseguir el seu pas per Belles Arts a Pilar VÉLEZ, "Apel·les Mestres, acadèmic de Belles Arts", dins *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. II, Col·lecció Homenatges, 19, Universitat de Barcelona, 2003, pàg. 1183-1192.

Marià Aguiló, ànimes del romanticisme conservador així literari, filosòfic com estètic, són intel·lectuals reconeguts per ambdues institucions, les quals han dotat d'un gran prestigi cultural, i la seva obra ha esdevingut fonamental per entendre la història d'aquell temps (i la nostra).

En una etapa posterior, als anys seixanta i setanta, en canvi, hi trobem algunes personalitats esparses, tot i que dedicats, cadascú des de les seves especialitats, a la reconstrucció històrica i literària –com ara Siscar, Coll i Vehí o Gebhardt–, i l'elecció dels quals, del darrer concretament, coincidí amb l'elecció de Miquel i Badia, un pluriacadèmic. És aquest qui dirigirà durant molts anys la crítica d'art i literària del seu temps, i avui podem valorar-lo com el pont entre els romàntics i els modernistes, primer amb una defensa aferrissada del realisme –aleshores signe de modernitat– i després amb la postura antimodernista dels darrers temps, llavors signe del contrari.

Bertran d'Amat, ja dins de l'etapa de la Restauració i la “febre d'or”, des del 1882 pertany a Bones Lletres i a Belles Arts, uns anys que són el preludi d'una nova etapa simbolitzada per l'esmentada Exposició Universal del 1888, “porta de la modernitat”. De la mateixa manera, després Rubió i Lluch exercí un paper notable en el terreny de la investigació literària, amb la seva labor investigadora en arxius locals i estrangers, assentant unes bases sòlides per a l'estudi de la nostra cultura medieval. Ja molt al final de l'etapa analitzada, entre el XIX i el XX, en ple Modernisme, Torras i Bages esdevé primer acadèmic de Belles Arts i poc després de Bones Lletres, coincidint allà el mateix any amb Carreras Candi. Torras i Bages, tot i ser-ne ben pocs anys –atesa la seva renúncia en ser elegit bisbe de Vic– compaginà Belles Arts amb el Cercle Artístic de Sant Lluç.

Si bé en el període estudiat no trobem cap membre biacadèmic de la generació modernista més radical,¹⁵⁰ sí que Torras acabà convertint-se en el far del catalanisme religiós, en posar en valor una concepció determinada

150 Raimon Casellas (1855-1910), escriptor, crític literari, crític d'art i col·leccionista, que també jugà un paper destacat en la defensa del patrimoni medieval i fou membre de la Junta de Museus, va ser-ne elegit de Belles Arts on havia de llegir el seu discurs d'ingrés el 13 de juny del 1909, quan ja patia, però, una greu crisi mental. Malgrat tot, escriví en català el discurs *La ornamentalitat daurada en els retaules catalans*, que en lloc seu va ser llegit per B. Bassegoda. Mesos després havia de suïcidar-se a conseqüència de l'agreujament de la seva malaltia arran dels fets de la Setmana Tràgica. En qualsevol cas, no en fou mai de Bones Lletres.

de la tradició –recordem el seu influent llibre *La tradició catalana* (1892)– i, erigint-se, de fet, en successor de la tradició romànticoconservadora, religiosa i cercadora de les arrels pròpies. Tot plegat havia de ser ben acollit per un important sector dels artistes catalans, que malgrat pertànyer a l'època modernista, gaudien de l'aparença formal, però conceptualment eren antimodernistes, un fet avui ja ben analitzat a bastament pels historiadors de l'art. De fet, com ha remarcat Mireia Freixa,¹⁵¹ Torras, des de la seva posició antimodernista, aportà alguns dels elements més característics del simbolisme modernista, fet que justifica i els atorga aquesta denominació malgrat el seu credo. En qualsevol cas, però, aquesta etapa modernista no deixa de significar l'assoliment de la tan desitjada regeneració, que un cop més venia d'Europa, del Nord, i que va saber fondre tradició i modernitat en el pensament, la història, les arts i les indústries artístiques.

En definitiva, cap a mitjan segle XIX Bones Lletres i Belles Arts iniciaren conjuntament un camí nou en la recerca i la investigació: l'anàlisi directa tant dels documents com de les obres d'art i/o arqueologia a favor del coneixement del patrimoni i la història per consolidar una identitat cultural. Així mateix, paral·lelament, consolidaren també una nova via de treball intel·lectual, d'anàlisi del pensament, producte de l'acostament a Europa, del coneixement d'altres llengües, amb el desig de forjar unes bases culturals pròpies, fonamentades en la identitat nacional. Ambdues línies estaven presents en unes institucions que comptaven amb uns membres, conservadors o liberals, capaços d'exercir una gran influència en el seu entorn, fossin arxivers, investigadors, filòsofs o crítics literaris o artístics –una nova via professional lligada al desplegament del món editorial i les arts gràfiques, un fet també molt característic d'aquest període.

El perfil dels primers acadèmics de Bones Lletres és el d'uns homes preocupats per la història i la llengua –tot i l'ús inicialment majoritari de la llengua castellana–, per la renaixença cultural del país, que es forjà en una bona part gràcies a la labor de molts d'ells. Ja és prou resabat que des del començament de Bones Lletres –i ja els Desconfiats– sentien passió veritable per la història, guiats com estaven per una voluntat il·lustrada pròpia de l'època. Els acadèmics de Bones Lletres, doncs, podem dir que estaven

151 M. FREIXA, *op. cit.*

“moralment obligats” a mirar enrere, a reconstruir la seva història i a destruir molts mal entesos –ingenus o malèvols–, com encara ens recordava lúcidament Francesc Ubach i Vinyeta en el seu discurs d’ingrés del 1888, que acabava tot dient: “*fuertza es reconocer que, con respecto á Cataluña, la Historia general de España está aún por escribirse*”, paraules relatives sobretot a la nefasta labor del padre Mariana i de Lafuente, historiadors tan desafectes a Catalunya.¹⁵²

Els acadèmics de Belles Arts eren per damunt de tot artistes, pintors, escultors, gravadors, la majoria professors de l’Escola. A l’inici, també alguns aristòcrates i prohoms de la vida sociocultural catalana, la qual cosa comportà al seu moment que els artistes manifestessin un veritable refús ja que, en ser alhora professors de Belles Arts, reclamaven llur ingrés natural a l’Acadèmia, com un dret propi de la seva condició, car fins aleshores l’Escola havia actuat en realitat com una acadèmia i, en conseqüència, ells com acadèmics. La situació, doncs, a mitjan segle XIX era ben diferent de la de Bones Lletres i les preocupacions foren distintes fins ben entrat el darrer terç del segle XIX. Així i tot, llevat d’alguns casos concrets, com ara el de Pau Milà, entre els acadèmics de Belles Arts preocupats pel patrimoni en sobresurten els arquitectes fins que no apareixen els moderns historiadors de l’art cap al final de la centúria. Per això, podem afirmar que els veritables precursors d’aquests historiadors de l’art són els erudits arxivers, historiadors, arqueòlegs i antiquaris, molts d’ells membres de Bones Lletres, els primers (llevat d’algunes excepcions ja recollides) a vetllar pel patrimoni cultural, els primers a aplegar-lo, materialment i/o bibliogràficament, amb consciència de salvaguarda de la memòria històrica.

Si ens cenyim al patrimoni artisticoarqueològic i monumental, al llarg del segle XIX, sense oblidar-ne d’altres, hi excel·leixen quatre grans noms: Cortada, Piferrer, Manjarrés i Elías de Molins, els quals reclamen una mirada atenta per la seva transcendència en la història de la cultura de la Catalunya contemporània.

Cortada pot ser considerat com el primer museòleg, a més de ser col·leccionista; Piferrer, el primer veritable historiador de l’art; Manjarrés, gran

152 *Discursos leídos ante la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la pública recepción de D. Francisco Ubach y Vinyeta el día 18 de marzo de 1888*, Barcelona, 1888, pàg. 23.

museòleg i primer catalogador del patrimoni públic del Museu d'Antiguitats i de les diverses col·leccions del país en el primer catàleg raonat d'una exposició temporal d'art, en aquest cas organitzada per Belles Arts el 1867; Elias de Molins, museòleg i autor del primer catàleg que podríem qualificar de raonat, imprès, il·lustrat i modern d'un museu públic.¹⁵³ Tots quatre, de ben segur, portaren a terme una labor en consonància amb les directrius culturals de l'Europa contemporània.

Avui que tant parlem de pluridisciplinarietat i d'estudis interdisciplinaris, val la pena que fixem la nostra atenció en tots aquests acadèmics els quals sovint abastaven diverses disciplines alhora, amb rigor i excel·lència, constituint-se com un notable grup d'intel·lectuals units pel desig i la voluntat de "reconstruir" críticament la història a la cerca de la nostra identitat.

¹⁵³ No oblidem que ja des del 1833 l'Escola, i després Acadèmia, de Belles Arts havia publicat els seus catàlegs de pintura i escultura, per bé que mai no deixaren de ser senzills opuscles a manera d'inventaris més que pròpiament catàlegs en el sentit modern.

Ara, abans d'acabar, vull tornar a donar les gràcies a tots els acadèmics per haver-me atorgat la possibilitat de formar part d'aquesta docta corporació, i molt especialment als Drs. Massot, Pladevall i Ruiz Domènec, que van proposar el meu nom fent-me plena confiança i concedint-me l'honor de ser-ne membre. I al primer, a més, que tot seguit llegeixi la contesta.

Avui, al 2009, l'objectiu de les acadèmies d'Humanitats, o si més no una de les principals fites, és la recerca. És obvi que a la vista de les grans transformacions que ha sofert la societat al llarg del segle XX fins a l'actualitat, les acadèmies han perdut pes en el sentit que han deixat de ser les grans i gairebé úniques protagonistes del món cultural, com ho eren en llurs orígens, quan n'havien estat les institucions clau. Afortunadament, les coses avui són ben diferents i les acadèmies i en concret Bones Lletres no han de suportar una càrrega tan crucial com feixuga. Aquesta llibertat ens permet dedicar-nos a l'estudi i la recerca del seu passat, el nostre, per ajudar-nos a entendre el present. L'Acadèmia, amb el seu bagatge, és, doncs, més necessària que mai per contribuir a la projecció del futur, ara que la consideració de la memòria històrica és tan present arreu.

Ja fa uns quants anys que em moc entre el patrimoni artísticocultural, des de la universitat, els museus i l'acadèmia (de Belles Arts). M'agradaria, doncs, poder-hi contribuir, ara a través de la institució de Catalunya que hi vetlla des de més antic i de la qual encara avui som tan deutors. Serà per a mi un honor i un repte car no voldria defraudar-los.

Moltes gràcies.

DISCURS DE CONTESTA DE L'ACADÈMIC NUMERARI
SR. DR. JOSEP MASSOT I MUNTANER

Excel·lentíssim Senyor President,
Il·lustríssimes Senyores Acadèmiques,
Il·lustríssims Senyors Acadèmics,
Senyores i Senyors,

És amb un goig molt gran que he acceptat l'encàrrec de rebre en nom de l'Acadèmia de Bones Lletres la nostra nova acadèmica numerària Pilar Vélez Vicente. Sens dubte no sóc la persona més adequada per valorar els seus mèrits i per posar en relleu l'aportació enormement positiva que representa la seva entrada a la nostra corporació, però en tot cas no puc amagar que la conec des de fa molts anys, que he fet servir moltes vegades amb profit les seves contribucions a la història cultural i artística dels segles XIX i XX a les quals em referiré més endavant, i que hi he mantingut un contacte sovintejat i sempre amable i constructiu, en relació amb el Museu de Montserrat i amb la Societat Verdaguer –en la qual coincidim des de fa temps–, i sobretot amb la finalitat interessada de demanar-li col·laboració i assessorament per a la secció d'art de la revista *Serra d'Or*. És la conjunció d'aquests factors que em va fer pensar que Pilar Vélez seria una excel·lent candidata per a ocupar la vacant que ens va deixar la mort sobtada del nostre enyorat president, Dr. Eduard Ripoll Perelló, que com ella pertanyia alhora a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, i l'acord unànime dels meus companys i companyes em va confirmar que aquesta opció era encertada des de molts punts de vista.

La doctora Pilar Vélez, una barcelonina de tota la vida que des de fa anys s'ha decidit a viure a Arenys de Mar, és encara una persona jove, però el seu currículum és extens i ric. Llicenciada en Geografia i Història per la Universitat de Barcelona el juny de 1979, obtingué el grau de llicenciatura en Geografia i Història el juny de l'any següent, i només sis anys més tard, l'octubre de 1986, es va doctorar en Història de l'art a la seva *Alma mater*, amb una tesi sobre *El llibre com a objecte artístic a la Barcelona de la segona meitat del segle XIX fins al Modernisme*, que va obtenir la màxima qualificació –“Cum laude”– i que poc després va aconseguir el Premi Fundació Güell 1988. Aquesta tesi, que no dubto a qualificar d'important, fou publicada per la Biblioteca de Catalunya el 1989, amb el títol *El llibre com a obra d'art a la Catalunya vuitcentista (1850-1910)*. Com hi explicava Francesc Fontbona al pròleg, es tracta d'“un viatge insòlit, rigorosament elaborat [...], per la història del llibre exigentment manufacturat. Les edicions vulgars i els plecs populars no hi són, en les pàgines que segueixen, no han estat l'objectiu de l'autora [...]. Aquest viatge ens ha d'ajudar a modificar els nostres esquemes sobre les arts plàstiques, i ens ha d'ajudar a comprendre que per mitjà de les pàgines del llibre l'art podia tenir tanta o més transcendència, i sens dubte molta més difusió, que no per mitjà de l'exposició estàtica d'un exemplar únic a l'oli sobre tela”.¹

Ben aviat, Pilar Vélez va treballar al Departament d'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona (entre el 1982 i el 1989) i més endavant col·laborà al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona (el 1994 i el 1997-1998), però la seva activitat es va decantar més aviat per una altra banda: entre el 1986 i el 1995 va ésser directora del Museu de les Arts Gràfiques de Barcelona, un lloc especialment adequat per als seus coneixements sobretot el que té relació amb el món del llibre, i des del gener de 1995 és directora del Museu Frederic Marès de Barcelona, un museu molt variat que li ha permès d'aprofitar els seus múltiples coneixements en història de l'art. Ella mateixa, l'any 1992, en unes converses que va tenir amb Ricard Giralt Miracle, transcrites per Patrícia Gabancho, va comentar: “Una de les característiques més atractives de la feina de la gent que treballem en un museu és el fet de tenir les peces a l'abast. La gent

¹ Pàg. 15.

que treballa des de la universitat –hi vaig ser cinc anys fent classe al Departament d’Història de l’Art de l’Autònoma– té un enfocament del tot diferent. Treballes des d’un món molt més teòric. Has d’anar a veure l’obra, però no la tens al calaix del costat, com quan ets al museu. També tenim molts inconvenients, és clar, perquè no tot marxa al nivell que un voldria. No tens mai els pressupostos que necessites, ni ets a l’edifici que voldries, ni ets el primer de la llista. Hi ha moltes prioritats abans que tu. Però només amb un paper i un llapis i una mica d’empenta pots fer moltes coses profitoses”.²

Realment Pilar Vélez ha demostrat que, malgrat les dificultats de tota mena que es troben a tot arreu, amb “una mica d’empenta” es poden “fer moltes coses profitoses”. N’és una bona prova la seva àmplia bibliografia, que es va iniciar, quan encara era estudiant, amb col·laboracions a la *Gran Enciclopèdia Catalana*,³ i que ha anat engruixint-se d’una manera regular, amb llibres, articles de revista i articles de diari.⁴ Una part considerable d’aquesta bibliografia té l’origen en congressos i jornades d’art i de museologia en les quals Pilar Vélez ha participat, i d’una manera ben especial en exposicions de les quals ha estat la comissària, o bé en projectes relacionats amb la seva activitat museística –ja, des del 1984, amb el *Catàleg de pintura i dibuix* del Museu Picasso, en col·laboració amb Jaume Barachina, Magdalena Gual, M. Teresa Llorens, M. Teresa Ocaña, Núria Rivero i Cecília Vidal– o amb la seva activitat a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, en la qual va ingressar el 17 de desembre de 1997, amb un discurs titulat *De l’acadèmia i de l’art*, que tingué el privilegi d’èsser contestat per la pintora Montserrat Gudiol, que, com ella mateixa hi va explicar, no acostuma a parlar en públic ni a escriure.

2 *Diàlegs a Barcelona. Ricard Giralt Miracle – Pilar Vélez*, Barcelona, 1992, pàg. 34 i 35.

3 Cf. *ibid.*, 7.

4 Vegeu aquesta bibliografia, actualitzada fins avui, al final d’aquest mateix discurs. Això em permet de no entretenir-me en la seva exposició detallada. No vull deixar d’esmentar que una de les facetes de Pilar Vélez és la crítica d’art i que per això pertany a l’Associació Catalana de Crítics d’Art, de la qual fou vicepresidenta de 1991 a 2001. En un altre camp, tampoc no vull deixar d’esmentar la seva pertinença a diverses entitats del nostre país o internacionals, la seva intervenció en el consell assessor científic i en el comitè de selecció d’obres de nombroses exposicions i la seva participació en jurats d’arts plàstiques, en concursos del món del patrimoni cultural i en tribunals de tesis doctorals universitàries.

Pilar Vélez, que és membre de la junta de govern i acadèmica bibliotecària de l'Acadèmia de Sant Jordi des del 1998 i que des del 2003 en dirigeix el *Butlletí* –del qual fins aleshores s'havia ocupat el Dr. Eduard Ripoll–, ha tingut sempre un gran interès pels aspectes referents al patrimoni històric i l'octubre de 2003 va dedicar una esplèndida lliçó inaugural dels Amics de l'Art Romànic, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, a *El desvetllament de la consciència de patrimoni històric a Catalunya*. El discurs que acabem d'escoltar n'és, en certa manera, una continuació i ens ha mostrat prou el *savoir faire* de l'autora, la seva escrupolositat a l'hora de treballar sobre les fonts documentals (en aquest cas les actes, les memòries i els discursos conservats) i la seva traça per posar en relació persones i fets. En aquest cas, li hem d'agrair que hagi volgut dedicar el seu discurs a un tema que ens afecta profundament: la relació estreta amb el patrimoni cultural català de setze erudits, escriptors o artistes que al llarg del segle XIX van compartir la doble pertinença a la nostra Acadèmia i a la de Belles Arts. Molts d'aquests acadèmics m'eren familiars per la seva dedicació a la literatura, a la història o a la llengua, però em sembla que la visió que n'ha donat avui Pilar Vélez té una gran novetat i permet d'obrir perspectives per a treballs de tipus interdisciplinari, tan necessaris en una època d'especialització creixent i deshumanitzant com la nostra. D'altra banda, les recerques de Pilar Vélez no s'han limitat als setze acadèmics del segle XIX, sinó que hi ha introduït altres noms igualment rellevants dels segles XIX i XX que, per una raó o una altra, només van pertànyer a l'Acadèmia de Bones Lletres, tot i la seva preocupació pels temes de patrimoni.

En aquests moments que la nostra Acadèmia té en curs la preparació d'un *Diccionari d'acadèmics*, un discurs com el de Pilar Vélez –fruit d'una recerca personal i acompanyat d'una anotació molt rica i molt suggerent– ens és la millor garantia de l'encert que hem tingut en escollir-la perquè rebés una medalla que havia estat atorgada anteriorment a Joaquim Riera i Bertran, a Alfons Par i Tusquets, a Antoni Griera Gaja i a Eduard Ripoll Perelló. I igualment, la seva capacitat de dinamització cultural i la seva relació amb el món del llibre i el món, tant de les belles arts com de les arts industrials i decoratives, camp en què també ha obert nous camins, ens asseguren un perfil renovador que resultarà de molt profit per a l'Acadèmia de Bones Lletres.

Sigues, doncs, benvinguda, Pilar, en aquesta casa, que des d'ara serà més casa teva que mai i on la teva presència, al costat de la d'altres col·legues, assegurarà la continuïtat del contacte fructífer entre l'Acadèmia de Belles Arts i l'Acadèmia de Bones Lletres.

BIBLIOGRAFIA
DE PILAR VÉLEZ VICENTE

LLIBRES

Ilustración y Romanticismo.

Col. Fuentes y documentos para la historia del arte, Vol. VIII, Ed. Gustavo Gili, Barcelona, 1982, 408 pàg.

* En col·laboració amb Francisco Calvo Serraller i Fernando Checa.

Museu Picasso. Catàleg de pintura i dibuix.

Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1984, 847 pàg.

* En col·laboració amb Jaume Barrachina, Magdalena Gual, M.Teresa Llorens, M.Teresa Ocaña, Núria Rivero i Cecília Vidal.

Introducción a la historia del arte. I-VII.

Ed. Gustavo Gili, Barcelona, 1985.

* Responsable de les ampliacions i de la revisió general de la versió castellana.

Eudald Pradell i la tipografia espanyola del segle XVIII.

Museu de les Arts Gràfiques - Gremi d'Indústries Gràfiques, Barcelona, 1989, 49 pàg.

La col·lecció Josep Roca i Alemany. Catàleg del Museu de les Arts Gràfiques I.

Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1989, 127 pàg.

El llibre com a obra d'art a la Catalunya vuitcentista. 1850-1910.

Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1989, 348 pàg.

Introducción a la historia del arte.

Ed. Barcanova, Barcelona, 1989.

* En col·laboració amb Eduard Carbonell, Mireia Freixa, Vicenç Furió, Francesc Vila i Joaquín Yarza. Autora dels capítols: "El grabado" i "De las artes decorativas al diseño industrial", pàg. 215-272.

El mueble del S.XIX. Francia, España y Portugal.

Planeta-Agostini, Barcelona, 1989.

* Responsable del capítol sobre Espanya, pàg. 70-79.

El mueble del S.XX. Modernismo.

Planeta-Agostini, Barcelona, 1989.

* Responsable del capítol sobre Espanya, pàg. 47-57.

El mueble del S.XX. Art Déco.

Planeta-Agostini, Barcelona, 1989.

* Responsable del capítol sobre Espanya, pàg. 61-66.

Crónica de la Técnica.

Plaza Janés Editores, Barcelona, 1989.

* Autora del capítol "Crónica de las técnicas gráficas", pàg. 902-908.

Xilografies de Josep Obiols. Catàleg del Museu de les Arts Gràfiques II.
Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1990, 125 pàg.

La xilografia. Seis siglos de informació visual.
Col. Monografies de Arte, Compañía Roca Radiadores, Barcelona, 1991, 30 pàg.

Nadales, christmas i felicitacions.
Col. Estudis del Museu de les Arts Gràfiques, Ajuntament de Barcelona-Fundació d'Indústries Gràfiques, Barcelona, 1992, 75 pàg.

Els ex-libris de Josep Obiols.
EQIE. Monografies I, Barcelona, 1992, 71 pàg.

Ricard Giralt Miracle - Pilar Vélez. Diàlegs a Barcelona.
Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1992, 91 pàg.
* Conversa transcrita per Patrícia Gabancho.

Aproximació a l'obra gràfica de Subirachs.
Ed. Mediterrània, Barcelona, 1993, 77 pàg.

Josep Obiols. Centenari (1894-1994).
Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, 32 pàg.

Catalunya en 1000 cartells. Des dels orígens fins a la guerra civil.
Postermil, Barcelona, 1994.
* En col·laboració amb Jordi Carulla, Francesc Fontbona, Daniel Giralt-Miracle i Eliseu Trenc.
Autora del capítol "La litografia, una tècnica al servei del cartell", pàg. 38-41.

El Modernismo en las artes gráficas. Fondo de la Casa-Museo Modernista de Novelda.
Casa-Museo Modernista, Caja de Ahorros del Mediterráneo, Alacant, 1995.
*Autora del text, pàg. 7-16 i del catàleg d'obres.

Historia ilustrada del libro español. Vol. III.
Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid, 1996.
* Autora del capítol "La ilustración del libro en España en los siglos XIX y XX", pàg. 195-237.

Miscel·lània Museu Frederic Marès.
Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1996, 94 pàg.
* En col·laboració amb Núria Rivero.

El Llibre d'Or de L'Art Català.
El Periódico, Barcelona, 1997.
*En col·laboració amb Josep M. Cadena, Rafael Cornudella, Francesc Fontbona (dir), Josep Guittart, Antoni Pladevall i Frederic-Pau Verrié. Autora del capítol "Del Neoclassicisme a l'Exposició Universal del 1888", pàg. 114-149.

Adolf Fargnoli (1890-1951) - Valentí Fargnoli (1885-1944).

Sales Municipals d'Exposició, Ajuntament de Girona, Girona, 1997.

* En col·laboració amb M. Àngels Suquet. Autora del text, cronologia biogràfica, catàleg, inventari d'exposicions i bibliografia dedicat a Adolf Fargnoli, pàg. 9-63.

Joan d'Ivori o la màgia de la il·lustració.

Col. El traç que allibera, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1997.

* En col·laboració amb Josep M. Cadena i Montserrat Castillo. Autora del capítol "D'Ivori: bibliofília i exlibrisme", pàg. 143-195.

Calendars i almanacs.

Col. Estudis del Museu de les Arts Gràfiques II, Ajuntament de Barcelona - Fundació d'Indústries Gràfiques, Barcelona, 1997.

* En col·laboració amb Albert Martí, pàg. 13-35 i 53-95.

J.Fin (1916-1969). Gravats.

Biblioteca de Catalunya. Barcelona, 1998, 111 pàg.

J.FÍN (1916-1969).

Ediciones Omega, S.A., Barcelona, 1999, 236 pàg.

*Hi ha també una versió francesa.

Història de L'Art.

Enciclopèdia Catalana / Universitat Oberta, Barcelona, 1999. (CD ROM)

*Obra de col·laboració. Autora de l'àmbit de "L'art català del segle XIX".

Eusebi Planas (1833-1897), l'il·lustrador de la Barcelona vuitcentista.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1999, 176 pàg.

Pere Daura (1896-1976).

Àmbit Serveis Editorials, Barcelona, 1999.

*En col·laboració amb Teresa Macià, autora del text i Francesc Fontbona, de l'epíleg. Autora del pròleg "L'obra gràfica de Pere Daura en el seu temps", pàg. 7-11. Hi ha també una versió anglesa.

La Cantonada 1960-1975. Art civil i art sacre.

Pòrtic, Barcelona, 1999.

Amb la col·laboració d'Evangelista Vilanova i Daniel Giralt-Miracle. Autora de l'estudi, pàg. 10-57 i 69-127. Comissària de l'exposició.

Emili Fontbona 1879-1938. Escultor.

Quaderns del Museu Frederic Marès, 4, Barcelona, 1999.

* En col·laboració amb Núria Rivero, pàg. 17-62.

Joies Masriera. 200 anys d'història.

Àmbit Serveis Editorials, Barcelona, 1999, 184 pàg.

El mundo fascinante del coleccionismo y las antigüedades. Memorias de la vida de un coleccionista, Museu Frederic Marès, Barcelona, 2000, reedició, pàg. s/n.

* Autora del pròleg: "Introducció a les Memòries de Frederic Marès".

Arts decoratives, industrials i aplicades.

Art de Catalunya. *Ars Cataloniae*, vol. 11, Ed. L'Isard, Barcelona, 2000.

*En col·laboració amb Josep Bracons i Glòria Munilla. Aurora del capítol "De les arts decoratives a les arts industrials", pàg. 176-300.

Catàleg del Museu de Llotja. Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. II. Escultura i medalles.

Barcelona, 2001, 216 pàg.

Guia de la Biblioteca-Museu Victor Balaguer.

Vilanova i la Geltrú, 2001.

*En col·laboració amb Francesc Fontbona, Judit Subirachs, Josep M. Trullén i altres. Autora de la secció dedicada a Dibuix i Gravats, pàg. 143-156.

Lluís Masriera, joier, pintor i acadèmic.

Col. Gent Nostra, Infiesta Editor, Barcelona, 2002, 110 pàg.

Catàleg d'escultura i medalles de Frederic Marès. Fons del Museu Frederic Marès / 4.

Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2002, 298 pàg.

*En col·laboració amb Ernest Ortoll i Núria Rivero.

El Modernisme. Pintura i dibuix.

Ed. L'Isard, Barcelona, 2002.

*En col·laboració amb altres autors. (dir. Francesc Fontbona). Autora del capítol "La influència de l'Art Nouveau en la pintura del tombant de segle", pàg. 291-300.

Subirachs en General Óptica, II.

Barcelona, 2002.

*Autora de l'estudi "Subirachs medallista, Subirachs litògrafo, Subirachs escultor", pàg. 7-14.

Barcelona, art i aventura del llibre. La impremta Oliva de Vilanova.

Barcelona, 2002, pàg. 11-13.

*"Pròleg a una aventura", del llibre de Santi Barjau & Víctor Oliva.

Lluís Bagaria, caricaturista del món barceloní.

Museu d'Art de Sabadell, Sabadell, 2003.

*Comissària de l'exposició i coordinadora del llibre-catàleg. Autora de l'estudi "Lluís Bagaria, caricaturista del món barceloní", pàg. 9-26. En col·laboració amb Josep M. Cadena, Rafael Torrella i Emilio Marcos Villalón.

L'Art gòtic a Catalunya. Arquitectura, II.

Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2003.

*En col·laboració amb altres autors (coord. Josep Bracons i Pere Freixas). Autora de l'apartat "Vies de difusió de l'estètica gòtica", pàg. 318-322.

Historia de la edición y de la lectura en España 1472-1914.

Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid, 2003.

*En col·laboració amb altres autors (coord. Víctor Infantes, François López i Jean-François Botrel). Autora dels textos "La industrialización de las técnicas" i "El libro como objeto" (1808-1914), pàg. 545-559.

Dos siglos de disseny a Catalunya (1775-1975).

Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2004.

*Coordinadora del llibre (cicle de conferències 2003) i autora dels estudis "De l'Escola Gratuïta de Disseny al debat art-indústria (1775-1850)" i "Arts industrials o indústries artístiques: teòrics, publicacions, exposicions, entitats i artífexs (1850-1888)", pàg. 15-74.

Els Masriera. Un segle de joieria i orfebreria.

Fundació Caixa de Girona, Girona, 2004, 240 pàg.

*Autora de l'estudi i catalogació de les peces (251). Comissària de l'exposició.

El dibuix a Catalunya. Cent dibuixants que cal conèixer.

Barcelona, 2004.

*En col·laboració amb altres autors (coord. Josep M. Cadena), pàg. 1, 6, 7, 11, 19, 61, 81 i 89.

Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Catàleg S. XVI-XX.

Bisbat de Solsona-Ajuntament de Solsona-Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2004.

* Autora de la catalogació de les obres de Josep Obiols i Palau, pàg. 144-145, 148-151.

Portes endins. Escola Massana 75 anys.

Escola Massana, Ajuntament de Barcelona, 2004.

*Autora del capítol "Bells Oficis del "museu" de l'Escola Massana", pàg. 138- 141.

L'esplendor de Santa Maria d'Arenys de Mar.

Pòrtic, Barcelona, 2004, pàg. 11 i 12.

**"A manera de pròleg", del llibre de Joan Bosch i Ballbona. Editora del projecte.

Els grans museus de Catalunya, Història de l'Art Català, Edicions 62, Barcelona, 2005, pàg. 119.

*Obra col·lectiva. Autora de la catalogació de la *Pietat* de Juan de Juni (Joigny[?]) del Museu Frederic Marès, pàg. 119.

Campeny a la Llotja.

Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi-Cambra de Comerç de Barcelona, Barcelona, 2006, 25 pàgs.

*En col·laboració amb Josep Bracons.

Alexandre de Riquer: Obra gràfica.

CaixaTerrassa-Marc Martí, Terrassa, 2006.

*En col·laboració amb Eliseu Trenc i Marc Martí. Autora de l'estudi "Alexandre de Riquer: "L'esperit decoratiu" en les arts del llibre", pàg. 134-150.

La Barcelona del senyor Esteve. Passeig literari.

Institut de Cultura de Barcelona, Barcelona, 2007, 60 pàg.

*En col·laboració amb Margarida Casacuberta.

L'Art Català al món.

Història de l'Art Català, Ed. 62, Barcelona, 2007.

*Obra col·lectiva. Autora del capítol "El triomf de taula de l'escultor neoclàssic Damia Campeny. Galleria Nazionale de Parma".

Cultura, arts i patrimoni en el Romanticisme. Entre la recuperació del passat i el progrés tècnic.

*En col·laboració amb altres autors. Ponència del VIII Congrés d'Història de Barcelona 2003, La ciutat i les revolucions, 1808-1868. III, La cultura a l'època romàntica, *Barcelona Quaderns d'Història*, 12, Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona, 2007, pàg. 9-52.

L'exaltació del llibre al Vuitcents. Art, indústria i consum a Barcelona.

Biblioteca de Catalunya-Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona, 2008.

*Coordinadora del curs i editora del llibre. Autora dels textos "El triomf de la imatge: llibres per llegir i llibres per mirar. La revolució litogràfica" i "El llibre a la darrerria del Vuitcents: l'obra d'art total", pàg. 7-11, 69-100 i 281-305.

Fàbrica, taller, laboratori. La Junta de Comerç de Catalunya: ciència i tècnica per a la indústria i el comerç (1769-1851).

Cambra de Comerç i Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona 2009.

*En col·laboració amb altres autors. Autora de l'estudi "El dibuix, base de l'aprenentatge tècnic i artístic. L'Escola Gratuïta de Disseny. La Classe d'Arquitectura. La Classe de Dibuix lineal".

30 anys del Mercat Gòtic.

Mercat Gòtic, Barcelona, 2009.

*En col·laboració amb altres autors. Autora del text "El Museu Frederic Marès, un centre de referència per als col·leccionistes del Mercat Gòtic" (en curs de publicació).

L'Art Català al món.

Història de l'Art Català, Ed. 62, Barcelona (en curs de publicació).

*Obra col·lectiva. Autora del capítol "Antoni Solà (Barcelona, 1870- Roma, 1861), escultor internacional a Roma".

Les arts industrials: bellesa, utilitat, economia.

*En col·laboració amb altres autors. Ponència del X Congrés d'Història de Barcelona 2007, Dilemes de la fi de segle, 1874-1901, *Barcelona Quaderns d'Història*, Arxiu Històric de la Ciutat (en curs de publicació).

Diccionari d'acadèmics.

Reial Acadèmia de Bones Lletres, Barcelona.

*Biografies de J. Ainaud de Lasarte, Bonaventura Bassegoda i Amigó, Lluís Domènech i Montaner, Francesc Fontanals del Castillo, Josep de Manjarrés, Pau Milà i Fontanals, Josep Puiggarí, J. Francesc Ràfols i Xavier de Salas (en curs de preparació).

ARTICLES EN PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

“La encuadernación neomodéjar dentro del modernismo catalán”.

Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar (Saragossa), VI-VII, 1981, pàg. 161-174.

“Entorn de les arts gràfiques de l'època modernista a Catalunya. La tipografia”.

D'Art (Barcelona), núm.10, maig 1984, pàg. 207-219.

“En pro del historicismo. Un rincón de la derecha de l'Eixample”.

La Vanguardia (Barcelona), 1 de juliol de 1984.

“Un món antic i llunyà al bell mig de Barcelona. Art precolombí en col·leccions privades catalanes”.

Avui de diumenge (Barcelona), 28 de juliol de 1985.

“Imagen gráfica de las asociaciones musicales del modernismo catalán”.

Fragmentos (Madrid), núm. 7, 1986, pàg. 38-56.

“Una nueva POSITURA frente a la joya”.

La Vanguardia (Barcelona), 28 d'octubre de 1986.

“El “revival” neogòtic en la bibliofília vuitcentista: Marià Aguiló i Fuster”.

L'Avenç (Barcelona), núm. 98, novembre 1986, pàg. 38-41.

“Pervivencia de la fototipia en Barcelona”.

La Vanguardia (Barcelona), 16 de desembre de 1986.

“Les biblioteques il·lustrades, una nova visió de l'Esteticisme”.

D'Art (Barcelona), núm. 13, març 1987, pàg. 201-211.

“Visitando la colección de la Casa de Alba. Los grabados”.

La Vanguardia (Barcelona), 12 de maig de 1987.

“Los primeros objetivos del Centre de Recerca Gràfica”.

La Vanguardia (Barcelona), 23 de juny de 1987.

“Reflexiones en torno a “El món de l'enquadernació”.

La Vanguardia (Barcelona), 13 d'octubre de 1987.

- “La seducció de “El vidre de taula antic”.
La Vanguardia (Barcelona), 3 de novembre de 1987.
- “Història de l’art, una història sense tècniques?”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 17, març 1988, pàg. 102-114.
- “En pro de les arts industrials. Josep Roca i Alemany i el cuir repussat”.
D’Art (Barcelona), núm. 14, març 1988, pàg. 102-114.
- “Museus. Documentació. Etnologia. Instruccions per a la recollida de materials etnogràfics”.
 Ressenya bibliogràfica.
De Museus. Quaderns de museologia i museografia (Barcelona), I, 1988, pàg. 121.
- “L’aparença d’una vella dama. Comentaris entorn del llibre Una biografia de Barcelona”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 23, octubre 1988, pàg. 114-130.
 * En col·laboració amb Jordi Cucurull.
- “Jordi Samsó, zorfebre o grabador?”
La Vanguardia (Barcelona), 20 de desembre de 1988.
- “Visual Arts (Cultural Information from Catalan Speaking Lands)”.
Catalan Review (Barcelona-Nova York), vol. III, núm. I, juliol 1989, pàg. 207-209. (signat erròniament Pura Vélez).
- “Un segle d’exlibris: “Ex-libris”, una nova revista sobre el tema”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 36, desembre 1989, pàg. 106-108.
- “El “Gòtic Incunable Canibell”.
Barcelona Metròpolis Mediterrània (Barcelona), núm. 15, 1990, pàg. 61-64. Hi ha versió castellana.
- “Iconografia modernista: les lletres decorades”.
Barcelona Metròpolis Mediterrània (Barcelona), núm. 16, 1990, pàg. 110-112. Hi ha versió castellana.
- “Més enllà dels gravats de Giambattista Piranesi”.
Avui (Barcelona), 13 de juny de 1990.
- “El dibuix al servei de la informació (J. Simont)”
Avui (Barcelona), 25 de juliol de 1990.
- “De la caligrafia gòtica a la impremta neogòtica”.
Fragmentos (Madrid), núm. 17-18-19, març 1991, pàg. 145-151.
- “Obra gràfica i llibre d’artista”.
Cultura (Barcelona), núm. 23, maig 1991, pàg. 49-52.

“Un pas decisiu per a la història de la litografia a Catalunya”.
Avui (Barcelona), 24 de juliol de 1991.

“Personalitzar els llibres. La revifalla actual de l'exlibrisme”.
Avui (Barcelona), 31 de juliol de 1991.

“Reproducibilitat, un mot mal entès?”.
Impressions Paral·leles (Barcelona), núm. 3, hivern 1991, pàg. 3.

“Entorn d'“Els orígens de la litografia a Catalunya””.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 55, setembre de 1991, pàg. 114-118.

“El món de la farmàcia”.
Avui (Barcelona), 20 de novembre de 1991.

“La imatge gràfica del Nadal”.
Avui (Barcelona), 18 de desembre de 1991.

“Joan Barbarà, l'exercici de l'art de gravar”.
Avui (Barcelona), 8 de gener de 1992.

“Joaquim Capdevila o la joia como objeto de arte”.
Arte y Joya (Barcelona), núm. 98, març-abril 1992, pàg. 46-53.

“Col·leccions d'arts decoratives”.
Avui (Barcelona), 20 de maig de 1992.

“Reflexions sobre les arts decoratives i els museus”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 64, juny 1992, pàg. 89-105.

“L'art de fer llibres d'art”.
Avui (Barcelona), 8 de juliol de 1992.

“Cinquanta anys de la Sala Rovira”.
Avui (Barcelona), 27 de desembre de 1992.

“La pintura d'Esther Boix”.
Zerovuitresquaranta (Vilassar de Mar), núm. 38, novembre 1993, pàg. 8.

“Tot i més sobre la pintura d'Esther Boix”.
Avui (Barcelona), 5 de desembre de 1993.

“Los “christmas” cumplen 150 años”.
El Periódico (Barcelona), 15 de desembre de 1993.

“Joan Vila-Grau: artista, investigador i teòric”.
Avui (Barcelona), 6 de febrer de 1994.

"L'univers de Joan Canals".

3ª Subhasta d'Art Màrmora, Barcelona, febrer 1994, pàg. 20.

"El quotidià i l'elegància. Xavier Nogués".

Avui (Barcelona), 17 d'abril de 1994.

"Llibres d'art. Contra un perill possible".

Avui (Barcelona), 8 de maig de 1994.

"Canvi de segle: setena edició. L'últim XIX i el primer XX dibuixen".

Avui (Barcelona), 1 de setembre de 1994.

"Josep Obiols, l'artista compromès"

El Temps (Barcelona), 31 d'octubre de 1994, pàg. 95-96.

"Les arts decoratives reconsiderades".

Avui (Barcelona), 17 de novembre de 1994.

"Ramon Llover (1917-1987): el gravat al servei de l'expressió plàstica".

Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona), 2, 1994, pàg. 217-223.

"Pau Roig: a la recerca d'un artista oblidat".

Avui (Barcelona), 2 de febrer de 1995.

"En el centenari de Vila Arrufat".

Avui (Barcelona), 23 de febrer de 1995.

"Artistes gravadors entre París i Barcelona".

Avui (Barcelona), 13 de abril de 1995.

"Nova etapa al Museu de Montserrat".

Avui (Barcelona), 8 de juny de 1995.

"El futur Museu de les Arts Decoratives".

Avui (Barcelona), 15 de juny de 1995.

"D'història de la tècnica, d'antropologia i de museus".

Revista d'Etnologia (Barcelona), núm. 7, juliol 1995, pàg. 62-67.

"El valor plural d'una joia".

Avui diumenge (Barcelona), 20 d'agost de 1995.

"Museu Frederic Marès: el món de l'antiquariar".

Barcelona Metròpolis Mediterrània (Barcelona), núm. 27, agost-octubre 1995, pàg. 79. Hi ha versió castellana.

“Reivindicació del dibuix”.

Avui (Barcelona), 7 de setembre de 1995.

“La donació Daura a Montserrat”.

Avui (Barcelona), 7 de setembre de 1995.

“Joaquim Capdevila. Orfebreria religiosa i orfebreria civil contemporània”.

Serra D'Or (Barcelona), núm. 430, octubre 1995, pàg. 46-49.

“Gràcies, Jaume Pla”.

La Vanguardia (Barcelona), 8 de desembre de 1995.

“Rafael Solanic o l'intimisme noucentista”.

Avui (Barcelona), 28 de desembre de 1995.

“La influència de París en l'obra pictòrica de Manuel Capdevila”.

Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 102, desembre 1995, pàg. 95-106.

“Els primers museus d'art públics a Catalunya”.

Serra D'Or (Barcelona), núm. 433, gener 1996, pàg. 53-55.

* En col·laboració amb Francesc Fontbona.

“Una aportació a l'estudi del dibuix antic”.

Avui (Barcelona), 15 de febrer de 1996.

“Cinquanta anys del Museu Frederic Marès”.

Notícia Catalana (Madrid), núm. 69, març-abril 1996, pàg. 12-13.

“La renovació del Museu Víctor Balaguer de Vilanova”.

Avui (Barcelona), 4-5 d'abril de 1996.

“Museus de col·leccionista”.

Avui (Barcelona), 11 d'abril de 1996.

“Emili Godes: fotografia de creació”.

Avui (Barcelona), 27 d'abril de 1996.

“El món de la farmàcia”.

Avui (Barcelona), 30 de maig de 1996.

“Els museus d'art contemporani”

Serra D'Or (Barcelona), núm. 438, juny 1996, pàg. 57-58.

* En col·laboració amb Francesc Fontbona.

“Lluïsa Vidal, filla del Modernisme. Una contribució a l'art català del tombant de segle”.

Serra D'Or (Montserrat), núm. 439-440, juliol-agost 1996, pàg. 71-73.

“De Ramon Casas a Ramon Rogent”.
Avui (Barcelona), 12 de setembre de 1996.

“Subirachs: orfebre i tipògraf. Les portes de bronze de la Sagrada Família”.
Serra D'Or (Montserrat), núm. 443, novembre 1996, pàg. 45-46.

“200 anys de la litografia. Un bicentenari oblidat”.
Avui (Barcelona), 14 de novembre de 1996.

“Girona, els germans Busquets i les arts decoratives”.
Avui (Barcelona), 21 de novembre de 1996.

“Josep Narro (1902-1996) i la il·lustració del llibre a Catalunya”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 113, desembre 1996, pàg. 35-47.

“La imatge femenina en la il·lustració de llibres i revistes de l'època romàntica”.
Quaderns del Museu Frederic Marès (Barcelona), 1, 1996, pàg. 55-76.

“Eusebi Planas: La il·lustració vuitcentista barcelonina”.
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. X, 1996, Barcelona, 1997, pàg. 51-73.

“Marçal Olivari: Obra dispersa. Ressenya bibliogràfica”.
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. X, 1996, Barcelona, 1997, pàg. 325-326.

“Té sentit parlar d'arts decoratives contemporànies?”.
Serra D'Or (Montserrat), núm. 449, maig 1997, pàg. 49-51.

“Pintura d'entreguerres: de 1917 a 1944”.
Avui (Barcelona), 8 de maig de 1997.

“Repàs del XIX. Dues mostres de Carbonell i Selva i de Ferrer i Miró revaloren la pintura catalana del segle passat”.
Avui (Barcelona), 5 de juny de 1997.

“De Vila Cinca a Vila Arrufat”.
Avui (Barcelona), 12 de juny de 1997.

“El Museu Frederic Marès remodelat”.
Barcelona Metròpolis Mediterrània (Barcelona), núm. 35, maig-juny 1997, pàg. 4. Hi ha versió castellana.

“Cent anys d'ex-libris catalans. Homenatge a Oriol M. Diví”.
Serra d'Or (Barcelona), núm. 452, setembre 1997, pàg. 57-60.

- "La riquesa del dibuix fi de segle".
Avui (Barcelona), 11 de setembre de 1997.
- "Fidel Trias (1918-1971), pintor muralista".
Avui (Barcelona), 2 d'octubre de 1997.
- "Falsa autenticitat (A propòsit de "L'art de falsificar)".
Avui (Barcelona), 23 d'octubre de 1997.
- "Cent anys d'ex-libris. Del Modernisme a l'actualitat".
Avui (Barcelona), 30 d'octubre de 1997.
- "Marsans, la mirada en el record".
Avui (Barcelona), 18 de desembre de 1997.
- "Més reflexions sobre les arts decoratives. Notes sobre les rajoles ceràmiques".
Serra d'Or (Montserrat), núm. 455, desembre 1997, pàg. 52-58.
- "La litografia a Catalunya de 1815 a 1855. De Josep March a Eusebi Planas".
Locus Amoenus (Barcelona), vol. III, 1997, pàg. 147-160.
- "Lluís Rigalt, dibuixant i pintor de vistes d'Arenys de Mar".
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XI, 1997, Barcelona, 1998, pàg. 303-309.
- "Rajoles ceràmiques".
Calendari Serra d'Or (Montserrat), 1998.
- "Miquel Plana: Llibres de bibliòfil".
El Plafó (Olot), núm. 4, gener 1998, pàg. 6.
- "Vilacasas, en construcció permanent".
Avui (Barcelona), 15 de gener de 1998.
- "Juli Borrell (1877-1957), un pintor desconegut".
Avui (Barcelona), 12 de febrer de 1998.
- "Torres García, el coneixement de l'art del nostre segle".
Serra d'Or (Montserrat), núm. 460, abril 1998, pàg. 89-91.
- "Una evocación de Dolors Farró".
La Vanguardia (Barcelona), 10 de juny de 1998.
- "Pilar Fornesa. La descoberta d'una artista".
Serra d'Or (Montserrat), núm. 468, desembre 1998, pàg. 67-71.

- "L'altre Santiago Segura".
Avui (Barcelona), 31 de desembre de 1998.
- "Un record de la il·lustradora Mercè Llimona (1914-1998)".
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XII, 1998, Barcelona, 1999, pàg. 334-336.
- "Recuperació d'un baixrelleu de l'escultor neoclàssic Damià Campeny: *Macenci ferit*".
Quaderns del Museu Frederic Marès (Barcelona), 2, 1999, pàg. 187-196.
- "Aleix Clapés, pintor singular del Modernisme".
Avui (Barcelona), 21 de gener de 1999.
- "Picasso, gravador".
Avui (Barcelona), 18 de març de 1999.
- "Nova etapa del Museu Frederic Marès".
Fet a Barcelona. Agenda Cultural (Barcelona), núm. 17, març 1999, pàg. 6.
- "Un cop d'ull a l'art del Maresme".
Zerovuitresquaranta (Vilassar de Mar), núm. 100, març 1999, pàg. 22-23.
- "La història gràfica de Montserrat de J. de C. Laplana i L. Casals".
Serra d'Or (Montserrat), núm. 471, març 1999, pàg. 78.
- "La redescoberta de Pere Daura".
Avui (Barcelona), 15 d'abril de 1999.
- "El retaule d'Arenys de Mar, monument cabdal de l'escultura barroca catalana".
Arenys. Vida parroquial (Arenys de Mar), núm. 607, maig 1999, pàg. 149.
- "El *Gerro del Somni* de l'escultor Josep Reynés (1850-1926)".
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XIII, 1999, Barcelona, 2000, pàg. 315-320.
- "Quaranta anys de crítica i història de l'art".
Serra d'Or (Montserrat), núm. 478, octubre 1999, pàg. 83-87.
- "Un segle de joies a Catalunya. Lectures d'una exposició".
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 145, novembre de 1999, pàg. 35-52.
- "Francesc Flos i Calcat, cal·lígraf".
Quaderns d'Estudis Arenyencs (Arenys de Mar), núm. 7, octubre 1999, pàg. 26-28.
- "L'univers femení vuitcentista. Sala Femenina del Museu Frederic Marès".
Barcelona. Metròpolis Mediterrània (Barcelona), núm. 49, novembre-desembre 1999. Hi ha versió castellana.

“Vicente Rincón. Notas sobre su época vanguardista”.
Seminario de Arte Aragonés. Institución Fernando el Católico (Saragossa), XLVIII, 1999, pàg. 455-470.

* En col·laboració amb Francesc Fontbona.

“La encuadernación industrial del Modernismo en Catalunya”.
Boletín de la Asociación para el fomento de la encuadernación (Madrid), núm. 13, 1999, pàg. 71-74.

“La bústia de la Casa de l’Ardiaca. Passeig per la Barcelona gòtica, I”.
6ª diada de les tradicions i els costums nadalencs a Catalunya, Barcelona, 1999, pàg. s/n.

“Infants i adolescents a la pintura catalana moderna”.
Calendari Serra d’Or (Montserrat), 2000.

“Infants i adolescents a la pintura catalana moderna”.
Serra d’Or (Montserrat), núm. 481, gener 2000, pàg. 25-28.

“Emili Fontbona, escultor posmodernista”.
Descubrir el Arte (Madrid), núm. 13, març 2000, pàg. 74-77.

“Arenys de Mar vist pels artistes del segle XIX”.
Salobre (Arenys de Mar), núm. 9, març 2000, pàg. 19.

“Una nova introducció de Josep de C. Laplana a les col·leccions de pintura de Montserrat”.
Serra d’Or (Montserrat), núm. 483, març 2000, pàg. 69-70.

“El cartell modernista a Catalunya: del col·leccionisme a la catalogació”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 150, abril 2000, pàg. 55-69.

“L’estudi de la pintura catalana del segle XIX a les portes del XXI”.
Serra d’Or (Montserrat), núm. 486, juny 2000, pàg. 53-56.

“Nova aposta pel dibuix antic”.
Avui (Barcelona), 8 de juny de 2000.

“El Museo Frederic Marès”.
Descubrir el Arte (Madrid), núm. 19, setembre 2000, pàg. 88-93.

“Retrospectiva de l’escultor Miquel Blay”.
Avui (Barcelona), 26 d’octubre de 2000.

“Triple aportació a la història del moble”.
Avui (Barcelona), 9 de novembre de 2000.

“Els escultors Vallmitjana: de la catedral al Museu Frederic Marès. Passeig per la Barcelona gòtica, II”.
7ª diada de les tradicions i els costums nadalencs a Catalunya, Barcelona, 2000, pàg. s/n.

- “Elogi de Josep M. Joan Rosa”.
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XIV, 2000, Barcelona, 2001, pàg. 317-319.
- “Eusebi Planas, un gran dibuixant del segle XIX”.
Tretzevents (Barcelona), núm. 774, març 2001, pàg. 27-29.
- “La redescoberta de Georges Valmier”.
Avui (Barcelona), 5 d’abril de 2001.
- “Un artista del llibre. J. S. Valverde”.
Avui (Barcelona), 10 de maig de 2001.
- “Homenatge a Joan Merli”.
Avui (Barcelona), 31 de maig de 2001.
- “L’exposició, un element de dinamització del museu o el privilegi de vetllar pel patrimoni”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 162, maig 2001, pàg. 51-65.
- “Coleccionista y escultor [Frederic Marès]”.
La Vanguardia (Barcelona), 27 de juny de 2001.
- “El vidre antic”.
Avui (Barcelona), setembre de 2001.
- “Una ascensió a la Sagrada Família i algunes reflexions”.
Serra D’Or (Montserrat), núm. 501, setembre 2001, pàg. 43-47.
- “Notes de viatge sobre el patrimoni arquitectònic d’Egipte”.
Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 168, novembre 2001, pàg. 49-61.
- “Les columnes romanes del carrer Paradís. Passeig per la Barcelona gòtica”, III,
8ª diada de les tradicions i els costums nadalencs a Catalunya, Barcelona, 2001, pàg. s/n.
- “Llibres rars del segle XX: del llibre de bibliòfil al llibre d’artista”.
Bibliofília a Catalunya, Nadala Fundació Jaume I, Any XXXV, 2001, pàg. 20-33.
- “El Museo Marés, un museo de coleccionista”.
C & P House (Santa Cruz de Tenerife), núm. 5, 2001, pàg. 30.
- “Josep Puig i Cadafalch i les indústries artístiques: un camí cap a l’arquitectura “nacional”.
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XV, 2001, Barcelona, 2002, pàg. 21-28.
- “El Año Verdaguer”.
La Vanguardia (Barcelona), 26 de març de 2002.

“Des del món antic”.

Avui (Barcelona), 13 de juny de 2002.

“El nou Museu Episcopal de Vic. El redescobriment d'un gran patrimoni”.

Serra D'Or (Montserrat), núm. 513, setembre 2002, pàg. 32-35.

“Verrié, en pro del patrimoni”.

La Vanguardia (Barcelona), 21 d'octubre de 2002.

“Gaudí: una reflexió sobre les arts decoratives. De l'eclecticisme europeu al gaudinisme singular”.

Bulletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XVI, I, 2002, Barcelona, 2003, pàg. 19-38.

“Eduard Serra Güell (1911-2002). Nota necrològica”.

Bulletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XVI, II, 2002, Barcelona, 2003, pàg. 371-374.

“La consideració de l'escultura a la Catalunya vuitcentista. A propòsit de l'edició del catàleg d'escultura de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi”.

Revista de Catalunya (Barcelona), núm. 179, desembre 2002, pàg. 51-78.

“La fotografia a Barcelona: de la invenció al col·leccionisme”.

Serra D'Or (Montserrat), núm. 521, maig 2003, pàg. 42-46.

“Algunes reflexions sobre l'obra de Verdaguer a través dels seus il·lustradors”.

Anuari Verdaguer 2002 (Vic), Eumo Editorial-Universitat de Vic, 2002, pàg. 577-584.

“Notícia de les estàtues reials jacents, obra de Frederic Marès, a la Seu de Mallorca i els seus vincles amb les tombes de Poblet”.

Randa (Barcelona), núm. 51, Homenatge a Miquel Batllori/4, 2003, pàg. 165-172.

“*La Puntaire d'Arenys*”.

Zerovuittresquaranta (Vilassar de Mar), núm. 150-153, juny-setembre 2003, pàg. 30.

“Arnau Puig, el filòsof de l'Acadèmia. Elogi acadèmic”.

Bulletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XVII, 2003, Barcelona, 2004, pàg. 137-139.

“A propòsit de la imatge de la Mare de Déu de Montserrat”.

Serra D'Or (Montserrat), núm. 532, abril 2004, pàg. 100-102.

“El artista integral [Vila Arrufat]”.

La Vanguardia (Barcelona), 12 de maig de 2004.

“Algunes consideracions més enllà de l'Any del Disseny”.

Serra D'Or (Montserrat), núm. 534, juny 2004, pàg. 42-43.

“Escultures famoses. La difusió del gust per l’antiguitat i el col·leccionisme”.
Barcelona Cultura, (Barcelona), maig-juny 2005, pàg. 23.

“Breu història, cultural, de l’Acadèmia”.
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XVIII, 2004, Barcelona, 2005, pàg. 297-300.

“Benvinguda als nous acadèmics corresponents Il·lma. Sra. Núria Tortras i Il·lms. Srs. Joan Badia, Joan Duch i Joan Vicenç Soler”.
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XVIII, 2004, Barcelona, 2005, pàg. 313-316.

“El diseño gráfico en la Real Academia Catalana de Bellas Artes de Sant Jordi”.
Any Nou Campgràfic 2006 : Enric Satué, *El arte oculto en las letras de imprenta*, València, 2005, pàg. 7-14.

“La revolució litogràfica: o quan la grafia esdevé reproductible”.
Locus Amoenus (UAB Bellaterra), núm. 8, 2005-2006, pàg. 265-278.

“Siegfried Bing i *L’Art Nouveau*, clients dels joiers Masriera. Una relació inèdita.”
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XIX, 2005, Barcelona, 2006, pàg. 227-237.

“Teatres de joguina de Catalunya”.
Barcelona Cultura (Barcelona), 26, març-abril 2006, pàg. 18.

“Manuel Capdevila, l’orfebre que sempre fou pintor”.
Serra D’Or (Montserrat), núm. 561, setembre 2006, pàg. 36-40.

“Els “Quixots” i el “Tirant” d’Eudald Canibell i la impremta Viader”.
Barcelona Metròpolis Mediterrània. Els monogràfics: Barcelona i els llibres (Barcelona), 7, setembre 2006, pàg. 72-77. Hi ha versió castellana.

“El Museo Frederic Marès de Barcelona, un gran museo de coleccionista”.
Revista de Museologia (Madrid), núm. 36, 2006, pàg. 86-90.

“L’Àngel Custodi de terracota de Frederic Marès, donació del Gremi d’Antiquaris al Museu Frederic Marès”.
Butlletí del Gremi d’Antiquaris de Catalunya (Barcelona), 12, 2006, pàg. 5-7.

“La Barcelona del senyor Esteve. Passeig literari”.
Lletres (Països Catalans), 26, abril-maig 2007, pàg. 54.

“Montserrat i Subirachs, indestriables”. Comentari de l’exposició Subirachs a Montserrat.
Serra D’Or (Montserrat), núm. 569, maig 2007, pàg. 74 i 75.

"Barcelona & Modernity: l'art català des de Cleveland i Nova York".

Bon Art (Girona), núm. 91, maig 2007, pàg. 40-41.

"El descobriment, encara possible, de Josep Granyer i Manolo Hugué".

Zerovuitresquaranta (Vilassar de Mar), núm. 198-199-200, juny-juliol-agost 2007, pàg. 102-103.

"La Barcelona de Rusiñol".

Barcelona Metròpolis Mediterrània (Barcelona), núm. 69, estiu 2007, pàg. 3.

"Un noucentista del segle XXI [Eduard Blanxart]".

Diari de Terrassa, 27 de setembre de 2007.

"Santiago Rusiñol, l'artista modern i la Barcelona modernista".

L'Avenç (Barcelona), núm. 328, octubre 2007, pàg. 40-49.

"El més extens catàleg de l'exlibrisme català".

Serra D'Or (Montserrat), núm. 575, novembre 2007, pàg. 74 i 75.

"Barcelona: una ciutat en els marges? A propòsit de dues grans exposicions sobre art català".

L'Avenç (Barcelona), núm. 329, novembre 2007, pàg. 8 i 9.

*En col·laboració amb Mireia Freixa.

"Xavier Valls, pintor entre Barcelona i París."

Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XX, 2006, Barcelona, 2007, pàg. 191-193.

"Santiago Rusiñol. The modern artist and Modernist Barcelona".

Transfer (València), núm. 3, 2008, pàg. 97-110.

"Notes i reflexions sobre exposicions. I".

Bon Art, (Girona), núm. 99, gener 2008, pàg. 9.

"Una gran reunió de família".

L'Avenç (Barcelona), núm. 334, abril 2008, pàg. 55-57.

"Museografia. Tensions entre continent i contingut".

Bon Art (Girona), núm. 103, maig 2008, pàg. 26 i 27.

"El monument a Rafael de Casanova en versió de col·leccionista".

Full trimestral, Museu Frederic Marès, Barcelona, maig-agost 2008.

"Nostàlgicos portaramilletes".

Descubrir el Arte (Madrid), núm. 112, juny 2008, pàg. 154-156.

"El Museu Frederic Marès de Barcelona".

Museu d'Art Girona (Girona), núm. 69, pàg. 14. (també editat dins de l'opuscle *El museu convidat: 1. Museu Frederic Marès de Barcelona*, Museu D'Art de Girona, maig-setembre 2008).

"La col·lecció Kenber al Museu Frederic Marès".
Bon Art (Girona), núm. 107, setembre 2008, pàg. 11.

"Les vitrines "internacionals" dels joiers Masriera".
Estudi del moble (Barcelona), núm. 8, novembre 2008, pàg. 17. Hi ha versió castellana.

"Roma devorada pel seu patrimoni".
Bon Art (Girona), núm. 110, desembre 2008, pàg. 46 i 47.

"Benvinguda al Dr. Santiago Alcolea i Gil, historiador de l'art, acadèmic d'honor".
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XXI - 2007, 2008, pàg. 157-158.

"Manuel Capdevila i Massana: l'orfebre que volia ser pintor".
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XXI - 2007, 2008, pàg. 177-179.

"Cesc, dibuixant i pintor, l'artista gràfic de la crítica poètica".
Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), vol. XXI - 2007, 2008, pàg. 201-203.

"El cos vestit, una mera aparença".
Bon Art (Girona), núm. 113, abril 2009 (en curs de publicació).

ARTICLES EN CATÀLEGS D'EXPOSICIONS

"El cartell artístic en el tombant de segle".
Dins CARTELLS MODERNISTES ESTRANGERS, Museu d'Art Modern, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1989, pàg. 11-29.

"Den dekorativa och industriella konsten i den katalanska modernismen".
Dins MODERNISMEN I KATALONIEN, Kulturhuset Estocolm - Generalitat de Catalunya, Estocolm, 1989, pàg. 93-102.

"Per una nova bibliofília".
Dins LLIBRES DE BIBLIÒFIL MIQUEL PLANA 1972-1989, Olot, 1989, pàg. s/n.

"Producció impresa modernista: del cartel y el libro al cromó y la postal".
Dins MUESTRA MODERNISTA, Casa-Musco Modernista, Caja de Ahorros del Mediterráneo, Novelda, gener-febren 1990, pàg. 44 i 45.

"De les relacions entre l'art i la indústria. 1870-1910".
Dins EL MODERNISME, Museu d'Art Modern, Olimpíada Cultural, Ajuntament de Barcelona, 1990, pàg. 225-240.

“Josep Obiols, la imatge gràfica noucentista”.

Dins JOSEP OBIOLS, Palau de la Virreina, Ajuntament de Barcelona, 1990, pàg. 97-120.

“Notícies entorn del gravat de punxons i matrius a Espanya. Segles XV-XVIII”.

Dins LA IMPREMTA VALENCIANA, Generalitat Valenciana, València, 1990, pàg. 187-202.

“Verso la integrazione delle arti”.

Dins DA GAUDI A PICASSO. EL MODERNISMO CATALANO, Fundació Giorgio Cini, Venècia, 1991, pàg. 37-47.

Text introductor i catàleg.

EX-LIBRIS [Miquel Plana], Museu de les Arts Gràfiques, Ajuntament de Barcelona, abril 1991. Comissària de l'exposició.

“1850-1939: Barcelona adquiere la capitalidad editorial dentro de Cataluña y del Estado español”.

Dins BARCELONA, UNA CAPITAL EDITORIAL, Frankfurt, setembre-octubre 1991, pàg. 47-51.

“Miquel Plana, vint anys de creació gràfica”.

Dins MIQUEL PLANA. TRAJECTORIA GRAFICA (1966-1992), Olot 1992, pàg. 15-22.

“Il Tiberio. Número extraordinari”. Text i catalogació.

Dins UN ANY D'ADQUISICIONS, DONACIONS I RECUPERACIONS, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, desembre 1992-febrer 1993, pàg. 309-339.

Catalogació de dibuixos.

Dins LA COL·LECCIÓ RAIMON CASELLAS. Dibuixos i estampes del Barroc al Modernisme del Museu Nacional d'Art de Catalunya, MNAC-Museo del Prado, Barcelona-Madrid, 1992-1993, pàg. 159-160, 169, 178-180, 194-195, 198-199, 202-204, 223 i 233-236.

“Pintar amb el tòrcul”.

Dins VÍCTOR RAMÍREZ. PUNTS DE LLIBRE. MONOTIPS, Llibreria de la Ciutat Vella, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, abril 1993, pàg. s/n.

“Manuel Capdevila o el pintor orfebre”.

Dins CAPDEVILA- EXPOSICIÓ ANTOLÒGICA 1925-1993, Palau Moja, Generalitat de Catalunya, Barcelona, maig-juny, 1993, pàg. 7-11.

“Pascual Capuz”

Dins PASCUAL CAPUZ (1882-1959). Il·lustrador i cartellista.

Sala d'Art Artur Ramon, Barcelona, setembre-octubre 1993, pàg. 5-15.

“Jaume Pla o la passió pel gravat”.

Dins JAUME PLA, Palau Moja, Generalitat de Catalunya, Barcelona, març-abril, 1994, pàg. 15-25.

"A l'entorn de l'origen dels museus d'arts decoratives de 1851 fins al Modernisme".
Dins ARTS DECORATIVES A BARCELONA. COL·LECCIONS PER A UN MUSEU, Palau de la Virreina, Barcelona, setembre 1994-gener 1995, pàg. 20-29. Comissària conjuntament amb Josep Mañà i Marta Montmany.

"Josep Obiols, dibuixos d'artista".
Dins JOSEP OBIOLS. L'ESPERIT NOUCENTISTA, Sala d'Art Artur Ramon, Barcelona, setembre-novembre 1994, pàg. 6-15.

"Josep Obiols. Obra Cívica".
Dins JOSEP OBIOLS (1894-1967). OBRA CÍVICA, Palau Moja, Generalitat de Catalunya, Barcelona, octubre-novembre 1994, pàg. 29-40. Comissària de l'exposició.

"Antoni Varès, un cartellista entre París i Girona".
Dins ANTONI VARÈS. DEL CARTELL AL CINEMA 1928-1966, Arxiu Històric de la Ciutat, Ajuntament de Girona, Girona, 1994, pàg. 9-15.

"Primera exposició temporal al Museu Frederic Marès: el *Triomf de taula* de Damià Campeny".
Dins LA TAULA DE L'AMBAIXADOR. EL TRIOMF DE TAULA DE DAMIÀ CAMPENY, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 3, 1999, pàg. 7-12.

"Damià Campeny (1771-1855) i el Triomf de taula de Parma. Vicissituds historicobibliogràfiques".
Dins LA TAULA DE L'AMBAIXADOR. EL TRIOMF DE TAULA DE DAMIÀ CAMPENY, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 3, 1999, pàg. 21-38.

Text de presentació.
SUBIRACHS. MACULATURES + MONOTIPS.
Metro Art, Barcelona, maig 1995.

"Jordi Vila Rufas. Una vida dedicada a l'actualització de les arts del retaula".
Dins JORDI VILA RUFAS.
Galeria d'art Grifé & Escoda, Barcelona, novembre 1995.

Text de presentació.
CERÀMICA DE JORDI AGUADÉ.
Museu Enric Monjo, Vilassar de Mar, novembre 1995.

"Rafael Solanic: De la joieria noucentista a l'art litúrgic".
Dins RAFAEL SOLANIC ESCULTOR, Centre Cultural Tecla Sala, Ajuntament de L'Hospitalet del Llobregat - Generalitat de Catalunya, Barcelona, novembre 1995-gener 1996, pàg. 9-14.

"Capdevila peintre".
Dins MANUEL CAPDEVILA, Centre d'Études Catalanes, París, novembre-desembre 1995. Comissària de l'exposició.

"Joan Barbarà gravador".
Dins JOAN BARBARÀ. NEGRE SOBRE NEGRE, Galeria Tristan Barbarà, Barcelona, desembre 1995-febrer 1996, pàg. 5-9.

"J. FIN ou la richesse de la vie intérieure d'un artiste". Text de presentació.
Dins J. FIN, UNE VIE DE PEINTURE / J. FIN, UNE VIE DE GRAVURE, La Fenêtre / Centre d'Études Catalanes, París, febrer-març 1996. Comissària de l'exposició.

"Joan Vila-Grau: Artista i tractadista del vitrall".
Dins JOAN VILA-GRAU, Pia Almoïna, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 21 març - 30 abril 1996, pàg. 5-10.

"El cromatisme vital de Manuel Capdevila". Text de presentació.
Dins MANUEL CAPDEVILA, Sala Parés, Barcelona, setembre-octubre 1996.

"El Mini Print Internacional de Cadaqués o la difusió del gravat des de Catalunya".
Dins MINI PRINT INTERNACIONAL, Cadaqués 1996.

"Ramon Rogent (1920-1958) i la renovació artística dels anys quaranta a Catalunya".
Dins RAMON ROGENT, Sala d'Art Artur Ramon, Barcelona, 1996.

"Jaume Pla, dibuixos d'un gravador (1960-1990)". Text de presentació.
Dins JAUME PLA, Sala Rovira, Barcelona, abril 1997.

"El món femení vuitcentista de les col·leccions del Museu Frederic Marès en el Saló d'Antiquaris 97".
Dins SALÓ D'ANTIQUARIS 97, Barcelona, maig 1997.

"Estampes litogràfiques vuitcentistes de l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar". Text de presentació.
Dins IMATGES LITOGRAFÍQUES DE CUBA. Biblioteca Popular, Arenys de Mar, juliol 1997.

"Maria Bofill ou a porcelana de arte". Text de presentació.
Dins MARIA BOFILL. CERÂMICAS. Museu Nacional do Azulejo, Lisboa, gener-abril 1998, pàg. 5-7.

Text de presentació.
Dins DE LA CAL·LIGRAFIA A LA TIPOGRAFIA.
Museu de l'Estampació Tèxtil. Premià de Mar, 1997.

"Josep M. Subirachs, entre la pedra, les tintes i el paper".
Dins SUBIRACHS. OBRES DE 1953 A 1997, Museu Deu, El Vendrell, desembre 1997 - març 1998.

"El cromo vuitcentista a Catalunya. Origen, tècniques i artistes".
Dins EL CROMO A CATALUNYA 1890-1936, Museu de Molins de Rei, 1998, pàg. 9-27 i catàleg. Comissària de l'exposició.

"Del fotomontaje al enciclopedismo".
Dins EL OFICIO DE VIVIR. Literaturas de la imagen de Carmelo Hernando, Fundación Caja Rioja, Logroño, 1999, pàg. 69-79.

Fitxes del catàleg.

Dins EDUARD ALCOY. *Art, artífici i realitat (1945-1987)*, Patronat Municipal de Cultura, Martoró, 1999, pàg. 286-288.

“Aproximació al llibre de l'època romàntica”.

Dins EL ROMANTICISME, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1999, pàg. 90-93.

Text de presentació.

Dins J. ARAGAY-E.C. RICART, *ARTISTES GRAVADORS*, Sala d'Art Artur Ramon, Barcelona, setembre-octubre 1999, pàg. s/n.

“Un segle de joies a Catalunya”. Text de presentació.

Dins NOVA JOIA, Fira de Barcelona, setembre 1999, pàg. 100. Comissària de l'exposició.

“Viajers i gravadors del segle XVI al XIX: Un itinerari per terres hispàniques”.

Dins VIATGE PINTORESC PER ESPANYA. *Vistes antigues de ciutats*, de la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat, Centre Cultural Caixaterrassa, 26 novembre 1999-23 gener 2000, pàg. 8-13. Comissària de l'exposició conjuntament amb Josep de C. Laplana.

“Manuel Capdevila, passió per la pintura, passió pel color”.

Dins MANUEL CAPDEVILA, *PINTOR + ORFEBRE*, Museu de Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, pàg. 16-19.

“Presentació”.

Dins *AUREUM OPUS. CINC SEGLES DE LLIBRES IL·LUSTRATS*, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 5, abril-juny 2000, pàg. 11-15. Comissària de l'exposició.

“La bibliofília del segle XX a Catalunya. La biblioteca de Frederic Marès”.

Dins *AUREUM OPUS. CINC SEGLES DE LLIBRES IL·LUSTRATS*, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 5, abril-juny 2000, pàg. 21-34.

“El llibre il·lustrat del segle XIX a Catalunya: tècniques i tipologies”.

Dins *AUREUM OPUS. CINC SEGLES DE LLIBRES IL·LUSTRATS*, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 5, abril-juny 2000, pàg. 65-72.

“Marta Duran: energia pictòrica”.

Dins MARTA DURAN, Museu Monjo, Vilassar de Mar, 6-28 maig 2000, pàg. s/n.

“L'univers singular de Francesc Todó”.

Dins TODÓ, Sala Parés, Barcelona, 23 de maig-14 de juny del 2000, pàg. s/n.

“Aproximació al també pintor Josep F. Ràfols. L'home i l'artista”.

Dins JOSEP F. RÀFOLS (1889-1965), Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, desembre 2000-gener 2001, pàg. 61-71.

“Reflexions sobre l'esmalt contemporani”.

Dins 30 ANYS D'ESMALT A LLOTJA, Llotja Escola d'Arts Plàstiques i Disseny, 2000, pàg. 4-5.

“Francesc Bonet: el desig de ser pintor”.
Dins PACO BONET, Arenys de Mar, 2000.

“Cesc, també gravador: cinquanta anys d’obra gràfica”.
Dins CESC. CONSCIÈNCIA GRÀFICA D’UN PAÍS, Institut de Cultura / Electa, 2001, pàg. 52-55.

“El Museu Frederic Marès, seu de la primera exposició de l’escultor Alejo de Vahía”.
Dins ALEJO DE VAHÍA, MESTRE D’IMATGES, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 6, 2001, pàg. 15-19.

Text de presentació.
Dins EL PAISATGE: SUGGERIMENTS, Sala d’Art Artur Ramon, Barcelona, abril-maig 2001.

“Subirachs. Dibuixos i gravats d’escultor”.
Dins SUBIRACHS. IDEA, MATÈRIA, FORMA, Museu de Mataró, Mataró, 29 de juny-9 de setembre del 2001, pàg. 84-87.

“Visions “a la canya” de l’obra de Puig i Cadafalch”.
Dins JOAN MATARÓ. DIBUIXOS A LA CANYA, Fundació Caixa de Catalunya, Barcelona, juliol del 2001.

“L’univers singular de Francesc Todó”.
Dins FRANCESC TODO, Espai 21, Cambrils, 25 d’agost - 10 d’octubre del 2001, pàg. 3.

Text i catalogació. Conjuntament amb Núria Rivero, comissàries de l’exposició. Edició trilingüe (català, castellà, anglès).
Dins FREDERIC MARÈS, UN ESCULTOR RECONEGUT, Museu Frederic Marès, Barcelona, 2001.

“Miquel Plana: un fenomen singular dins de la bibliofília catalana del segle XX”.
Dins MIQUEL PLANA. LLIBRES DE BIBLIÒFIL (1972-2001), Fundació Caixa de Girona, Girona, 2001, pàg. 10-12.

Text de presentació.
Dins FRANCESC TODO. Pintures, Espai Guinovart, Agramunt, desembre 2001-gener 2002, pàg. s/n.

Text de presentació.
DONACIÓ SOLANIC. OBRES NOUCENTISTES DE L’ESCULTOR RAFAEL SOLANIC. Museu Frederic Marès, Barcelona, 2002. Edició trilingüe (català, castellà, anglès).

“La col·lecció somiada. El com i el perquè d’una exposició”.
Dins LA COL·LECCIÓ SOMIADA. ESCULTURA MEDIEVAL A LES COL·LECCIONS CATALANES, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 7, 2002, pàg. 11-17.

“Traductors gràfics de l’obra de Jacint Verdaguer: els seus il·lustradors”.

Dins VERDAGUER. UN GENI POÈTIC. *Catàleg de l’exposició commemorativa del centenari de la mort de Jacint Verdaguer (1902-2002)*, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 2002, pàg. 163-173.

“Arracades de museu”.

Dins NOVA JOIA, Fira Barcelona, Barcelona, setembre 2002, pàg. s/n.
Comissària de l’exposició.

“J. Fin i Barcelona”.

Dins J. FÍN (1916-1969), Sala Dalmau, novembre-desembre 2002, pàg. 4-7.

“Miquel Plana: un fenomen singular dentro de la bibliofilia catalana del siglo XX”.

Dins MIQUEL PLANA. ARTISTA Y BIBLIÓFILO EN LA BIBLIOTECA NACIONAL, Biblioteca Nacional, Madrid, 2003, pàg. 16-20.

“Carme Sala, una pintura dels sentits”.

Dins CARMÉ SALA. Exposició antològica, Molins de Rei, gener-març 2003, pàg. 15-23.

“La introducció i difusió de la fotografia a Barcelona (1839-1925) a través de la col·lecció de Frederic Marès”.

Dins RETRAT DEL PASSAT: LA COL·LECCIÓ DE FOTOGRAFIES DEL MUSEU FREDERIC MARÈS, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 8, 2003, pàg. 15-26. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“Redescobrir la tradició amb ulls del segle XXI”.

Dins PERE FRADERA. MAL DU PAYS, Patronat Municipal de Cultura, Ajuntament de Mataró, abril 2003, pàg. s/n.

“Roma, a propòsit d’una reflexió de Manuel Capdevila”.

Dins MANUEL CAPDEVILA. ROMANITATS, Palau de la Diputació de Tarragona, Tarragona, maig-juny 2003, pàg. s/n.

“Juli Garola, més enllà de les arts plàstiques”.

Dins JULI GAROLA MONNÉ (1927-2002). PINTOR, Institut Municipal de Reus, Juny 2003, pàg. 15-18.

Fitxa de catàleg: “Bassa. Pau Roig i Cisa”.

Dins DE FORTUNY A TÀPIES. Aspectes de la pintura catalana moderna en la col·lecció Carmen Thyssen-Bornemisza, Museu Nacional d’Art de Catalunya, Barcelona, setembre-novembre 2003, pàg. 70-71.

✎ “Jou, Pla i Plana: L’arquitectura del llibre, un nexa comú”

Dins TRES ARQUITECTES DEL LLIBRE: LLUÍS JOU, JAUME PLA, MIQUEL PLANA, Miquel Plana, Olor, 2004, pàg. 13-16.

“Simó Busom: el taller de l’artista, una porta oberta enllà”.

Dins SIMÓ BUSOM, Sala Parés, gener 2004, pàg. 4.

“L’evocació del passat: una reflexió sobre els objectes-memòria”.
Dins OBJECTE I MEMÒRIA, *Quaderns del Museu Frederic Marès*, 9, Barcelona, maig-setembre 2004, pàg. 13-15. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“Luís Masriera: la singularitat de la joieria catalana dins l’*Art Nouveau* internacional”.
Dins EL JARDÍ FANTÀSTIC. Joieria modernista a les col·leccions europees, Fundació “la Caixa”, Palma de Mallorca-Lleida, octubre 2004-gener 2005, pàg. 40-52.

“El llibre vuitcentista, llibre enriquit: il·lustracions, relligats, ex-libris i punts de llibre”.
Dins LA PARAULA FIGURADA. La presència del llibre a les col·leccions del MNAC, Museu Nacional d’Art de Catalunya, Barcelona, 2005, pàg. 45-49.

“Escultures famoses: una reflexió sobre el valor de les còpies i el col·leccionisme”.
Dins ESCULTURES FAMOSES. La difusió del gust per l’antiguitat i el col·leccionisme, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 10, 2005, pàg. 11-16. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“El col·leccionisme d’escultura clàssica a Espanya del segle XVI al XIX. El cas de Barcelona”.
Dins ESCULTURES FAMOSES. La difusió del gust per l’antiguitat i el col·leccionisme, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 10, 2005, pàg. 65-135 (més la catalogació de les obres del catàleg corresponents). Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“Escultures denúncia al verger del Museu Frederic Marès”.
Dins MAURO CORDA. LA BOUCHERIE, Museu Frederic Marès-PBI-Casa França, Barcelona, octubre-novembre 2005, pàg. s/n.

“Aproximación a la publicidad gráfica de moda: del cartel modernista a la actualidad”.
Dins LA PUBLICIDAD VIVE LA MODA 1881-2005, Ifema, Madrid, 2005, pàg. 11-23.

“Jordi Coll, un camí singular”.
Dins J. COLL ALZINA, Arenys de Mar, 2005.

“Jordi Vila Rufas o les arts del retaule”.
Dins PA D’OR. Exposició d’homenatge a Jordi Vila Rufas, Escola Massana, Barcelona, novembre 2005, pàg. s/n.

“Teatres de joguina a Catalunya: de l’entreteniment vuitcentista al col·leccionisme actual”.
Dins TEATRES DE JOGUINA. De l’entreteniment al col·leccionisme. Catalunya, segles XIX-XX, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 11, 2005, pàg. 15-22. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“L’edició de teatres de paper: dels diorames d’Engelbrecht als teatres cromolitogràfics”.
Dins TEATRES DE JOGUINA. De l’entreteniment al col·leccionisme. Catalunya, segles XIX-XX, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona), 11, 2005, pàg. 137-157. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“Vilatò: el goig de viure en l’art”.

Dins VILATÓ, DE BARCELONA A PARÍS (PERÍODE 1938-1999), Fundació Vila Casas, desembre 2005-gener 2006, pàg. 5-7.

“Teatres de juguina. De Barcelona a Girona”. Text de presentació.

Dins TEATRES DE JOGUINA. De l’entreteniment al col·leccionisme. Catalunya, segles XIX-XX, Fundació Caixa de Girona, Girona, maig-juliol 2006, pàg. 9.

“Imatges pictòriques de la dona: d’intramurs a extramurs”.

Dins ON SÓN LES DONES? Espais femenins a l’art català dels segles XIX i XX, Diputació de Barcelona, 2006, pàg. 38-39.

“Les *Ben plantades* de Frederic Marès”.

Dins LA BEN PLANTADA. El Noucentisme 1906-2006, Museu Diocesà de Barcelona- Museu d’Art Modern de Tarragona- Museo Nicanor Piñole de Gijón, 2006, pàg. 71-75.

“Els afortunats relleus de sant Pere de Rodas del Museu Frederic Marès: de la destrucció del monestir al museu”.

Dins LA FORTUNA D’UNES OBRES. Sant Pere de Rodas, del monestir al museu, *Quaderns del Museu Frederic Marès* (Barcelona) 12, 2006, pàg. 11-20. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“The Decorative Arts of The Modernista Era: European Art Nouveau Plus the Local Tradition”.

Dins BARCELONA AND MODERNITY. Picasso, Gaudí, Miró, Dalí, The Cleveland Museum of Art- The Metropolitan Museum of Art, Cleveland-Nova York, 2006-2007, pàg. 165-170.

“Simó Busom, un pintor apassionat per la pintura”.

Dins SIMÓ BUSOM, Sala Parés, gener-febrer 2007, pàg. 3-4.

“L’emoció, camí d’iniciació al museu o Domi Mora, devot enamorat de les talles medievals del Museu Frederic Marès”.

Dins MIRADA ENDINS. Talles medievals revelades per la càmera de Domi Mora, *Quaderns del Museu Frederic Marès*, (Barcelona) 13, 2007, pàg. 11-15. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“La joia que alegra el viure: una bella utilitat”.

Dins JOIERIA CATALANA PECES HISTÒRIQUES / JOIERIA CONTEMPORÀNIA A VILAFRANCA, Sala dels Trinitaris, Arsenal. Escola Municipal d’Art, Vilafranca del Penedès, juny-juliol 2007, pàg. sense núm.

“The Masiera Parthenon: from temple of art to temple of industry”.

Dins BARCELONA 1900, Van Gogh Museum, Amsterdam, setembre 2007-gener 2008. Hi ha versió holandesa, alemanya, francesa i catalana.

“Puntes i brodats vuitcentistes: entre l’art i la indústria”.

Dins ELS CASTELLS, RANDERS MODERNISTES, Museu d’Arenys de Mar, 2007, pàg. 8-19.

“La joia como obra de arte: una consecuencia del Art Nouveau”.

Dins MARTA ALCOLEA. LA JOYA COMO OBRA DE ARTE, Barcelona-Madrid, 2008, pàg. s/n.

“Maties Solé, home pràctic, ocell de bosc i artista”.

Dins MATIES SOLÉ. SEIXANTA ANYS D'ART, Antiga església de Sant Francesc, Montblanc, 2008, pàg. 5-7.

“La publicitar comercial del Centre d'Interpretació de l'Antic Comerç de Salàs, un patrimoni amb memòria”.

Dins FANTASIES “TROQUELADES”. CALENDARIS MURALS ENCUNYATS I GOFRATS, Ajuntament de Salàs de Pallars, 2008, pàg. 7-10.

“La col·lecció Kenber de porta-bouquets al Museu Frederic Marès. El perquè d'una exposició”.

Dins PORTE-BOUQUETS. Insòlites joies de la col·lecció Kenber, *Quaderns del Museu Frederic Marès*, (Barcelona) 14, 2008, pàg. 15-20. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“La recuperació de peces històriques a través del col·leccionisme: el porta-bouquet de la princesa Victòria de Battenberg, reina d'Espanya”.

Dins PORTE-BOUQUETS. Insòlites joies de la col·lecció Kenber, *Quaderns del Museu Frederic Marès*, (Barcelona) 14, 2008, pàg. 55-72. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“Presència i enyorança de J. Fín a les col·leccions barcelonines”.

Dins J. FÍN. FÍN A LES COL·LECCIONS BARCELONINES, Fundació Vila Casas, maig-juny 2008, pàg. 5-16.

“Juan de Juni. Piedad”.

Dins DEL EBRO A IBERIA, Museo Ibercaja, Saragossa, 2008, pàg. 98-99 (fitxa de catàleg).

“Passió pel color: Les joies de Monserrat Cañís”.

Dins MONTSERRAT CAÑÍS. 40 anys de trajectòria en les arts del foc, Sala Rovira, Barcelona, octubre 2008.

“Lluís Masriera, between Catalan Modernisme and International Art Nouveau”.

Dins ARTISTIC LUXURY. FABERGÉ, TIFFANY, LALIQUE, The Cleveland Museum of Art-Fine Arts Museums of San Francisco, octubre 2008-maig 2009, pàg. 102-107.

Fitxes de catàleg de les obres de Lluís Masriera, Frederic Marès i Josep Obiols.

Dins LA FASCINACIÓ PER GRÈCIA. L'art a Catalunya als segles XIX i XX, Museu d'Art de Girona, Girona, març 2009.

“Antoni Solà, escultor internacional a Roma”.

Dins LA BELLESA IDEAL. ANTONI SOLÀ (1780-1861), ESCULTOR A ROMA, *Quaderns del Museu Frederic Marès*, (Barcelona) 15, 2009, pàg. 15-24. Edició trilingüe (català/castellà/anglès).

“Dels soldats de rengle als retallables de la Guerra Civil: Notes sobre l'edició i el col·leccionisme a Catalunya”.

Dins UNA MIRADA A LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA A TRAVÉS DELS SEUS RETALLABLES (1936-1939), Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 2009 (en curs de publicació).

ARTICLES EN ALTRES OBRES COL·LECTIVES I PUBLICACIONS NO PERIÒDIQUES

“Les arts decoratives, de la fundació de l’Acadèmia (1775) fins al Modernisme”.
Art Català. Estat de la Qüestió, Vè Congrès del CEHA, Barcelona, 1984, pàg. 366-376.

“Les arts gràfiques i la indústria editorial entorn de 1888”.
Dins *L’Exposició Universal de Barcelona. Llibre del Centenari 1888-1988*, Ed. L’Avenç, Barcelona, 1988, pàg. 446-455.

Quatre Estacions.
Text introductori. Carpeta d’estampes galvanotípiques. Edició limitada.
Museu de les Arts Gràfiques, Barcelona, Nadal 1988.

Xilografies del fons del Museu de les Arts Gràfiques.
Text introductori. Carpeta d’estampes xilogràfiques. Edició limitada.
Museu de les Arts Gràfiques, Barcelona, Nadal 1989.

Dau al Set.
Text introductori. Carpeta dedicada a la revista del grup “Dau al Set”. Edició limitada.
Regidoria d’Edicions i Publicacions - Museu de les Arts Gràfiques, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, Nadal 1990.

Punt 1, punt 2, punt 3.
Text introductori. Col·lecció de punts de llibre. Edició limitada.
Museu de les Arts Gràfiques, Barcelona, Nadal 1991.

“De la Barcelona vuitcentista a la Barcelona modernista”.
Dins la carpeta *IL·LUSTRADORS DE LA BARCELONA VUITCENTISTA I NOUCENTISTA*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1993. Hi ha versió castellana.

Paper jaspí.
Text introductori. Carpeta. Edició limitada.
Museu de les Arts Gràfiques, Barcelona, Nadal 1993.

“Barcelona 1888-1992 en mans de Miquel Plana”. Opuscle editat amb motiu de la presentació del llibre de bibliòfil *BARCELONA 1888-1992*.
Miquel Plana editor, Olot 1994.

Homenatge a Joan Salvat Papasseit.
Text introductori. Carpeta tipogràfica. Edició limitada.
Museu de les Arts Gràfiques, Barcelona, Nadal 1994.

“El llibre en l’ex-libris”.
Text introductori del calendari homònim. Edició limitada.
Museu de les Arts Gràfiques, Barcelona, Nadal 1995.

“Las Ilustraciones y la nueva encuadernación industrial : El grabado sobre metal, base de la nueva encuadernación”.

Dins *La prensa ilustrada en España. Las Ilustraciones 1850-1920* (Coloquio internacional - Rennes), IRIS, Université Paul Valéry-Montpellier, 1996, pàg. 81-90.

Text de presentació del *Catàleg d'escultura i pintura dels segles XVI, XVII i XVIII. Fons del Museu Frederic Marès / 3*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1996, pàg. 12-14.

Rostres femenins.

Text de presentació del llibre de litografies de Miquel Plana. Carpeta Col·lecció Tècniques. Olot, 1997.

De l'Acadèmia i de l'Art. Discurs d'ingrés de l'acadèmica electa Il·lma. Sra. Dra. Pilar Vélez Vicente, llegit al Saló Daurat de la Casa Llotja de Mar el dia 17 de desembre de 1997, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 1997.

“El patrimoni industrial fotogràfic i l'arqueologia de la indústria gràfica. Estat de la qüestió”.

Dins *Actes de les IV jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*, Girona, 6-8 de novembre del 1997, pàg. 233-235.

“Les origines de la lithographie en Catalogne (1815-1820)”

Dins *La mémoire lithographique. 200 ans d'images*, Arts et Métiers du Livre, París, 1998, pàg. 220-222.

“Discurs de contesta a l'ingrés de l'acadèmic electe Il·lm. Sr. Frederic-Pau Verrié a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi el dia 22 de maig del 2002 (*Ariel, una aventura en la clandestinitat*), Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2002, pàg. 57-62.

“Discurs de contesta a l'ingrés de l'acadèmic electe Il·lm. Sr. Jordi Aguadé i Clos a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi el dia 21 de maig del 2003 (*L'Art del fang i del foc*), Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2003, pàg. 13-16.

“Apel·les Mestres, acadèmic de Belles Arts”.

Dins *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, Col·lecció Homenatges, 19, vol. II, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, pàg. 1183-1192.

“La cripta del Museu Frederic Marès: temple o museion”.

Dins *Trans-Art BCN '04*, Verger del Museu Frederic Marès, setembre-octubre 2004, pàg. s/n.

“Discurs de contesta a l'ingrés de l'acadèmic electe Il·lm. Sr. Andreu Vilasís a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi el dia 21 de maig del 2003 (*Apunts sobre l'origen i la tècnica de l'art de l'esmail al foc sobre metalls*), Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2005, pàg. 31-34.

“Salvador Espriu vist per Josep M. Subirachs (i viceversa)”.

Dins *Si de nou voleu passar. I Simposi Internacional Salvador Espriu*, Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2005, pàg. 549-564.

“Representació d’espais interiors en l’art”.

Dins *Jornades internacionals Espais interiors. Casa i art (segles XVIII-XXI)*. Resum de l’àmbit homònim, Universitat de Barcelona-Universitat de Perpinyà, Barcelona, 27 i 28 de gener de 2006, pàg. s/n. Coordinadora de l’àmbit.

“Fi de mil·lenni, inici de mil·lenni”.

Dins Miquel Plana, *Papers de Fi de Mil·lenni*. Plaqueta de presentació, Olot, 2006, pàg. 2-3.

“Discurs de contesta a l’ingrés de l’acadèmic electe Il·lm. Sr. Joan Oliveras Bagués a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi el dia 21 de novembre del 2007 (*Un elogi de la joia. Ornamentació i llenguatge de comunicació*), Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2007, pàg. 19-26.

“Discurs de contesta a l’ingrés de l’acadèmica electa Il·lma. Sra. Dra. Mireia Freixa i Serra a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi el dia 20 de febrer del 2008 (*En el decurs del discurs. Una aproximació al pensament estètic a l’Acadèmia de Belles Arts*), Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2008, pàg. 41-47.

“Joan Hernández Pijuan, “l’artista que grava”.

Dins *Joan Hernández Pijuan. Homenatge*, Col. Les Arts i els Artistes, 11, Facultat de Belles Arts, Barcelona, 2008, pàg. 55-72.

“Per molts anys Associació Catalana de Col·leccionistes”.

Dins *Associació Catalana de Col·leccionistes. Vint-i-cinquè aniversari*, Barcelona, novembre del 2008.

Elscapdavanters del salvament, cura i estudi del patrimoni cultural de Catalunya: els “doblement” acadèmics de Bones Lletres i Belles Art, Discurs llegit el dia 12 de març del 2009 en l’acte de recepció pública de l’acadèmica electa Sra. Dra. Pilar Vélez a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Discurs de contesta de l’acadèmic numerari Sr. Dr. Josep Massot i Muntaner, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, Barcelona, 2009.

“Discurs de contesta a l’ingrés de l’acadèmic electe Il·lm. Sr. Narcís Comadira a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi el dia 20 de maig del 2009 (*Meditació sobre l’art del paisatge escrita per un pintor que també és poeta*), Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2009.

Fitxes biogràfiques de Lluís Masriera, Eudald Pradell i Jaume Serra Gibert per al *Diccionario Biográfico Español*, Real Academia de la Historia, Madrid (en curs de publicació).

“El col·leccionisme d’escultura a Catalunya entre els segles XIX i XX. Causes i conseqüències”.

Dins *Jornades internacionals de Barcelona: Conflictes bèl·lics, espoliacions i col·leccions*, Universitat de Barcelona, Departament d’Història de l’Art, Barcelona, 24 i 25 d’abril de 2008 (en curs de publicació).